

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FORTID OG NUTID

TIDSSKRIFT FOR KULTURHISTORIE
OG LOKALHISTORIE

UDGIVET AF

DANSK HISTORISK FÆLLESFORENING

VED

R. L. BALSLEV
FORENINGENS SEKRETÆR

UNDER MEDVIRKNING AF

GUNNAR KNUDSEN OG CHR. AXEL JENSEN

OTTENDE BINDS 3DE HÆFTE

FOR 1930¹

KØBENHAVN
H. HAGERUP'S FORLAG

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKJÆR)

1930

DANSEHØJ, PINSEBOD OG GILDESULD.

Af KAI ULDALL.

(Sluttet.)

FORAN i denne Afhandling omtales Pinseboder og Danseringe samt Dansehøje eller Dansebakker¹). Vi skal nu vende tilbage til de sidstnævnte og søge at skabe Oversigt over de foreliggende Beretninger derom. Det vil da straks bemærkes, at medens Meddelelserne om Pinseboder og Danseringe hver for sig nøje samstemmer med Hensyn til de to Jordværkers Art og Benyttelse, saa giver Beretningerne om Dans eller Gilde paa Høje og Bakker et saa uensartet Billede, at det er tvivlsomt, hvorvidt det vil være berettiget at indlemme dem alle under ét Begreb. Naturligt opstaar Tvivlen: Dans og anden Festudøvelse i ældre Tid fandt jo saa ofte Sted i det frie, hvorfor saa ikke nu og da tilfældigvis paa en Høj? Lad os se nærmere paa Kilderne.

Saa godt som samtlige Beretninger henlægger Besøget paa Højden til Aarsfesterne, hovedsagelig Foraarets og Højsommerens. Kun de fem fra Samsø taler om Høj- eller Bakkedans, i Forbindelse med Langdans, ved Klinegilderne. Disse Gilder var dog, ligesom de fleste lignende, der gaves som en Del af Betalingen for udført Arbejde og derfor passende kunde betegnes som Lønningsgilder, fastlagt til en bestemt Aarstid. Klining maatte saavel af praktiske Grunde (Tørringen) som af Hensyn til den Regel, at en Gaard skulde staa istandsat og net til Pinse,

¹) Efter at ovenstaaende var skrevet, har Forfatteren modtaget adskillige Meddelelser om Bakkedans paa Bornholm, bl. a. indenfor den lave, nu sløjfede Ringvold paa Rispebjerg. Ogsaa her tjente Volden som Siddeplads.

udføres om Foraaret. Det ligger indenfor det mulige, at de nyere Optegnelser fra Samsø omtaler en Skik, som tidligere har været et Led i Foraarets Fester, hvad enten den fra gammel Tid har hørt til Klinegilderne eller senere som løsrevet Levn er blevet knyttet til disse. For denne Antagelse taler, at en tilsvarende Langdans i det frie kendes fra Ingelstads Herred i Skaane, hvor den øvedes saavel ved Midsommergildet som ved Klinegilder. Dans paa Højder omtales dog ikke i de faa Efterretninger, som haves derom¹⁾. Saavidt Forfatteren bekendt, findes der kun et, her ikke tidligere anført, Eksempel paa Bakkedans udenfor de til bestemte Aarstider fastlagte Fester, nemlig en nyere Optegnelse fra Ry i Midtjylland: Naar Deltagerne kom fra Bordet ved Bryllup, »skulde Musikanterne rende ud af Huset, og hele Forsamlingen fulgte efter og havde i hinandens Lommetørklæder — — —. Saa skulde alle Dørene være lukkede op, og hele Forsamlingen med Musikanter i Spidsen skulde ind i hver eneste Øverstestue og danse en Rundenom, og til sidst, naar de var færdige, skulde de op paa det Bjærg her oven for, som vi kalder Skovsbjærg, og hvor Kongsgaarden har ligget²⁾. Der skulde de ogsaa danse oppe, og saa løb de ned igen og hen paa Torvet, saadan kalder vi en aaben Plads, der var lige for Kroeret og er der for Resten endnu. Der samledes de og slog Kreds om Brud og Brudgom, og da løb Bruden hen og satte en rød, strikket Lue paa Brudgommen. Saadan var det den Tid, og min Moder har sét det og fortalt os om det. Det var morsomt nok, at de, saa snart de var færdige i én Overstue, løb til den næste og bestandig holdt i hinandens Lommetørklæder«³⁾.

Grüner Nielsen har allerede i sin foran anførte Afhandling sammenstillet Ry- og Samsø-Dansene og udtalt, at disse kun ved Opholdet paa Højene adskiller sig fra den tidligere ret al-

¹⁾ Sigfrid Svensson: Kransagillet och den långa dansen, Særtr. af Skånsk bondeliv (Klippan 1924), p. 9 ff. — ²⁾ Der er utvivlsomt Tale om det ifølge kgl. Ordre af 24/10 1617 nedbrudte Jagthus (Kancell. Brevb.). Saafremt Dansen foregik netop paa Bygningstomten, kan Skikken at danse dér ikke være ældre end 17de Aarhundrede. — ³⁾ Tang Kristensen: Det j. Almueliv, IV, p. 75 f.

mindelige Langdans i det frie¹). Dansen eller Løbet til Byens Gaarde og videre udover Markerne har forhen været knyttet til Bryllupper, nærmere bestemt til første Bryllupsdags Skik at danse Brud og Brudgom ud af de ugiftes og ind i de giftes Lag, saaledes som det netop skete paa Torvet i Ry (Kredsen, ny Hovedbedækning). Ud fra denne enkeltstaaende Meddelelse, der røber sig som givet paa anden Haand (»min Moder har sét det«), kan der intet slttes. Muligt har Højbesøget i Ry været en tilfældig Skik, muligt er den fra Sommergilderne overført til Bryllupper. — Saavidt vore Kilder kaster Lys, skiller Dansen paa Samsø og i Ry sig ogsaa deri fra Højdansen andetsteds, at den som nævnt kun er en Episode i Langdansen, medens denne ikke omtales i Forbindelse med de andre Dansehøje. Tilmed er der i de fleste Beretninger fra Samsø ikke Tale om nogen bestemt Høj eller Bakke. Man kunde danse fra den ene til den anden. Den lokale Betegnelse fra Øen, »Bakkedans« eller at »danse paa Høje«, viser dog, at man har lagt særlig Vægt paa Højbesøget. De øvrige Beretninger udpeger en bestemt Danse- eller Gildeshøj. — Vi skal se, hvilke af de fra Sommerfesterne i Almindelighed kendte Træk vi kan sætte i Forbindelse med Besøget paa disse Høje.

Paa Højen paa Stensmark, paa hvis Top der var indrettet Bord og Bænke af Jord, svarende til de forud omtalte Pinseboder, holdt Købstadfolk fra Grenaa Maaltid. Derefter hentede de Maj i Skoven og kørte Sommer i By. I Torkildstrup plantedes »en Standart med Kranse, flagrende Silketørklæder og Baand af alle Farver«, altsaa en af de paa Lolland, Falster og Møn saakaldte »Sommerfaner« eller et »Midsommerspær«, paa en Høj, og man dansede derom eller derved, Dagen før man med denne Stage i Spidsen red Sommer i By. Paa Hellehøj ved Asdal plantedes Pinseaften et Ris fra Skoven. Pinsedag glædede man sig, hvis det stod der endnu, og dansede derved²).

¹) Grøner Nielsen i Danske Studier 1918, p. 119 ff. Om Langdans se samme: Vore ældste Folkedanse (D. Folkeminder Nr. 16) og J. S. Møller: Fester og Højtider, I, p. 158, 178 og 219 ff. — ²) Til Forstaaelse heraf tjener de forskellige Beretninger om, at Byernes Ungdom yndede at stjæle hinandens Majtræer om Natten.

Disciplene i Ribe Domscole indledede deres Sommer i By Gang 1ste Maj ved at samles »paa en Høj norden for Byen, som kaldtes Løghøj, rimeligvis østen for Forstaden ved Aaens nordlige Bred. Herfra drøge de ind i Byen, hver med en Solskærm, maaske dannet af grønne Grene, enten i Hænderne eller fastgjort paa Brystet, og med en Kost af Blomster eller Grønt i Hatten«. I Spidsen gik en Discipel af øverste Klasse, som var udvalgt til Majgreve (Lat. *floriger* = Blomsterbærer). En stor Krans paa en Stang synes oprindelig baaret af ham selv. I Slutningen af det 17de Aarhundrede bar han ifølge Mads Rostocks utrykte Beskrivelse af Ribe et Spir, besat med Blomster, medens to andre bar en stor Krans foran ham¹). I disse fire Tilfælde er Mødet ved Højen første Led i Handlingen at føre Sommer i By. — Det er velkendt, at man indledede Festen ved at fare udenbys for at hente Maj. Detaljerne herved holder sig mere skjult og savnes i de kortfattede, stereotype Folke-mindeoptegnelser. Forfatteren kan derfor ikke i denne Afhandling trænge nærmere ind i Skikkene ved Sommer i By Riddets Indledning og Majens eller Majtræets Afhentning. Blot skal mindes om, at Kejsningen af Majgreven og Udvælgelsen af Majbrude ofte fandt Sted ved denne Lejlighed²). Vi kommer senere tilbage til en Undersøgelse vedrørende Majtræets Plads.

Isoleret staar en Optegnelse fra Himmerland: »De lavede Mad til dem ude i Marken paa Bavnehøjen i Rold, naar de kom tilbage fra deres Riden Sommer i By«³).

Ifølge tre andre af de foran aftrykte Beretninger fra Skalkendrup paa Fyn⁴), Hellested og Græse paa Sjælland, dansedes der om eller ved St. Hansblus paa Højen. At Voldborg-, Pinse- og St. Hansblus fortrinsvis om end langt fra altid henlægges til Terrainhøjninger er en velkendt Sag⁵). Dansen ved eller om

¹) J. Kinch: Ribe, II, p. 759, efter Terpager. — ²) F. Eks. i Guds Legems Lav i Aalborg, hvor Majgreven kejsedes i »Lunden« 1560 (D. Mag. 3. R., I, p. 94). — ³) Tang Kristensen: Det j. Almueiv IV, p. 21. — ⁴) Efter at Afhandlingens første Afsnit var skrevet, er Forfatteren bleven opmærksom paa, at Tøjsehøjene ved Skalkendrup (p. 145) andetsteds skrives Føjsehøjene (Tang Kristensen: D. Sagn I, p. 49). — ⁵) D. j. A. IV, p. 2 til 12, 28 samt Tillægsbd. IV, p. 5 ff. Ved

Blusset er nu saa godt som aflagt og findes paafaldende sjældent omtalt¹⁾, derimod nævner nyere Kilder ofte Dans indendørs efter Blusbrændingen.

De tre sidste foran gengivne Vidnesbyrd om Højdans i Forbindelse med Aarsfester fra Uhe i Jylland samt Sigersholm og Kgs. Lyngby paa Sjælland, viser blot, at der dansedes paa Højens Top i Pinsen, paa Sigersholm tillige andre Helligaftener. Pinseberghøj ved Uhe forenede Dansehøj og Dansering, idet et Dige var lagt om Dansefeltet paa Toppen. Det samme kunde siges om den formodede Dansering paa Geels Bakkens brede Topflade. Hvorfor man dansede paa Højen, faar vi ikke at vide. At Dansen her fandt Sted, fordi man tidligere havde brændt Blus dér, er utænkeligt for Sjællands Vedkommende, da det her netop er Blusset, som er bevaret til vore Dage, medens Dansen forlængst er lagt indendørs eller aflagt. Tilmed kendes Pinseblus ikke i det sjællandske Folkeminde. At man dansede paa den jyske Høj ved Uhe, fordi Majgrønt hentedes paa Stedet, er ligesaa utænkeligt, da Højen ligger paa Hedearealer²⁾. Et helt andet, fra vore Aarsfester kendt Træk lader sig dog tilsyneladende forene med de tre Beretninger, nemlig Skikken at sé Pinesolens Opgang fra Højdedragene. Det er dog endnu ikke udredet, hvor dybe Rødder denne Skik, som ogsaa knyttes til Paasken, og som ikke har afsat stærke Spor i vore Kilder, har i Danmark. I intet af de tre Tilfælde omtales den i Forbindelse med Højdansen Pinseaften. Ved Sigersholm gik Dansen ogsaa paa andre Aftener. Ud fra de forhaandenværende Kilder kan Pinsedansen paa Højen ikke skilles fra Pinse- eller Midsommerdansen i Dansering eller paa aaben Mark.

Resultatet af denne Gennemgang maa da blive: Dans eller Gilde paa Høj eller Bakke har i Danmark fundet Sted i en vis

Rørup i Nordfyn »gik de op paa de højeste Bakker for at brænde Gadeild« (p. 7). Saml. til j. Hist. og Top. III, p. 1 ff. S. Vasegaard: Fra Kleitrup Sogn p. 128. — ¹⁾ Eksempler: Løgsted ved Løgstør (D. j. A. IV, p. 26), Munkebo Bakke ved Kerteminde, Fyn (C. Reimer: Nordfynsk Bondeliv, p. 441 og 699). — ²⁾ Uhe ligger ved Skellet mellem Voldborgblussenes og Pinseblussenes Omraader (Aug. Fr. Schmidt i D. Studier 1929 p. 165).

Udstrækning, fortrinsvis, maaske oprindelig udelukkende, ved Aarets Vegetationsfester. I nogle Tilfælde er det ikke Højen som saadan, der drager Dansen til, men det Baal eller den Majstang (-gren), som er anbragt paa Højen. De samme Festformer, som udfoldedes paa eller ved Højen, kendes ogsaa fra fladt Land. — Ud fra de danske Eksempler kunde man derfor være tilbøjelig til at betragte Højdansen som en Tilfældighed eller et Forhold, som hist og her er opstaaet af praktiske Grunde. Det kan siges, at en Høj eller isoleret Bakke er et passende Møde- eller Samlingssted, en vedtaget Plads, en saadan som man ofte ser Børn og Ungdom udvælge sig til Leg, at Højen byder paa fast, tør og uopdyrket Grund og kan give Læ og gode Siddepladser paa Skraaningerne. Inddrager man imidlertid udenlandsk Kildestof, vil det vise sig, at Dansebakker og -bjerge forekommer i stor Udstrækning, og at de Forsøg, der fra forskellig Side er gjort paa at føre disse Pladser tilbage til førkristne Kultsteder, ikke alle kan afvises¹⁾. I denne Afhandling, hvis Formaal det er at give en foreløbig Oversigt over danske Festpladser som jordfaste Fortidsminder, kan den nærmere Undersøgelse af det omfattende Spørgsmaal om Dansebakker i Almindelighed ikke tages op. Det skal her blot hævdes, at hvor Besøget paa Højen træffes under Former, der kan tale for Arv fra førkristen Magi eller Kult, der findes en Spaltning i forskellige Kultkriterier. De foran aftrykte, danske Eks-

¹⁾ Andrian: Höhenkultus, Wien 1891. Willibald Hentschel: Walburgen und Tanzberge, Zeitz 1922 (ukritisk). Gravhøje med affladet Top, der synes indrettet til særligt Formaal, se S. Lindqvist, i Fornvännen 1921, p. 92 ff. Nogle Eksempler paa Dansebakker i Norge og Sverige skal nævnes her. Sverige: Dansebacken i Kinneveds Sogn (Folkm. och folktankar XV, p. 21), Kalmarekulle i Hoby Sogn, Bleking (Sig. Erixon i Rig 1920, p. 33), en Kulle ved Helligkilden ved Löfmarken, Söderbärka Sogn i Dalarne, hvor der dansedes, vistnok om Baal (Fataburen 1908, p. 155 ff.). Et Sagn beretter om Drikkelag og Dans paa Hårgabärgen i Segerstad, Helsingland (Sv. landsmälen I, p. 238). Norge: De af Holmbo omtalte Danserhaug, bl. a. en stor, cirkelrund og af Grøft omgiven Høj, Bedehaug, tæt uden for Kirkegaardsporten i Hægeland i Øvre Telemark, hvorom man endnu i det 17de Aarhundrede dansede efter Gudstjeneste i Kirken og Bad i St. Olavs Helligkilde (Norsk Vidensk. Selsk. Forh. 1864, p. 95).

empler kan derfor ikke sammenstilles som en Kategori. Høj-kult og Kultudøvelse paa eller ved Høje eller Bakker kan være to forskellige Foreteelser. Hvor forsigtig man iøvrigt skal være med at drage Slutninger ud fra det begrænsede danske Kildestof, viser Beretningerne fra Ry og Sigersholm. Dansepladsen paa Slotsbakken ved Ry synes først at være bleven disponibel efter det kgl. Jagthus' Nedrivelse i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede, og paa Sigersholm har man først kunnet danse, efter at Borgen i Middelalderens senere Del var jævnet med Jorden.

Jævnside med Dansen i det frie har vi Lege, og Skellet mellem dem er ikke fast. Legevolde til Leg og Dans kendes saaledes fra Sverige¹). Ret enestaaende er den foran p. 151 aftrykte Meddelelse om Landsbybørnenes Kampleg paa en Gravhøj eller Dysse ved Udlejre paa Mikkelsdag, Tidspunktet for de tidligere Skuringsgilder (Høstgilder), Skiftedag og Taljeklaringsdag. Kamplege under lignende Former forekommer derimod oftere ved Aarsfester udenfor Danmark, hyppigst i Forbindelse med Foraarets Komme²). Mikkelsdagslege, paa Fridagene ved Skifte-

¹) Rig. 1920, p. 33. Vold 3: Slette. — ²) Sartori: Sitte und Brauch III (Leipzig 1914). E. Krause: Die Trojaburgen Nordeuropas (Glogau 1893) har ukritisk indsamlet og bearbejdet et omfattende Stof vedrørende beslægtede Kamplege, som Forf. bringer i Forbindelse med de saakaldte Trøjborg, labyrinthformede Anlæg til Leg, som findes udbredt over store Dele af Europa, og hvis Alder er meget omdisputeret. Medens de labyrinthformede Trøjborg er paavist i Norge, paa Gotland, i det sydlige Sverige, i Finland og paa Island ([Norsk] Hist. Tidsskr. 5 R, IV, p. 102. O. Almgren: Sveriges fasta fornlämningar från hednatiden, Nordisk familjeb.: Trojaborg, Joh. Alin: Labyrinterna på Onsala-landet, i Halländsk bygdekultur 1925, Finska fornminnesföreningens tidsskr. XXXII, p. 200 f., Aarb. f. n. O. 1882, p. 57 ff.), kender Forfatteren kun ét dansk Eksempel, tilmed fra en Købstad. 1743 omtales paa Hjultorvet i Viborg, forhen St. Matthias Kirkegaard, »en remarkuable Pikning (3: Brøslægning) . . . som skal have præsenteret en Labyrinth eller Troiborg«. (Ursin: Viborg, p. 6). Som Navn paa snævre Lokalteter er Trøjborg derimod ikke ualmindelig: Eksempelvis kan nævnes: Trøjborg Aas i Hagedst Vang (Markbog for Gislinge Sogn), paa Sjælland, Trøjborg Tofte paa Ellerup Mark (Markbog, Gudbjerg Sogn), Trøjborg i Hesselagergaard Skov (Matrikelskort), Voldstedet Trøjborg i Gamborg (Abildgaards Notesbog, Nationalmuseets Arkiv) paa Fyn, Trøjborg, en Hævning i Porsmose i Gjerding (K. Gjerding: Høllum Herred p. 99), Trøjborg Mark

tid, var tidligere almindelige i Danmark¹). Tildannede Pladser, indrettede udelukkende til Leg og Idræt i Almindelighed eller til en bestemt Leg er hidtil ikke paavist mellem de danske Jordværker²). I Saxos Beretning om Ivar Benløs forekommer Leg og Spil paa en særlig tildannet Plads (»*theatrum*«), og man faar ikke Indtryk af, at et Anlæg af denne Art er fremmed for Saxo og hans Tid. Handlingen foregaar i Danmark, men da Saxos Kilde hér er en nu tabt, ældre Version af Ragnarsaga, taler meget for, at Billedet er norsk eller islandsk³). Fra andre Lande kendes Legebaner til Skuespil, Brydelege, Dyrekampe o. l., omgivne af Jordbænke eller Ringdiger eller indrettede paa anden Vis⁴).

Paa Bornholm omtales en Art Gildesplads i det frie af ganske særlig Betydning. Men desværre fremgaar det ikke af Meddelelsen, om der er Tale om et enestaaende eller et mere almindeligt Anlæg. En af Anonymet M. 1843 forfattet Artikel »Lævninger af Middelalderens Folkeliv paa Bornholm«⁵) behandler de derværende Sognegilder, og det hedder heri: »De bornholmske Gilder have, saavidt jeg veed, alle en lille Jordejendom. Efter Sagnet — — skulle disse Jordlodder være dem givne af Kongen til Vederlag for den Skjænk, Bønderne pleiede

i Aarre Sogn, Ribe Amt (Trap) i Jylland og Hovedgaarden Trøjborg i Sønderjylland. Sandsynligvis vil en Del af de mange danske Lokalteter af dette Navn kunne forklares som det vanskeligt pløjelige Areal (trøg), medens det allerede i Middelalderen kendte og gennem Folkeviserne udbragte Trojasagn, eventuelt i Forbindelse med Lege, kan have bevirket, at Almuen har knyttet Navnet til gamle Borgpladser. Endnu hyppigere forekommer Navnet Trælleborg. — ¹) H. F. Feilberg: D. Bondeliv, 3. Opl., I p. 76 f. — ²) I det mindste to større, danske Jordværker bærer Navnet »Ridebanen«, saaledes en svær Halvkredsvold ved nordre Bred af Haraldsted Sø (Haraldsted Sogn, Sjælland). Den henved 3 m høje Vold, der omspænder et Tværmaal af c. 50 m, løber ud paa lavt Land fra Brinken af højere Land og kan derfor ikke opfattes som Befæstning. Desuden et ganske lavt, cirkelrundt Dige, c. 25 m i Tværmaal, ved Øster Lyby i Salling, anlagt paa et fremspringende Hjørne af en højtliggende Mark og med stejlt Affald til en Dal udenfor Omkredsens tre Sider. Muligvis er den sidste blot en stor Studefold. — ³) Saxo, ed. Olrik og Ræder, p. 262. — ⁴) A. H. Allcroft: Earthwork of England (London 1908), p. 586 ff., 594 ff. — ⁵) Dansk Folkeblad, 8. Aarg. (1843) p. 215 f.

at faae, naar de ydede deres Afgifter til Lensmanden paa Hammershus. Paa denne Jordlod er der i endeel Sogne en lille Gaard, som kaldes Gildesboet. Jorden og Gildesboet bortforpagter Oldermændene imod visse Tønder Øl, noget Tobak, og, saavidt jeg veed, i senere Tid ogsaa noget Brændeviin, hvilket tilsammen ydes til Gildet. Forsamlingerne finde Sted ved St. Hans eller Mikkelsdagstider; bliver Øllet ikke optrukket paa den første Gildesdag, fortsættes Sammenkomsterne paa de følgende Søndage, indtil Tønderne er tomme. Man samles paa Gildesboet eller under aaben Himmel paa den dertil bestemte Plads, den saakaldte Gildesval. Som Dreng har jeg oftere besøgt Ruthskirke-Gilde. Gildesvalen er der en smuk Plads, omgivet af et meget højt og fast Steengjærde. Naar man traadte ind, saae man dengang ved den modsatte Væg et stort, rødmalet Oxehoved, hvori Øllet bevaredes, og hvorpaa var en Indskrift, som fortalte, at det var Gildet foræret af By- og Herredsfoged Hans Gad. Langs med Siderne af Pladsen stode massive, utilhugne Steenborde med Bænke af samme Stof, hvorved Bønderne sad og drak og talte sammen. Ved den øverste Bordende havde Oldermændene og de øvrige Embedsmænd Sæde. Stolbrødrene stode ved Tønden og aftappede Øllet i store Kander, hvoraf de skjænkede, ikke blot for Mændene, men ogsaa for Koner og Døttre, som havde medbragt smaa Kruse af bornholmsk Pottemagerarbejde. Om jeg ikke husker feil, blev der om Aftenen dandsat paa Gildesboet.«

De bornholmske Sognegilder foreligger ret indgaaende belyst. De danner en Fortsættelse af de middelalderlige Gilder eller Broderskaber, som især kendes fra Købstæderne, men ogsaa har eksisteret paa Landet, og de indtager en Mellemstilling imellem disse katolske Gilder og den nyere Tids Former for Landsbygilder (Bylag), som af og til indeholder Rudimenter af middelalderlig Gildesbrug. Angaaende de bornholmske Sognegilder i Almindelighed maa henvises til Otto Smiths Afhandling¹⁾. Vi vil her indskrænke os til at omtale Gildespladsen.

¹⁾ Otto Smith: Bornholmske Sognegilder, i Bornholmske Samlinger 1925, p. 169 ff.

Hvert Gilde, hvoraf der kunde være mere end et i de store Sogne, ejede sit Gildesbo, et Jordareal med eller uden en Bolig, der var bortfæstet imod Afgifter i Naturalier, som blev fortæret, naar Gilde holdtes. Utvivlsomt har Fæsteren af en Bolig været forpligtet til at yde Husrum til Gildets Afholdelse¹⁾. Fra andre danske Landsbygilder kender vi Gildeshuse, som efter Reformationen i flere Tilfælde er afhændede fra Gildesbrødrene. I Sydsjælland, hvor særlig mange Gilder forekommer i de bevarede Kilder, nævnes saaledes Gildeshuse i Aaderup 1509, Studby 1423, Blangsted 1563, Kalby 1560, Nyraad 1598²⁾, og i Amtsstuematriklen 1664 anføres flere Gildesstavne eller Gildeshuse i sydsjællandske Landsbyer³⁾. 1465 nævnes Gildeshuset i Vranum Syd for Viborg⁴⁾. I Skraaen for Jomfru Marie Gilde i Herslev 1515 nævnes saavel Gildesmændenes »Lavshus« som »Gildeshuset«⁵⁾. Forfatteren er tilbøjelig til at betragte en Del af de bevarede Kirkelader som Gildeshuse, nemlig de middelalderlige Lader, der har flere, oprindelige Vinduer.

De bornholmske Gilder har for en Del været afholdt i Gildeshuse eller -gaarde. Men i P. N. Skougaards: Beskrivelse over Bornholm (1804) hedder det, at Gilderne de fleste Steder holdtes under aaben Himmel. Om Knudsker Sogn meddeler han, at Gildet »eyer en Plads ved Kirken, hvilken fører Navn af Gildesvall (Gijllesvajl), paa hvilken Gildet egentlig skulde holdes og Øllet drikkes, men en Bonde dyrker denne Plads imod at overlade Selskabet Værelser i sit Korngulv og en Lo til Dandsesal«. Gennem den ovenfor aftrykte Beretning om Ruthsker faar vi nu at vide, hvorledes en saadan Gildesval kunde se ud, og der er al Grund til at tro, at de andre forud for Gildeshuses Tid har haft en lig-

¹⁾ Saaledes i Rø (Smst. p. 197). — ²⁾ S. R. D. IV, p. 347 og 385. Kancell. Brevb. ²²/₈ 1563. Kronens Skøder I, p. 66. — ³⁾ Fortid og Nutid II, p. 12. — ⁴⁾ C. Nyrop: D. Gilde- og Lavsskraaer I, p. 218. — ⁵⁾ Smst. p. 244 f. Muligt skyldes Forskellen blot forskellige Nedskrivere. I Købstæder nævnes saavel Gildeshuse som Gildesgaarde. uden at det kan ses, om der med de sidsté blot menes Gaardspladser eller bebyggede Gaarde. Ejheller fremgaar det altid af Skraaerne, om der er Tale om en Gildet tilhørende Bygning eller blot det Sted, hvor Gilderne holdes, f. Eks. hos en af Brødrene.

nende Indretning, Bord og Bænke indenfor en værnende Indhegning, der paa engang gav Læ og markerede, hvor langt Gildespladsens »Fred« strakte sig. Flyttelige Møbler hørte ikke Datiden til. Ligesom Bystævner og til Dels ogsaa Tingsteder under aaben Himmel har Gildesvalen kunnet være et jordfast Anlæg. Dens Plads synes paa Bornholm, hvor samlet Landsbybebyggelse ikke findes, fortrinsvis at have været ved Kirken. Navnet Gildesval eller Gildesvold (norsk: Gildesvold¹⁾) betegner i og for sig blot en flad Plads, Slette eller lign., ikke et Anlæg med Vold eller Dige. Man erindrer i denne Forbindelse de fra Folkeviserne velkendte Udtryk, saasom: der gaar Dans paa grønne Vold.

I Forbindelse med de bornholmske Gildespladser forekommer endvidere et andet bemærkelsesværdigt Forhold. I en Optegnelser af Poulsker Sogn Gildeskraa 1791 hedder det i § 21: »Tvende Mænd blive hvert Aar tilsagt at besé Gildesjorden, om samme med sine Réner er lovlig indhæget, samt om den paa Gildeshøjene voxende Torn er fredet og opelsket, hvilke de har at forklare, naar Lavet er begyndt.« I Fæstebrev paa Poulsker Gildesboe 1795 er anført $\frac{4}{5}$ Tønde Land Bygjord og 1 Tønde Land Havrejord samt to Gildeshøje og $\frac{1}{2}$ Læs Enges²⁾. Højene, to Gravhøje Vest for Seiersgaard, findes endnu under dette Navn. Muligt bærer Højene blot deres Navn, fordi de ligger paa Gildets Jord. Men da vi foran har omtalt andre Høje, der tjente som Gildespladser, og vi kender Begrebet Tinghøje, kan vi ikke forkaste Muligheden af, at disse Gravhøje i en fjerntliggende Tid selv har tjent som Gildespladser. Foran, p. 150, er anført en Række Høje af tilsvarende Navn. — Inden de bornholmske Gildespladser forlades, skal nævnes, at de saakaldte »Tingborde« paa Bornholm næppe kan opfattes som Rester af en Gildesval som den i Ruthsker. Tingbordene omtales som større, flade Natursten, anbragt i Bænk- eller Bordhøjde ovenpaa mindre Sten, men de har ligget spredt, oftest

¹⁾ Alex. Bugge: Tingsteder, gilder og andre gl. mittpunkter i de norske bygder ([Norsk] Hist. tidskr. 5 R, IV, p. 242: Gildesvold). — ²⁾ D. Vider og Vedtægter I, p. 237 f.

mellem Røser eller Bautasten, over ret store Arealer. En Gruppe af 11 Tingborde ved Tækkerhuset Syd for Rønne strakte sig saaledes over 78 Meter i en sekstalfornet Bue¹).

Udenfor Bornholm findes saavidt bekendt intet direkte Vidnesbyrd om tilsvarende Frilands-Gildespladser for danske Landsbygilder. Men vi har allerede sét, at disse havde Gildeshuse. Intet er til Hinder for, at aabne Gildesvolde kan være forsvundne efter Gildernes gradvise Opløsning efter Reformationen. Vi har ogsaa sét, at Jyllands Almue benævnte primitive Gildespladser med Bænke og Borde af Jord Pinseboder eller Gildeshuse, og at Ringdiger til Dans muligt har baaret Navnet Gildesgaarde (foran p. 132 ff. og 137). Et Gildeshus behøver saaledes ikke altid at være et Hus i Ordets nuværende Betydning. Iøvrigt skal bemærkes, at et Gildeshus, der f. Eks. nævnes som bortskødet, kun behøver at være et Hus, der tilhørte Gildet (jfr. Kirkegaarde og Præstegaarde i Betydningen Kirkens eller Præstesædets Fæstegaard). I andre Tilfælde fremgaar det klart, at Gildet har Husrum dér.

Hvilken Udstrækning det middelalderlige Gildesvæsen har haft paa Landet kan ikke mere fastslås. Forholdsvis faa Landsbygilder findes nævnt²). Meget synes at tale for, at i det mindste en Side af Gildesvæsenet, Fællesgildet eller Fællesøllet paa Aarets store Festdage, er hedensk Arv, der har haft sin Jordbund i en Landbefolkning. Vi ser ogsaa Sammenholdet ved Højtiderne leve i Landsbyerne helt op imod vor Tid. Byvedtægter og de ældre Kilder viser os Bylaget samlet om Gildesdrikken, men indenfor det Tidsrum, vor kvantitativt rigeste Kilde, Folkeminde-

¹) E. Vedel: Bornholmske Oldtidsminder (Kbhvn. 1886), p. 50. Samme: Efterkrift (Kbhvn. 1897), p. 19 f. og 158. — ²) Andre Landsbygilder end de foran nævnte fandtes i Rødninge (Møn), Uggerløse, Gjødstrup, Branderslev, Skuderløse, Ladby, Gunderslev, Hellested og det ukendte Lekkesholm (Sjælland), Rønninge, Skjellerup (Fyn) og Læsø. Som Vidnesbyrd om Gildeorganisationens almindelige Udbredelse kan man opfatte en gammel Retsformel, som i 1591 er sluppet en Skriver i Pennen. Kongen giver nogle dømte Mænd paa Møn deres Mandhelg igen, saa de maa gaa og staa i Lov og Tov og søge Lav og Gildehus med gilde Mænd og gæve. (Kancell. Brevbr. ²⁰/₁₂ 1591).

optegnelserne, belyser, er Festen gledet fra Landsbymændene, Granderne, ned til Ungdommen og for en Del atter fra denne ned til Børnenes eller Hyrdernes endnu lavere Lag. Bymændenes Pinsegilde afspejles saaledes i Børnenes og Hyrdernes beskednere Gilde i Pinseboden. Man vil ikke fejle ved at gaa ud fra, at Bymændenes Gildesvæsen, selv i de Landsbyer, hvor et egentligt Helgengilde ikke har eksisteret, har formet sig saaledes, at der

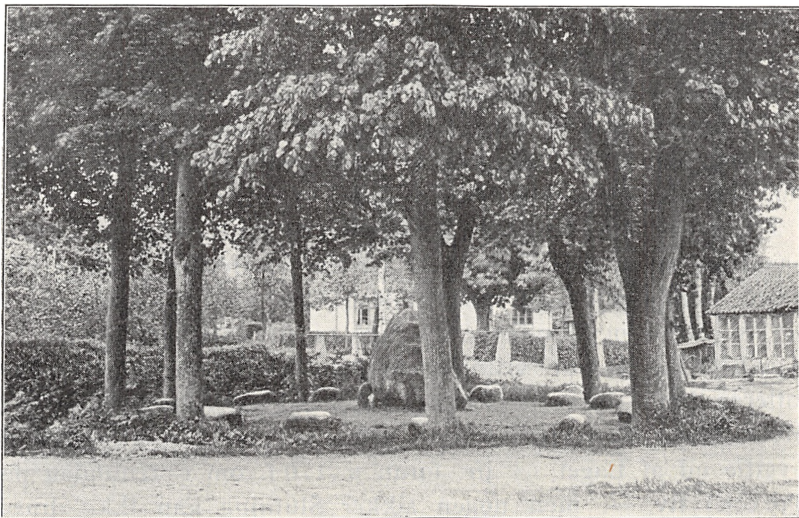

Fig. 4. Bystævnet i Aasum, Fyn. Midtstenen senere opsat. (Forf. fot.)

ligeledes var Brug for en Gildesstue eller ogsaa en Gildesplads, der som Bystævnet var indrettet under aaben Himmell. I nyere Tid hedder det ofte, at Bymændenes Gilder afholdtes i en Gaard, f. Eks. hos Oldermænden. »Gildesladen«, nævnt i Ry Byskraa (Sjælland), synes blot at være en laant Lade. I Kildebrønde nævnes Sommergilde i »Byloen«¹⁾. Før Udskiftningstiden med de forbedrede Stuehuse og Udvidelsen af det dyrkede Areal, var der trangt Husrum saavel i Boligerne som i Lo og Lade. Jo længere man kommer tilbage i Tiden, jo større Sandsynlig-

¹⁾ Tang Kristensen: Danske Sagn, I, p. 189 f. — Om fælles Gildeshuse i svenske Landsbyer, se Sig. Erixon i Rig, 1920, p. 33—46.

hed er der for, at Sommergilderne afholdtes i fri Luft. Her opstaar den Tanke: Er da ikke Bystævnet tjenligt saavel til Gildesstævne som til Raadsstævne? Selve Betegnelsen modsiger ikke Muligheden deraf og er i øvrigt meget vekslende Landet over: Bystævne, Stævnehøj, Stævnebakke, Stævneplads, Gadestævne, Gadesten, Gadekove, Videstævne, Vidested, Videpold, Videknold, Grandestævne, Grandested, Grandetræ, Grandehøj, Grandebakke, Majstene, Majbænk, Madbænk o. fl.¹⁾ Netop den sidste Betegnelse, Majbænk eller Majstene, som er meget udbredt i alt Fald paa Sjælland, vidner om, at en Aarsfest, ikke By-mændenes Forhandlingsmøde, kan give Stævnepladsen Navn. Vi kommer nedenfor tilbage til Majfesten i dens Forhold til Bystævnet, men skal først søge at finde andet Vidnesbyrd om Bystævnets Benyttelse som Gildesplads.

I Agri paa Mols har Tang Kristensen optegnet: »I hver Kirkeby paa Mols er en Gildespold. Naar der er Bryllup, samles alle, baade gamle og unge, paa Gildespolden som nysgerrige for at sé paa Brud og Brudgom. I Agri er Gildespolden henne ved Smedien«²⁾. Denne vistnok enestaaende Beretning, som Forfatteren hidtil ikke har kunnet supplere ved Efterspørgsler paa Mols, staar muligvis i Forbindelse med Skikken at danse de nygifte ud af Laget — jfr. foran p. 170 f. om Ceremonien paa Torvet i Ry —, men nogen sikker Slutning kan ikke drages deraf. En Ting staar dog fast. Man har ikke lavet en Jordforhøjning i Byer paa Mols blot for at Folk derfra skulde se paa et Brudepar eller et Brudetog. Anderledes, hvis det havde været Brudeparret, som stilledes til Skue paa Pollen³⁾. Beret-

¹⁾ Bl. a. D. Vider og Vedtægter: Sagregister. — I de middelalderlige Gildeskraaer tales ofte om at møde »til Gildestævne« (f. Eks. Nyrop l. c. I p. 12 f., D. Vider og Vedtægter: Sagregister). — ²⁾ Tang Kristensen: Det j. Almueliv IV, p. 68 f. — ³⁾ Fra Sverige kendes Skikken, at de nygifte fremstilles paa en »Brudesten«, hvis Plads oftest er ved Kirkegaardsportalen (Fataburen 1922, p. 9 ff.), men i Danmark kan Skikken ikke sikkert paavises. Ved adskillige sønderjyske Kirker bærer den aabne Plads foran Kirkegaardsporten Navnet »Brudepladsen«, hvilken Betegnelse hidrører fra den Tid, da man ved Bryllup trakterede Følget og andre paa denne Plads (M. Eskesen: Minder og Udsigt (Odense 1881), p. 52). Efter Reformationen bekæmpedes dette Drikkelag, som i Middelalderen havde

ningen fortier tydeligt nok Gildespoldens egentlige Formaal, som allerede Navnet i sig selv røber. Det er en Jordforhøjning, hvorpaa der holdes Gilde. Der kan ikke tvivles om, at disse Gildespolde er de gamle Bystævner. Paafaldende er det blot, at de ifølge Tang Kristensens Kilde kun fandtes i Kirkebyerne. Forklaringen ligger formentlig deri, at Meddeleeren kun har haft Brudetoget til eller fra Kirken for Øje, da han afgav sin Beretning. Saafremt Gildespolde virkelig kun fandtes i Kirkebyerne, maatte de være anlagt af Sognegilder¹).

Den enligstaaende Beretning fra Agri om Gildespolde kan naturligvis ikke tjene som Bevis for, at de danske Bystævner i Almindelighed har været brugt som Gildespladser ved Sommer-

fundet Sted i Kirken eller paa Kirkegaarden efter Kirkevielsen (Palladius Visitatsbog, udg. af Lis Jacobsen, p. 30, 57). I Danmark forekommer Stednavne som Brudehøj og Brudesten yderst almindeligt udenfor Landsbyerne. Som Eksempler kan nævnes Bryllupshøj paa St. Jærnløse Bymark, Sjælland (Markbog 1683), Brudehøj ved Asdal (Tang Kristensen: J. Folkem. 8. Saml. p. 20), Brudestenen ved Skørping (Tang Kristensen: D. Sagn III, p. 342), Brudehøj paa Skallerup Bymark, Mors (J. Saml. 4 R. I, p. 137), Brudhøj paa Bjergby Mark, Mors (Smst. p. 140), Brudehøj ved Borbjerg (Thiele: Danmarks Folkes. II, p. 218 f.) i Jylland og Brudehøj i Varnæs og Ullerup Sogn i Sønderjylland. Ligeledes findes adskillige Sammensætninger med Trævækster, f. Eks. Bryllupstorne Skifte paa Aastrup Mark, Fyn (Rasmussen Søkilde: Holstenshus og Nakkebølle, p. 367) og Brudetornen paa Bredsten Mark, Jylland (Tang Kristensen: D. Sagn. VI, I, p. 221). Sagn om forsvundne eller dræbte Brude er ofte fæstnet dertil paa Grund af Navnet. En Del af disse Navne skyldes utvivlsomt Opdyrkingen (Brud), andre er opstaaet, fordi Brudefølger vanemæssigt gjorde Holdt paa bestemte Steder for at hvile og indtage en Forfriskning (Eksempel: Tang Kristensen: Det j. Almucliv IV, p. 69). Adskillige Hvilehøje og Hvilehøje vidner ogsaa derom. Majbrudeskikkene kan have været Aarsag til andre af disse Navne, idet Majbrudene kan være valgt paa Stedet, jfr. foran p. 172 om Høje, hvorfra Sommer i By Toget udgik. Norske Majbrudepar fremstilles paa Sten, se Rig 1921, p. 160 ff. En egen Gruppe danner »Brudetræerne« i Sønderjylland, i alt Fald paa Als, hvor en Forordning af 1737 paabød Karlene at plante 10 Ege eller 15 Bøge inden de blev viede (I. A. Dyssel: Indenl. Rejse 1763, p. 21. H. V. Clausen: Sønderjyll. (1920) p. 61. H. Ussing: Fra det gl. Als, p. 139). — ¹) I øvrigt følger Gildesskikkene ikke altid Bygrænserne. Der er adskillige Eksempler paa, at Sommer i By og Fastelavns Riddet udstrækkes til Nabobyer indenfor Sognet. Forholdet burde nærmere undersøges.

halvaarets Fester. Men at i alt Fald Majfesten med Dans og Drikkelag omkring Majtræet i det mindste i større Dele af Landet foregik paa Bystævnet og den aabne Plads deromkring, ser vi som nævnt af den til Bystævnet heftede Betegnelse, Majbænken eller Majstenen. Det er dog næppe almindelig kendt, hvorfor Majbænken har sit Navn, og det skal derfor belyses ved en Række Eksempler:

Om Rønnebæk i Sydsjælland skrives ved Midten af forrige Aarhundrede: »Her fortælles, at i gamle Dage, da Majtræet stod i Rønnebæk By lige over for Degnens Have, og derved laa en stor Sten med en Flade ovenpaa, som kaldtes Majbænken, gik en Aften Oldermænden i Byen, Povl Andersen, op til denne Majbænk og tudede i sit Horn — —.« Videre skildres Sommer i By Riddet. Karlene gik til deres Herskab »paa Rønnebæksholm, og dér bad de om et Majtræ, som var en ung, klein Risbøg, som de saa en af Dagene lod hente og opstille paa Majbænken, en Jordforhøjning, omsat med Sten, som stod inde i Byen et Sted paa Gaden«¹⁾. I Sandvig, ligeledes i Sydsjælland, skete Hoveritilsigelse paa Majbænken ifølge en Kilde fra 1657²⁾. Her stod, ligesom i Nabobyerne, endnu i Mands Minde et Asketræ, Majtræet med en halv Snes store Sten omkring. »Der samledes Mændene, naar Oldermænden tudede i sit Horn«³⁾. »Paa Skuderløse Gade ligger to Majsten. Dér sad Mændene forhen paa dem og drøftede Byens Sager. De sad rundt omkring paa Kanterne og havde en Ølkande staaende imellem sig i Midten af Stenene. Naar de skulde betale Mulkter, betaltes de i Form af Øl. Majgreven stod paa Majstenene og holdt sin Tale til Folket, naar der skulde rides Sommer i By, og derfra steg han til Hest«⁴⁾. I Snesere omtales »Gadestævne Stenen eller Majbænken — — —. Her samledes Bymændene, naar Byhornet lød, for at raadslaa — — —. Her stod ogsaa Byens

¹⁾ F. Carlsen: Rønnebæk Sogn, p. 32, 45, 58. Forfatterindens Beskrivelse af Majbænkens Form synes modsigende, hvilket i denne Forbindelse er uvæsentligt. Muligt er der Tale om en ældre og en yngre Form. — ²⁾ S. Kjær: Gjøngehøvdingen Svend Povlsen og Snaphanerne, p. 110. — ³⁾ Tang Kristensen: Det j. Almueliv, Tillægsbd. I, p. 7. — ⁴⁾ Smst., Tillægsbd. IV, p. 15.

Majtræ, hvor de unge Karle og Piger Valborg Nat, 1. Maj, pynkede Majtræet med kulørte Baand og Flitterstads for derefter at danse Vaaren ind — —¹⁾. I en Skildring fra 1842 af Sommergilderne paa Heden mellem København og Roskilde berettes: »Paa Gadepladsen fandtes for det meste et Træ; var der ikke noget, flyttede man et derhen, udpynkede det med Krands og flagrende Baand, kaldte det Maitræ og opførte en stor Runddans omkring det.« Ved den senere Sommer i By Ridning slog Rytterne Kreds om Majtræet og sænkede »Blussene« (jfr. p. 144 Note 3)²⁾. Ved Siden af den paa Sjælland yderst almindelige Betegnelse Majbænk eller -sten og Majtræ for Bystævnet og dets lygivende Træ forekommer, især paa Stevns, Formen Madbænk³⁾, ligesom der af og til i vor Tid høres andre forvanskede Former, i Tjørnhoved har Forfatteren saaledes noteret »Ma'berstræet«. Paa Stevns staar som Majtræets Efterkommer en Flagstang indenfor Madbænkene.

I Ørby paa Samsø voksede indtil 1857 et »Majtræ«, en stor Ask, paa Gadejorden. »Under dette Træ laa en Del store Sten, paa hvilke Bymændene sad, naar de samledes og forhandlede —. Lignende store Sten laa i Koldby — — — og kaldtes ogsaa der Majstenene⁴⁾. I Nordby paa samme Ø staar Majtræet, et højt Mastetræ, endnu overfor Byens Gadeklokke, hvorved Mændene samledes til Stævne. Saa langt det kan spores tilbage, har det staaet paa denne Plads, er blot flyttet indenfor korte Afstande, eftersom den fælles Gadejord blev beskaaret ved Bebyggelse⁵⁾.

Paa Lolland, hvor adskillige ærværdige »Midsommertræer« endnu hæver sig over Landsbyernes Straatage, finder man Bystævnet lagt omkring Træerne som en cirkelrund Jordforhøjning, kaldet Gadekoven, hvis lodrette Side holdes oppe ved et risflettet Gærde. Som Fig. 5 afbildes Gadekoven under Midsommertræet i Thoreby, hvor »Midsommerkronen« i alt Fald endnu St. Hans Aften 1927 ophængtes i Toppen, ligesom det i Mands

¹⁾ Aarb. for Hist. Samf. for Præstø Amt, 1918, p. 50. — ²⁾ Dansk Folkeblad, 8. Aarg. (1842), p. 18 f. — ³⁾ Danske Folkemaal, 3. Aarg., p. 126 f. — ⁴⁾ Tang Kristensen: Det j. Almueliv, Tillægsbd. IV, p. 15. — ⁵⁾ Forfatterens Optegnelser paa Stedet.

Minde er sket over hele Øen¹). I Flintinge noterer Tang Kristensen: »Der er flettet et Risgærde rundt om Midsommerstræet, og dette Sted kaldes Gadekaawen. Det bliver gjort i Stand hver Midsommersaften — — —. Gaardmændene samledes ved Gadekaawen, naar de havde Møde, og der forhandlede de deres Sager — — —«²). Tøndeslagning og lignende Fastelavnsforøjelser fandt ogsaa Sted ved Gadekoven.

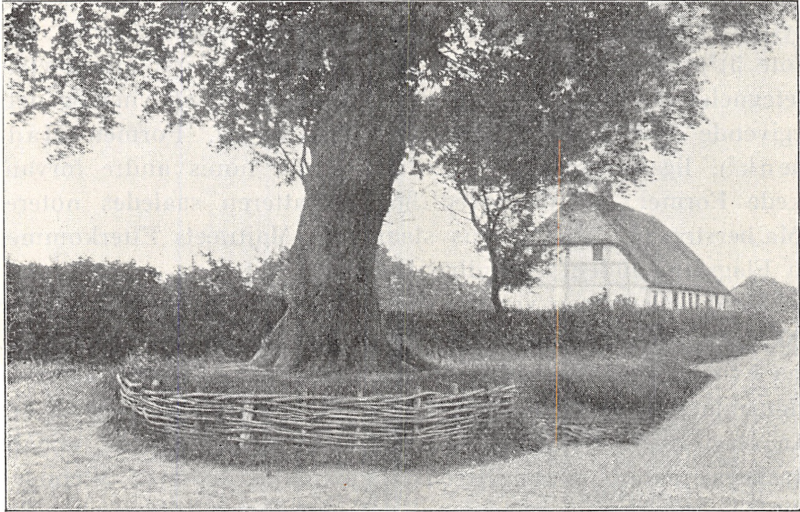

Fig. 5. Midsommertræet i Gadekoven i Thoreby, Østlolland. (Forf. fot.)

Fra Fyn kendes Betegnelsen Majtræet for Bystævnets Træ. I Aaret 1701 stod Majtræet i Trunderup paa Stævnet, og det samme synes at have været Tilfældet i Kværndrup³). Paa Taasinge forklares Majtræet som Stævnetræet⁴). Paa en anden sydfynsk Ø, Avernakø, staar saavel i Avernakøby som Munkeby (Fig. 6), Majtræet, et Mastetræ af betydelig Højde, jordgravet midt i Stævnets cirkelrunde Stensætning, saaledes at Stævnets

¹) Fra Nationalmuseets Arbejdsmark, 1928, p. 77. — ²) Tang Kristensen: l. c., p. 92. Om Midsommergildet og Gadekoven se T. Gravlund: Dansk Bygd II, p. 114 ff. og Loll.-Falsters hist. Aarb. 1921, p. 49 ff. — ³) Svendborg Amts hist. Aarskr. 1908, p. 113. — ⁴) C. G. Högström: Taasinge paa Niels Juels Tid, p. 110, 135.

sammenstablede Sten paa een Gang danner Siddeplads for By-mændene og afstiver Træet. Ved Træets aarlige Nedtagelse, Tjæring og Udsmykning med grønne Kranse Pinselørdag, ryddes Stenene bort og lægges atter paa Plads, naar Træet er genrejst, hvorefter de straks tages i Brug som Siddepladser for de tilstede værende By-mænd, medens disse afholder et lille Gilde med Mad og Drikke¹). Ganske tilsvarende er Forholdene paa Strynø, hvor dog Stendyn-gen i de senere Aar er afløst af en Kreds af Bænke²).

Fra Nørrejylland kender Forfatteren intet Eksempel paa, at Bystævnet betegnes som Majbænk. Muligt beror dette blot paa en Tilfældighed, men saa udbredt som paa Øerne kan Betegnelsen i hvert

Fald langt fra have været paa Halvøen. Ligeledes savnes nøjagtige Opgivelser om de jyske Majtræers Plads. Foran p. 144

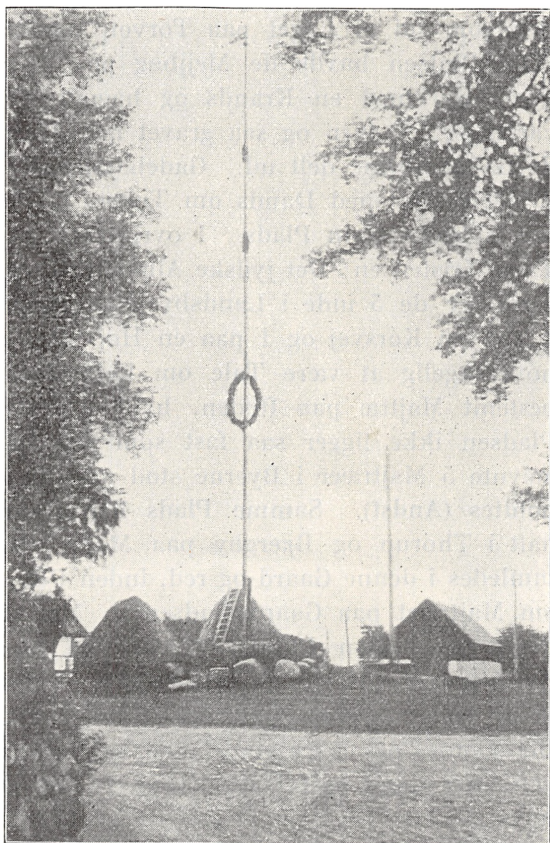

Fig. 6. Majtræet i Munkeby paa Avernakø, anbragt i Bystævnets Sten. (Forf. fot.)

¹) Forfatterens Selvsyn. Majtræet i Munkeby er for faa Aar siden indrettet til at vippe som en Flagstang, men staar endnu i Stenhoben. — ²) Som foregaaende.

omtales Dansen ved »et Ris« paa Hellighøj ved Asdal. Om dette er et Processionstegn eller et Majtræ er uvist. Om Landsbyen Ry, hvor man, som foran vist, tidligere dansede Brud og Brudgom ud af Laget paa Torvet, meddeler Tang Kristensen: »Om Pintsen havde de Mejjbøg paa Torvet her i Ry. Hver Pige kom med en Krands og hængte op i den. Denne Bøg var taget i Skoven og saa gravet ned der paa Pladsen. Saa fik de Gajelammene delt ud. Gadebassierne skulde bytte dem, og Gildet endte med Dands om Træet«¹⁾. Paa Torvet havde ogsaa Bystævnet sin Plads. I øvrigt ses, at af de resterende 7 i Tang Kristensen: Det jydsk Almueliv²⁾ nævnte Pladser for Majtræet, er de 5 inde i Landsbyen (4 uden nærmere Angivelse), 1 paa en Korsvej og 1 paa en Høj. I Nørrejylland synes der hovedsagelig at være Tale om indflyttede Træer, ikke om et bestemt Majtræ paa Roden, hvilket maaske er Aarsag til, at Pladsen ikke ligger saa fast som paa Øerne. Et af de ovennævnte 5 Majtræer i Byerne stod udenfor det Hus, hvor Gildet holdtes (Andst). Samme Plads har Majtræet i Mands Minde haft i Thorup og Bjærgby paa Mors. Sommer i By Rytterne samledes i denne Gaard og red, inden Udfærden begyndte, rundt om Majtræet paa Gaardspladsen³⁾. Med Hensyn til Majtræets Plads maa man imidlertid gøre sig klart, at Majtræet paa Bystævnet er Byens fælles Majtræ. Undtagelsesvis træffer vi andre, mere private Majtræer omtalt som staaende i Gaardene. Der kendes ogsaa Eksempel paa, at Folkene paa en Herregaard kan have deres eget Majtræ (Fig. 7). Et saadant Træ kan man selvsagt ikke søge paa Bystævnet. Vi vil her kun beskæftige os med det store, fælles Majtræ. — I Landsbyen Kettinge paa Als voksede tidligere et højt Træ paa Gaden, kaldet »Majtræet«.

Festen under Majtræet forløb i ældre Tid med Drikkelag og Dans. Biskop Palladius advarer mod at sværge og slaas,

¹⁾ Tang Kristensen: Det j. Almueliv, IV, p. 18. — ²⁾ Smst. p. 15, 17 ff. Til lægsbd. IV. p. 20 f. — ³⁾ Forfatterens Optegnelse paa Stedet.

slemme og demme (∴ drikke sig fuld) ved Majtræet¹). 1690 omtales Dansen om Majtræet som almindelig i Danmark²). I Folke-mindeoptegnelserne, der især belyser Tiden omkring og efter Aar 1800, omtales Dansen om Træet af og til, men ofte opfattes den dog blot som en Indledning til Dans indendørs³). Drikke-laget under Majtræet finder endnu Sted ved de tre eneste Maj-

Fig. 7. Dans om Majtræet ved Herregaarden Eskjær i Salling c. 1790.
(Efter Maleri paa Christian Langes Skydeskive paa Den kgl. Skydebane,
København.)

træer, som endnu smykkes af Voksne i Danmark, nemlig i Munkeby, Avernakøby og Strynøby, men Gildet fortsættes inden-dørs senere paa Aftenen, og der dances ikke mere om Træet⁴).

¹) Palladius' Visitatsbog, udg. af Lis Jacobsen, p. 87. — ²) D. Saml., 2 R., V, p. 316. — ³) F. Eks. Tang Kristensen: Det j. Almueliv IV, p. 12, 15, 17 f. og Tillægsbd. IV, p. 21, 90 f. — ⁴) Ved Midsommertræet i Thoreby er Dansen aflagt i Mands Minde. I Sæd ved Tønder pynter Børnene et Læssetræ, »æ Mids'mos'-kvost« og danser derom (Fig. 8). Dets Plads var vist tidligere ud for Skolen. (Forfatterens Optegnelse paa Stedet).

Ligesom ved Blussene er Gildet, Legen og Dansen ved Majtræet allerede tidligt løsrevet og lagt i Hus. Utvivlsomt har det udvidede Husrum fra Udskiftningstiden og de følgende Aar og de tilkomne Murstens- og Brædegulve i Stuehusene gjort sit til, at de tidligere Friluftsfester afskaffedes eller flyttedes ind i Gaardene.

Gildet under Majtræet har altsaa fortrinsvis, i alt Fald paa Øerne, været henlagt til Landsbyernes Gadeplads med Bystævnet. Der er Grund til at antage, at ogsaa andre af Sommerhalvaarets Fester eller Gilder har fundet Sted der, og at Stævnet i fjerne Tider var Bymændenes Siddeplads saavel ved Drikkelag som ved Forhandling. Den ovenfor aftrykte Meddelelse om Øldrikningen paa Stævnet og Ølbøderne i Skuderløse synes at bygge paa Erindring om en Tid, da Bymændenes Vide- eller Mikkelsdagsgilde, hvor Taljen klaredes og Bødeøllet blev optrukket, holdtes paa Stævnet. Mindet spores ogsaa i en Optegnelse fra Holbækegnen: »I Fredskoven, Skamstrup Sogn, ligger Fire Tønder Stenen, som er et gammelt Tingsted, hvor Bønder fra flere Sogne(!) samledes for at drikke deres fire Tønder Øl, medens de redede deres Vedtægter ud«¹⁾. Som Fest- og Legeplads yder Gadeplads og Bystævne endnu Tiltrækning paa Børn og Landsbyungdom. Sommeraftener samles man til Leg paa den aabne Plads eller til Passiar paa Stævnets Siddepladser. Der tales om Gadeleg, Gadeild, Gadeblus, Gadebasse o. s. v.

Gadepladsen som Festplads og Raadsplads er ikke et specielt dansk Fænomen. Den træffes hos germanske Folk og videre omkring, kan følges saa vidt som til Indien²⁾. Fra Tyskland kendes den under Navne som Anger, Brink (Bremen, Hannover), Aue (Schlesien), Mal (Thüringen), Ti o. fl.³⁾. Man træffer hyp-

¹⁾ Thorkild Gravlund: Skelstene, p. 12. Stenen har utvivlsomt sit Navn som Størrelsesmaal, og Navnet har atter tiltrukket Beretningen om, at Øllet blev drukket dér. Til Grund ligger Forestillingen om Bymændenes Ølgilde i det frie. De fire Tønder og Beliggenheden fremkalder den fejlagtige Slutning, at mere end et Bylag har været samlet. — ²⁾ De indiske »mandu« (G. L. Gomme: The Village Community, p. 260 f.). — ³⁾ Oversigt i E. Kück und H. Sohnrey: Feste und Spiele des deutschen Landvolks. (Berlin 1911), p. 11 ff.

pigt Kirken liggende op til denne Plads. Paa ældre danske Byplaner, især Rundbyernes, fremtræder den som bekendt klart og ofte i sit ubeskaarne Omfang. Men allerede inden Udskiftningen er Udparcellering deraf paabegyndt hist og her, især foranlediget ved den stærke Fremvækst af Gadehusene. Adskillige Byplaner viser ogsaa, at Kirken er lagt herpaa.

Det er velkendt, at mange Handlinger, som nu foregaar indendørs, hos primitive Folkeslag og hos vore Fædre fandt Sted udendørs, oftest paa en udvalgt eller særlig tildannet Plads. Dette gælder især Kultudøvelse, Lege, Dans og Spil, der for en Del har været Led i Kulten eller i alt Fald magiske Handlinger, samt Ting¹⁾ og lignende Sammenkomster. Det er ogsaa kendt, at under primitive Kulturforhold er der et, ogsaa med

Fig. 8. Dans ved St. Hanstid om Midsommertræet, »æ Mids'mos'kvost«, i Landsbyen Sæd ved Tønder. (Forf. fot.)

Hensyn til Udøvelsespladsen, nærmere Sammenhæng mellem disse forskellige Handlinger. Det maa da synes, som om der i det ovenfor fremsatte kan spores en svag Afspejling af den

¹⁾ Angaaende de frit beliggende Tingsteders Form, der for en Del endnu afspejles i Bystævnet, se C. Neergaard: Thinghøje og Thingdysser, i Aarb. f. n. O. 1902, p. 292 ff. og C. (Petresch) Christensen i Saml. til j. Hist. og Top. 1916 p. 305 ff. Man har hidtil holdt sig til den af C. Testrup: Relation om Tingene, 1747, givne Beskrivelse af et dansk Tingsted. Adskillige troværdige, om end maaske skematiske Plantegninger af Tingsteder i det frie forekommer dog

fjerne Tid, da Landsbyen dannede en Enhed med Retshaandhævelse og Kultudøvelse paa den dertil udlagte, centrale Plads. Ved Siden af en saadan Central for et snævert Samfund sporer man andre Kultpladser, hellige Kilder, Søer, Sten, Høje, Grave, Træer eller Trægrupper, der maa opfattes som valgte i meget fjærn Tid, men som har vist sig i Besiddelse af saa stor Tiltrækningskraft, at hverken en mere organiseret, hedensk Kultform eller senere Kristendommen helt har formaaet at udrydde dem. Under Form af Besøg med magiske Handlinger, med eller uden Gilde, Dans eller Markedafholdelse, ved hellige Kilder, Helgengrave, Frilandskors m. m. levede de hedenske Kultvaner mangesteds videre til op imod vor egen Tid, indtil de uddøde eller moderne Sommer- og Grundlovsfester afløste dem.

Der er i denne Afhandling gjort Rede for en Del danske Fest- og Gildespladsers Form og Benyttelse. Det er formentlig tillige vist, at et Sammenhæng mellem en Del af de folkelige Festpladser og førkristne Kultpladser kan være tilstede. Dette Forhold er dog endnu kun svagt belyst. Videre Forskning er nødvendig, inden et afgørende Ord kan siges.

paa Planerne i Resens danske Atlas (Kgl. Bibl. Uldallske Saml. Fol. 186). Saaledes i Planerne over Svaneke (4 Sten eller Bænke i Kvadrat om en firkantet Tyvsten eller et Tingbord i Midten), Viborg (Landstingspladsen som et Kvadrat), Hobro (retvinklet Bænk med udadgaaende Kamme), Varde (aflang Bænk med udadgaaende Kamme), Lemvig (retvinklet trefløjet), Vestervig (ligeledes). I Nykøbing, Falster, ses en rund Forhøjning og et lille Hus, muligt Ting og Brønd. — Angaaende Tingsteders Form se ogsaa G. Holmgren: Ting och ring, i Rig 1929, p. 19—36.

OVERSIGT OVER TOPOGRAFISK LITTERATUR 1929.

Efter redaktionens ønske er nedenstående oversigt i år blevet noget simplificeret, idet den nu kun består af to hovedgrupper: 1) den i bogform (stor hefteform) udkomne litteratur og 2) tidskrifters indhold af topografisk litteratur. Hver af grupperne indledes med, hvad der omhandler landet som helhed, derefter følger a) den sjællandske øgruppe (med Skåne), b) den fynske øgruppe og c) Jylland, og inden for disse undergrupper følges den fra Trap kendte topografiske inddeling.

Årets høst kan både kvantitets- og kvalitetsmæssig betegnes som god. Købstadstopografierne er færre end i de foregående år, sognetopografierne til gengæld flere! Dette sidste kan dog måske skyldes en redaktionel ordning, der giver bedre kendskab til disse sidste, der ofte udkommer på private forlag og derfor tidligere har været vanskelige at opspørge. Alligevel må man som tidligere anmode de deri interesserede læsere om at være redaktionen behjælpelig med at fremskaffe disse undertiden så vanskeligt erhvervede udgivelser, uden hvilke oversigterne ikke bliver så pålidelige, som det er ønskeligt for alle parter.

Både forlag og private har været imødekommende med at tilsende redaktionen, hvad den har ytret ønske om; men nægtes kan det jo ikke, at der inden for begge grupper findes nogle, der ganske har undladt at svare på henvendelserne. Da bøgerne først på et for sent tidspunkt er til rådighed på det kongelige bibliotek, kan det hende, at sådanne publikationer slet ikke kommer med i oversigterne.

Medens tidsskrifternes indhold som oftest må betragtes som skitser og detailundersøgelser, der senere kan komme mere omfattende arbejder tilgode, er det i bogform udkomne for det meste fuldt færdige topografiske udgivelser, omfattende større eller mindre områder af landet. Her samler opmærksomheden sig navnlig om sognetopografierne!

De senere års købstadstopografier er kommet ind i en nogenlunde fast ramme. Der er fra flere hold skabt forbilleder, som andre har fundet det rigtigst at følge, og hvor det fremstillingsmæssige har spillet en afgørende rolle, baseret på omfattende henvisninger til trykte og utrykte kilder og undertiden med et bilagsstof, som har gengivet det vigtigste eller dårligst tilgængelige kildestof.

Sognetopografierne kan på ganske enkelte undtagelser nær karakteriseres som værende på samme stadium som købstadstopografierne for c. 50 år siden. De er for det meste skrevet af mænd på egnen med særlig interesse for disse emner, i de fleste tilfælde af lærere, der har tilbragt størsteparten af deres liv på samme egn. Disse lægmænd arbejder desværre oftest med deres stof uden at have skabt sig et kendskab til andres arbejder på disse områder, så at de har kunnet lære af såvel disses fortrin som mangler. Alt for ofte arbejder de for meget med det trykte og skrevne stof, og kun få er så meget virkelige topografer, at de udstrækker deres studier til at omfatte det vigtige arbejde »i marken«. Desuden synes de at mangle interessen for at beskrive de nuværende forhold, idet de glemmer den interesse, de selv vilde have af, at der forelå beskrivelser af deres egn, som den så ud for 50 eller 100 år siden, eller i endnu ældre tid.

Kildehenvisningerne er ofte mangelfulde eller er ganske udeladt. Selv om dette kan hævdes at være et pengespørgsmål, er dette dog så ringe, at det ingen rolle bør spille, ikke mindst når man ser teksten overfyldt med optryk af ganske ligegyldigt kildestof. Også manglende kendskab til kilderne og hvor disse bør søges, gør sig gældende i flere tilfælde, og det kan ikke noksom anbefales forfatterne at studere Nygårds: Vejledning i at drive topografiske studier (Fortid og Nutid 1927, også særtryk, der fås hos redaktionen) eller f. eks. 3. afsnit af Georg Saxild: Om arkivvæsen (Hagerup 1923).

Men bortset herfra må man glæde sig over den grøde, der er i sognetopografierne, og man forbløffes over, i hvilken grad Jylland her har taget tæten forud for de andre landsdele.

J. P. Trap: Danmark. 4. Udgave (Gad). Det er unødvendigt over for »Fortids og Nutid«s læsere at karakterisere og kommentere »Trap«. At kritisere den er ligeså umuligt på dette sted. Thi selvfølgelig kan også Trap kritiseres, hvad enkelthederne angår, og ufejlbarlig er den jo ikke; men som håndbog i vort lands topografi er den uovertruffet og er den uundværlig. Den forsker, der ikke har indledet sine topografiske studier med at »slå op i Trap«, er lige så ilde faren, som den, der springer ud fra en flyvemaskine. Der er imidlertid den trøst, at Trap ikke er til at komme udenom, så at den dumdristige nok på et eller andet tidspunkt skal nå jorden, d. v. s. falde ned i Trap.

I dette værk ligger al indledning til at kende sit land og sin egn, og fra det kan der let arbejdes videre ud til andre kilder. Kun een kritik skal i denne sammenhæng fremføres: med hvor

megen glæde man end kan hilse fremkomsten af sognekortene, er de i den foreliggende form ikke så lidt af en fejltagelse og bør ændre udseende i næste udgave. Alene en farvet grænselinie vilde hjælpe betydeligt, men vil måske fordyre dem for meget. — Medens det ni bind store værk ellers danner en enhed, er »De sønderjyske landsdele« udsendt i særudgave, men forøvrigt kan alle bind og amter købes særskilt. Det sønderjyske bind er redigeret af H. V. Clausen og M. Mackeprang, medens den øvrige del af værket oprindeligt redigeredes af afdøde H. Weitmeyer og senere af Gunnar Knudsen.

B. Erichsen og A. Krarup: Dansk historisk Bibliografi (Gad). Når »Trap« er blevet rådspurgt, vender den topografiske forsker sig ganske naturligt til »Erichsen og Krarup«. Også dette Værk i 3 bind foreligger for 1929 i en samlet udgivelse. Efter at 1. bind (tidshistorie, indre historie m. m.) og 3. bind (personalthistorie), der udkom henholdsvis 1921 og 1917, var blevet udsolgt, er der nu fremstillet et optryk deraf i fotozinktryk, saa at værket atter foreligger i sin helhed. Det må understreges, at udgivelsen ikke er ført videre end efter den oprindelige plan, der standsede med året 1912, og at man ved den benyttede reproduktionsteknik kun i ringe grad har kunnet foretage tilføjelser og rettelser. For historisk litteratur indtil 1912 er værket jo imidlertid af overordentlig betydning for enhver gren af forskningen. Der er måske grund til at gøre opmærksom på, at topografen ikke kan nøjes med 2. bind, der omfatter landets topografi, ordnet efter bogstav (altså et andet princip end det, der er anvendt i Heilskovs: Dansk provinstopografi), men at han også må benytte 1. bind. Et par praktiske eksempler! Henry Petersen: »Kong Svens Grav og Capel paa Grathe Hede« skal søges i tidshistorien i afsnittet Borgerkrigen 1146—57, og »Gammeltorvs Brolægning 1559« under Frederik II. Også udkæmpede slag skal søges i tidshistorien. »Kongelunden« og »Fasaneriet paa Amager« søges i afsnittet Jagt o. s. v.

A. J. Råvad: Borgmesterbogen. (Udg. af Architekten, Akademisk Arkitektforening). Bogens titel dækker ikke over indholdet, men det vilde sikkert være umuligt at finde en, der kunde det. Om noget er topografi, er det dette arbejde — måske ikke det, vi i almindeligste forstand forstår derved, men snarere en topografiens filosofi, som ingen topografisk interesseret vil for nægte. Dens forfatter er forlængst passeret støvets år, men hans arbejde er så rigt på ideer og nye synspunkter, der ofte er frem-

sat på en så fanden-i-voldsk måde, at man synes, at en ung Hedspore må være dets ophavsmand.

At anmelde bogen i korte træk er umuligt. Efter første gennemlæsning er man simpelthen overvældet, og når man anden gang giver sig i lag med den, er man afvekslende begejstret og harmdirrende. Den opflammer, og den ægger til modsigelse. Som diskussionsstof i en forsamling af topografer er den uanvendelig. Den vilde simpelt hen sprænge forsamlingen i stumper og stykker!

Set i store træk er den en behandling af dansk købstadsanlæg, hvor den søger at knytte fortid, nutid og fremtid sammen. Men den er hundrede andre ting! Med vågen kritik fejer forfatteren adskillige ældre dogmer af vejen. »Man har skelnet mellem strandkøbinge og akselkøbinge, men dette skel er overfladisk og uden bund i virkeligheden«, siger han. Hans synspunkter er ganske frugtbare, når han hævder, at alle købinge og bopladser stod i forbindelse med stranden. Har han ikke også ret, når han bebrejder arkæologerne, at de i for høj grad vil gøre de fremdragne genstande til mål for undersøgelserne, medens de bør bruges til at klarlægge de sociale og biologiske forhold? Og giver han ikke mange topografers endnu vage drømme ord, når han knæsætter »markedsdriften« og derefter hævder »spredningsnødvendigheden«?

Man må opgive ethvert forsøg på at give et samlet billede af, hvad forfatteren yder i denne bog, og nøjes med at understrege, at han selv kalder den en »emneskrå«. Der er virkelig emner at hente heri, og den være hermed anbefalet som en af de morsomste bøger, der endnu er skrevet herhjemme på disse områder. Så må iøvrigt hver især, om han vil rose eller forkætre den. Der er stof nok i den til begge dele. — Men læs den!

Palle Rosenkrantz: Taarne og Tinder (Hasselbalch). Bogen har undertitlen: Danmarks lovfredede Herregårde, men den er uhyre vanskeligt at anmelde »topografisk«. Dens indhold er nemlig en blanding af topografi, stilhistorie, propaganda og polemik, som i forfatterens livlige penneføring dårligt lader sig rede fra hinanden. Som redaktør af »Danske Herregårde« har Palle Rosenkrantz fået et godt overblik over vore herregårdes historie og tilstand, og det er ikke utænkeligt, at topografisk interesserede netop vil have glæde af de hovedlinier, som bogen optrækker, ligesom bogen giver en god introduktion til det store herregårdsværk, hvorfra de fortrinlige illustrationer er hentet. Udmærket er også fortegnelsen over landets lovfredede herre-

gårde, som i sammentrængt form giver en del nyttige oplysninger.

Vilh. Lorentzen: De danske Augustinerklostres Bygningshistorie (Gad). Med 9. bind af de danske klostres bygningshistorie er dr. Lorenzen nået til augustinerne og gennemgår klostrene i Vestervig, Viborg (Marieklostret og nonneklostret), Asmild, Grinderslev, Tvillum, Eskildsø, Æbelholt og Dalby (i Skåne). I opsætningen og den gode underbygning af kilder ligner den sine forgængere og rummer topografiske skildringer af høj rang, idet den ikke holder sig snævert til det rent bygningshistoriske. Sammen med de øvrige bind giver den et udmærket billede af dansk klosterkultur i middelalderen.

William Norvin: Københavns Universitet i Middelalderen (Gad). I 450-året for universitetets grundlæggelse har professor Norvin påtaget sig at skrive dets ældste historie. Det er for vore hjemlige forhold et grundlæggende værk af stor betydning for forståelsen af de tanker, der lå til grund for oprettelsen af et dansk universitet, og af de tanker, der ledede det i det første halve århundrede af dets tilværelse. Opgaven må løses — og er løst — i både filologisk og historisk retning og i streng videnskabelig form. Det er ikke allemands-læsning, men enhver akademiker vil vide at søge dertil for at uddybe forståelsen af den ærværdige læreanstalts grundprincipper, fra hvilken rod den er vokset op til sin nuværende sikkelse. Af emner uden for det rent undervisningsmæssige indeholder afsnit II (organisation) et kapitel om universitetets ejendomme og økonomi.

Vor Frue Kirkes og Menigheds Historie (Gad). Af dette arbejde er, under redaktion af dr. Bjørn Kornerup, udkommet første halvbind. Opgaven er ikke at skrive domkirkeens detaljerede historie, men med de medarbejdere, der er sikret til dens løsning, vil der blive skabt et værk, som vil opfylde de strengeste krav, som kan stilles til et arbejde af denne art.

Magister Chr. Axel Jensen har skrevet det bygningshistoriske afsnit, det, der i første række vil interessere topograferne. Han indleder med at understrege, at den nu stående kirke er den fjerde eller femte på samme plads, og derefter meddeler han det lidet, man har kunnet fremdrage om de ældste bygninger. Til den gotiske kirkes bygningshistorie gjordes der for få år siden interessante fund af korpertiet og trods sin kortfattedhed supplerer magister Jensens bidrag på flere punkter Vilh. Lorenzens bog om samme emne. Efter dette følger de både indre og ydre ændringer, som kirken blev undergivet, over billedstormen

ved reformationens indførelse, branden 1728, bombardementet 1807 til C. F. Hansens kirkebygning.

I næste afsnit tager Th. Oppermann sig af kirkens inventar, idet han i en — i henhold til værkets plan — lidt knap form giver en skildring af Thorvaldsens udsmykning af kirkerummet og portalen. Endelig bringer dette binds sidste og fyldigste afsnit en udsigt over kirken som institution af dr. Kornerup, som underbygger C. A. Jensens afsnit ved så at sige at placere kirken i byen. De vigtigste og nyeste forskningsresultater i Københavns topografi er her anvendt med skønsomhed. Meddelelserne om kirkens gods i den middelalderlige hovedstad er af stor interesse.

Fr. Weilbach: Garnisons Kirke. Dens Opførelse og ældste Historie. (Tryde). Man kan næsten sige, at denne forfatters speciale er fremdragningen af planer, som hidtil enten ikke har været kendt eller i hvert fald ikke tidligere publiceret. Også her drejer det sig om to tegninger til en kirke for Københavns garnison, som Christian V den 20. september 1697 approberede, men som ikke kom til udførelse. Alligevel har de stor interesse, fordi deres idé kom til at præge den senere kirke, efter at Platen havde grebet ind og var blevet den egentlig ledende i sagen. Forfatteren understreger, at den oprindelige plan må skyldes en endnu ukendt militær arkitekt, og han hævder — ligesom i andre arbejder fra samme periode — at det er vanskeligt for denne tid at udpege en enkelt arkitekt som ophavsmand til de offentlige bygninger. Saaledes som kirken blev opført mener han, at hovedplanen maa skyldes Platen, detaillerne Christopher Marselis. Billedstoffet er velvalgt, noter og index så fyldige som de kan ventes fra denne rutinerede forfatters hånd.

Johan Nordentoft: Gjethuset og Artilleriets Kadetskoler. (Reitzel). Dette lille arbejde er en god og instruktiv udredning af artilleriets kadetskolers historie, om end i temmelig korte træk. Artillerikadetinstitutet havde fra 1773 til 1830 til huse i gjethuset (kanonstøberiet) på Kongens Nytorv, og i et indledende kapitel gør forfatteren rede for denne bygnings historie og støberiets virksomhed, dog uden at stikke spaden særlig dybt i jorden. Kildehenvisningerne er altfor sparsomme.

G. Lorenz: Københavns Havn og dens Udvikling. (Gad). Af sit bidrag til Trap: Danmark, har havnebygmester Lorenz udformet en kort og klar oversigt over havnens historie lige op til nutiden med en fyldig henvisning til litteraturen om dette emne. For tiden indtil 1908 foreligger jo G. L. Groves udførlige behandling, og der er ikke siden dennes fremkomst ydet særligt

nyt til belysning af den ældste og ældre tid. Forfatteren har nu i korte træk tilføjet, hvad der er sket siden århundredets begyndelse; men dette rent topografiske arbejde viser fuldt ud, at man i høj grad savner en virkelig historisk behandling af vor vigtigste havn. Ikke alene mangler der jo en dyberegående undersøgelse for den ældste havns vedkommende, hvortil navnlig C. U. Ramsing undersøgelser giver mange impulser, men i særlig grad føles manglen af en kritisk vurdering af havnens økonomiske betydning, en på statistisk-historisk grundlag foretaget placering af havnen i landets handelshistorie.

Resen: Atlas danicus. Roskilde. Oversat af Johannes Knudsen. (Gad). Dette arbejde, som Historisk samfund for Københavns amt i år har udsendt til sine medlemmer, samtidig med at det er kommet i handelen, er det sidste i denne udgivelse, som adjunkt Knudsen fik færdig inden sin død. Bogen slutter sig nøje til de to foregående bind, og er som disse en sammenarbejdning af de tre bevarede afskrifter eller bearbejdelser af den oprindelige, tabtgåede original. Teksten er godt kommenteret og billedvalget fra de fra branden reddede kobberplader er fyldigt. Dog burde der være medgivet det en kritisk vurdering af billederne, f. eks. i noteform.

M. Galschiøt: Sparekassen for Helsingør og Omegn 1829—1929. (Udgivet af Sparekassens tilsynsråd). Denne sparekasseshistorie giver et godt, supplerende bidrag til byens historie gennem det sidste hundrede år. Dens almene værdi er betydelig forøget ved, at forfatteren ikke udelukkende har holdt sig til pengeinstitutionens indre historie, men i høj grad har sat den i forbindelse med byens almindelige historie i dette tidsrum.

Valdemar Seeger: Fra Kulsvierlandet. (C. Nordlundes bogtrykkeri, Hillerød). Af amtmandens arkiv for Frederiksborg og Kronborg amter har forfatteren uddraget en række spredte oplysninger til kulsvieregnens historie. Stoffet er samlet i grupper omfattende slottene, landsbyerne, skovene, ladegårdene o. s. v. og giver et broget billede af tilstandene i Nordsjælland på begge sider af år 1700. En sådan udgivelsesform kan undertiden ved behændighed fra forfatterens side trods alt samle en mosaik, der kan gøre det ud for en virkelig behandling af stoffet; men dette har forfatteren her ikke tænkt på. Det foreliggende rummer imidlertid en mængde interessante topografiske oplysninger (foruden en mængde mildest talt ligegyldigt), og de nøjagtige kildehenvisninger vil gøre det let for senere forskere at udnytte materialet. Helt tilfældig er materialeindsamlingen nu heller ikke, og forfatteren dokumenterer, at han forstår at arbejde i et arkiv.

Kofoed og Gøtzsche: Bøger om Bornholm. Bidrag til Bornholms Bibliografi. (I Kommission hos F. Sørensen, Rønne). Det er Bornholms amts bibliotek, der har udgivet denne flittigt indsamlede oversigt over, hvad der er skrevet om øen. Det er selvsagt et fortrinligt hjælpemiddel for ethvert studium af øens historie eller detaljer deraf. Gruppen: Topografi og Rejsebeskrivelser er meget fyldig, men viser også vanskeligheden ved at afgøre, hvad der forstås ved topografi.

Sophus Bang: Christiansø-Bogen. (Colbergs boghandel, Rønne). Dette lille hefte er vel nærmest i turistbog-genren og går ikke dybere i undersøgelser af de topografiske forhold. Det er dog den eneste samlede fremstilling, der findes af »denne afkrog af Danmark«.

Mester Jacob Madsens Visitatsbog. Udgivet af Historisk samfund for Odense og Assens amter ved A. R. Idum. (I kommission i Hempelske boghandel, Odense). Jacob Madsen Veile (Vedel), stamfader til slægten Jacobæus, fødtes i 1538 og døde 1606 som biskop over Fyns stift, hvortil han blev kaldet 1587. Hans visitatsbog er blevet bevaret, og blev i 1853 udgivet af pastor A. Crone i Herrested. Denne udgave er lagt til grund for den nye, som på et par undtagelser nær synes meget pålidelig og ganske godt kommenteret. Foruden et glimrende kulturelt billede af tilstandene i Jacob Madsens tid, yder bogen et morsomt topografisk stof, ikke alene omfattende kirkerne, men også herrederne i almindelighed. Biskoppens primitive kirketegninger er vedføjet og kan måske nu og da give en eller anden oplysning. Det udkomne 1. hefte omfatter Odense, Aasum, Vinding, Lunde og Skam herred. Udgivelsen må hilses med glæde, da stoffet nu atter bliver let tilgængeligt.

Hans Knudsen: Lundegaards Stiftelse 1754—1929. (Udgivet af stiftelsens direktion, Klaregade 50, Odense). Lundegaard i Salting herred, Svendborg amt, er muligvis oprettet af en nedlagt landsby, Lunde, og gik i 1754 over til en velgørende institution. Fra tiden før stiftelsens oprettelse giver forfatteren kun et overblik og går ikke dybere ind på de topografiske enkeltheder. Han omtaler dog kort, hvad man ved om gårdens bygninger, bl. a. den interessante ladebygning fra 1636, som Ellen Marsvin lod opføre, og som står endnu. Bogens hovedformål er stiftelsens historie, som forfatteren giver i de mindste detaljer og byggende på en omfattende almen viden. Der er gode billeder både af bygningerne som helhed og af enkelte særlig interessante par-

tier. Fra nationalmuseets arkiv stammer nogle interessante opmålinger af trækonstruktioner i den omtalte ladebygning.

Chr. Behrendt: Præstens Residence. En Ejendom fra det gamle Middelfart. Dette hefte er særtryk af Middelfart venstreblad, hvori byens topograf har samlet, hvad man kunde finde frem om det gamle hus på Algade, som i sommeren 1929 måtte vige for ny bebyggelse. Det er en fortjenstfuld gerning, som man må ønske vil blive efterlignet rundt om; thi ikke blot bevares mindet og måske mange detaljer, som ellers vilde forsvinde, om disse gamle købstadshuse, men man vækker også interessen hos folk for så vidt muligt at bevare det, der ikke absolut *må* vige for udviklingen.

P. C. Knudsen: Gamle Aalborghuse i Tekst og Billeder. (I Kommission hos Marinus M. Schultz, Aalborg). Billederne er på sin vis gode nok, selv om reproduktionerne ikke er særlig fine. De har nemlig en mission at opfylde ved at fastholde trækkene af det Aalborg, der nu desværre næsten er forsvundet, men som for blot en menneskealder siden var en af de mest særprægede købstæder i landet gennem sin karakteristiske arkitektur og sine maleriske åpartier. Byen har det held, at en af dens fotografer har haft sans for det særegne ved sin by, så at hans arbejder har bevaret meget af det, som i virkeligheden er forsvundet.

Teksten er slem! Det havde været langt bedre med nogle kortfattede billedunderskrifter; thi som teksten nu er, siger den intet som helst positivt, i den grad er det pluk og uigennemførte studier. Skøde- og panteprotokoller er dog ikke den eneste kilde til bygningers historie, navnlig ikke, når forfatteren på forhånd giver op, fordi de ældre protokoller er uden registre. Og hvorledes er det med grundtaksten af 1682? Hvad fortæller ikke »Jydske Efterretninger« om de gamle gårde?

G. Th. Gravesen: Bidrag til Ljørslev og Ørding Sognes Historie. (Forf.'s forlag. Morsø Folkeblads bogtrykkeri). Forfatteren har med endnu et bind fortsat udgivelsen af sine bidrag til de to Mors'iske sognes historie (Mors søndre herred), der året forud omfattede kirke- og præstehistorie, denne gang skole- og degnehistorien. Til sognets egentlige topografi bringer dette sidste bind ikke mange oplysninger, i hvert fald må de møjsommeligt plukkes ud af degnenes historie, der er meget udpenslet, og med fuldstændig gengivelse af en mængde arkivstof, hvad der tynger fremstillingen i ikke ringe grad. I denne form får en sognebeskrivelse ikke megen betydning ud over den rent lokale.

T. V. Færgeman: Nibe Købstad 1727—1927. (Aalborg Stiftstidendes forlag). Som særtryk af Aalborg stiftstidende er ud-

sendt et par små hefter, beregnet på i jubilæumsåret at give nogle supplerende oplysninger til Carl Klitgårds værk om byen før den blev købstad. De fordringsløse, af indhold meget brogede artikler, har også deres mission, dels ved at vække borgernes interesse for deres by, dels ved at redde en del fra forglemmelse, som eftertiden måske vil have vanskeligt ved at finde frem til.

A. Køcher: Viborg søndre Sogns Kirkes Historie. (Aage Mortensens boghandel, Viborg). I året 1529 gik det gamle sortebrødreklosters kirke i Viborg over til at blive sognekirke, og 400-året er blevet fejret ved udsendelse af en bog om kirkens historie. Det er en på et rigt, og for størstepartens vedkommende utrykt, kildestof bygget beretning. Det indledende kapitel om klostret, hvortil kilderne kun er få, er lidt for svagt sat op, og den ældre bygningshistorie har forfatteren ikke magtet helt. De øvrige kapitler yder til gengæld alt, hvad man kan ønske og giver et med sikker historisk sans opbygget billede af kirken gennem tiderne og af personer, som var knyttet til den. Desværre lod en virkelig arkæologisk undersøgelse af klostrets område sig ikke gennemføre, da kirken for knap tyve år siden blev restaureret. Et udmærket oplysende billedstof er knyttet til teksten.

Jeppe Åkjær: Langs Karupaaens Bred. Studier fra Hjemstavnen. (Gyldendal). Aakjær var ikke historiker, han var digter. Men han var topograf, for så vidt som han elskede at forske sin hjemstavnns historie og elskede at gøre andre delagtige i, hvad han havde fundet. Og på disse områder rev han sine læsere med. Når den skolede historiker og kritiklystne topograf læser hans hjemstavnsksildringer, går det op for ham, at det er på den vis man hverver proselytter for historien i de brede lag af folket. Personlig overgiver man sig vel ikke helt; men man lukker øjnene lidt til, når henholdsvis digteren, journalisten og agitatoren stikker hovedet for stærkt frem mellem linierne. Een ting er, at Aakjær kunde gøre dette, noget andet er, at ubefæstede sjæle kan gå hen og forse sig på Aakjærs form og prøve på at eftergøre den. Det frarådes på det bestemteste!

Indholdet af det foreliggende bind, som senere er blevet fulgt af et par andre, er en sammendragning af ældre artikler i »Skivebogen« og i »Skive Folkeblad«. Det brogede stof er behandlet på en måde, der »går let i folk«, og forfatteren har arbejdet redeligt på grundlag af det kildestof, han har fundet frem, selv om vurderingen af kilden undertiden er noget overdrevet, ligesom den historiske baggrund for begivenhederne et par gange er lidt forrykket. Disse bidrag til Viborg-Skiveegnens historie

er ikke kedelige, og det er glædeligt, at de nu er kommet ud til en større læsekreds.

Rasmus Bording: Himmelbjerget. (Konrad Jørgensens forlag, Kolding). Det er »Bjergets« historie som samlingsplads for folke-møder, forfatteren her har givet. Meget interessant har han påvist, hvor lidt kendt Himmelbjerget tilsyneladende var som lokalitet før Blichers tid og understreget, at dette navnlig skyldtes den lokale betegnelse »Kollen«.

Den stærke grøde i de jyske historiske samfund har sat sig frugt i en række sognebeskrivelser, hvoraf Vejle amt i år møder op med hele tre, et bevis på, hvor dette amts historiske samfund, som altid har stået blandt de forreste, har formået at vække den historiske interesse inden for sit område. De tre arbejder er af meget forskellig lødighed, men alle båret frem af den ærgeligste vilje til at yde det bedste.

J. J. Ravn: En historisk-topografisk Beskrivelse af Højen Sogn i Jerlev Herred. (Forfatterens forlag, Mølholm). Sognefoged Ravn har allerede en større topografisk forfattervirksomhed bag sig. Jævnt og redeligt samler han sit stof ind og lader det gå videre til sine læsere. Om nogen egentlig bearbejdelse er der ikke tale, og stærkt blandet er de oplysninger, han giver om sin hjemegn, men der er sikkert en del, til hvem disse arbejder har bud, og J. J. Ravn er en af de forfattere, der ikke overer sig ud på gængende grund, og som ikke på nogen vis besmykker sin fremstilling. Han er helt igennem en pålidelig fører at give sig ind under, og skam få den, der giver mere end han har.

Rasmus Mortensen: Fra Vejle Vestereg. Lindeballe Sogn. Med Træk af Gadbjerg og Ringive Sognes Historie. (Schweitzers boghandel, Vejle). Dette arbejde fra Tørrild herred rager betydeligt op over, hvad man er vant til at se fra læge forfattere. Fremstillingen er knap i sin form uden sidespring, og hvert kapitel står fast tømret og glider derefter ind i helhedsbilledet. Og har forfatteren således gode evner til at bygge sin fremstilling harmonisk op, er hans evner som topograf ikke mindre. Han lægger grunden med en udredning af de geologiske forhold, og derefter lader han livet gro frem fra de ældste tider til vore dage.

Forfatteren hører ikke til dem, der sidder på sin hale og skriver sit sogns historie. Han har været på hver plet, og han forstår at bruge sine øjne. Derom vidner ikke mindst kapitlerne om jernudvindingen og om den middelalderlige teglovn, hvor han har været de videnskabsmænd, der har ført studierne til bunds, til megen nytte ved sit store lokalkendskab og sin inter-

esse for sagen. Han har heller ikke glemt vejenes og skovens historie, og han giver ikke skolerne mere, end de bør have i forhold til det øvrige stof. Heller ikke er han bange for at bede andre skrive de kapitler, som han føler, at han ikke selv magter. Hans evner til at samarbejde sine egne og andres forskninger, gør denne sognebeskrivelse til en af de bedste, men hans behandling af stednavne viser, hvor vanskeligt et emne dette er for en lægmand, og til hvor fejle slutninger det kan lede sine mindre vel funderede dyrkere.

Carl Jørgensen: Tyregod og Vester Sognes Styrelse i det 19. Aarhundrede. (Forfatterens forlag, Sejrup, Tyregod). Forfatteren af dette lille arbejde ejer ikke de samme evner, som den foregående, men det må dog tilføjes, at sammenligningen er vanskelig, da hans arbejde er af en noget andet karakter. Nærmest kan det opfattes som et tillæg til den for nogle år siden udgivne »Tyregod Sogns Bebyggelse«, og tager man dette som grundlag, må forfatteren betegnes som en flittig samler, der dog ikke rigtig formår at bearbejde sit stof. Her som andetsteds må det dog understreges, at disse, af den Hjelmsstjerne-Rosenkroneske stiftelse understøttede publikationer, har deres store mission både på selve egnen og andetsteds i Jylland, hvor sansen for den slags arbejder jo er i glædelig stigning.

Ringkøbing Aarbog 1929. (Bollerups boghandel, Ringkøbing). Det er et ret ejendommeligt og temmelig enestående arbejde, der årligt udsendes i redaktion af Anna Vang. Hvad topografiske forskere ofte glemmer: at det er af vigtighed at fæstne også nutiden til papiret, gør disse 1½ ark store hefter årlig for Ringkøbing ved at fortælle, hvad der er sket i årets løb. Som regel indledes heftet med et bidrag til byens historie, og Peter Holm i Roskilde tegner nydelige partier af byen. Hvor pittoresk det hele end er, er det dog en tanke i svøb, som kan vokse sig kraftig og som f. eks. de historiske samfund burde have deres opmærksomhed henvendt på; thi dette er jo »årbog« i den form, hvori middelalderens munke skrev den.

L. Petersen: Gennem seks hundrede Aar. Af Skjern Sogns Historie. (Forfatterens forlag, Marup). I rigtig erkendelse af, hvor stor rolle åen spiller i sognet, indleder forfatteren med at berette om denne, om broen og om engene. Den derpå følgende almindelige historie er mere spredt fægtning, der imidlertid indeholder mange gode oplysninger, men hvis materiale ikke er så fast fundamenteret gennem studier, som man kunde ønske det. Om sognets byer og gårde kunde der f. eks. skrives langt mere, men forfatteren har jo også efter bogens titel kun villet give nogle

bidrag til sognets historie. Han tager varmt til orde for bevaringen af de gamle stednavne og er i det hele taget en pålidelig beretter om de gamle forhold.

Hugo Matthiessen, Otto Smith og V. Hermansen: Ribe Bys Historie 1660—1730. (Nyt nordisk forlag), vil blive omtalt andetsteds.

T. O. Achelis: Haderslev i gamle Dage 1627—1800. (Udgivet af Haderslev by. Modersmålets trykkeri, Haderslev). Denne bog er en fortsættelse af det i 1924 under samme hovedtitel udgivne arbejde om byens ældste historie. Forfatteren er en i arkivarbejde skolet forsker, der har formået at fremdrage et stort stof til byens historie. Andet bind er på sin vis bedre end det første, idet forfatteren her synes at have fastere greb på stoffet, som han i nogenlunde kronologisk rækkefølge grupperer om større begivenheder. Der er på denne måde skabt en række ganske livfulde billeder af byens historie, men fremstillingsmåden er ikke ideel. Det må være topografens kunst ved så store arbejder som dette, at understrege udviklingslinierne og at knytte de mange småtræk sammen perspektivisk. Af dette er der meget lidt i hr. Achelis' arbejde. Desuden kan man indvende, at hvor objektivt der end skrives, bør man dog til en vis grad mærke skaberen bag værket, men det er, som om forfatteren ønsker at skjule sig selv bag realiteter, som om han kvier sig ved at tage standpunkt.

For den modne læser rummer bogen imidlertid et væld af interessante oplysninger og bærer præg af at være skrevet af en mand, der på mange måder føler sig stærkt knyttet til byen. Af indholdet må navnlig det laugshistoriske bidrag fremhæves samt oplysningerne om told- og postvæsenet. Også til byens markeder og handel ad søvejen er der gode oplysninger, men man savner et samlet bidrag til byens almindelige handel gennem tiderne. Bogen har et godt og afvekslende billedstof og særdeles gode og omfattende registre til begge bind.

Inden for tidsskriftslitteraturen er det naturligvis de historiske samfunds årbøger, der yder det meste topografiske stof. Jylland står i den henseende langt over de andre landsdele, og ogsaa her er det Vejle amt, som bringer langt flere topografiske artikler end nogle af de andre amter.

Johannes Tholle: Kolonihavesagens Udvikling i Danmark (Havekunst). Rundt om i de historiske samfunds årbøger har forfatteren i de senere år udgivet en række bidrag til havevæse-

nets historie inden for de snævrere områder og er også herunder kommet ind på kolonihavetankens udformning. I denne artikel giver han nu for hele landet en udsigt over de tre perioder, hvori denne idé er oprådt herhjemme: 1) de lokale forteelser i Fredericia (1665) og Assens (1720), 2) den mere almene forekomst efter 1826 og 3) den moderne kolonihavesag fra 1880'erne til vore dage.

Vilh. Lorenzen: Problemer i Københavns Historie 1600—1660. (Hist. Medd. om Kbh.). Dette arbejde står i nær tilknytning til et stort kortmateriale, der er udkommet som selvstændig publikation i 1930, idet forfatteren på grundlag af kortene, der for de flestes vedkommende for første gang er offentliggjort heri, søger at klare en række dunkle punkter i hovedstadens udviklingshistorie. Denne vægtige afhandling er et arbejde af stor topografisk værdi. Af de ofte ret primitive kort søger forfatteren at uddrage hovedlinierne i det store byplanmæssige arbejde, som udførtes i disse 60 år. Kortene skyldes ofte ingeniørofficerer, og man når naturligvis længst frem på det fortifikatoriske område; men ogsaa på en række andre punkter formår disse kort og dr. Lorenzens kyndige betragtninger over dem at skabe klarhed over, hvorledes og hvorfor byen udviklede sig, som den gjorde. Den topograf, der beskæftiger sig med detaljer, vil heller ikke blive skuffet ved at give sig ind under forfatterens førerskab, og ingen vil i fremtiden komme uden om dette arbejde, når det gælder Københavns topografi. Det må oprigtigt håbes, at denne første kortpublikation må efterfølges af andre; thi uden kortmateriale arbejder de topografiske forskere i blinde, og samlede udgivelser af kort er alt for sjældne herhjemme. (Kortværkets navn er: Haandtegnede Kort over København 1600—1660. (Henrik Koppel)).

Fr. Weilbach: Kirken og Kommandantboligen i Kastellet. — *Victor Krohn: Kastellet Frederikshavns Brønde og Vandforsyning.* (Hist. Medd. om Kbh.). Henrik Ruses fæstningsværk er en by i byen. Skønt nær knyttet til hovedstaden, har den sin egen historie, som stykket ud i detaljer kan give flere forskere fuldt op at bestille. Tidligere år har set en række af oversergent Krohns samvittighedsfulde monografier, hvortil beretningen om den vigtige vandforsyning nu slutter sig. Også arkitekturhistorikeren, adjunkt Weilbach, er under sine arbejder med den militære bygningskunst kommet inden for kastellets volde. Til kirkens og kommandantboligens bygningshistorie mangler regnskaberne, men alligevel er forfatteren nået ret vidt, selv om det sidste ord i denne sag vel ikke er sagt hermed.

Om *Nationalmuseets* barndom (Fra Nationalmuseets arbejds-mark) skriver dr. Mackeprang i korte træk og lader læserne følge vandringen fra Trinitatis kirkeloft over Christiansborg til Prinsens palæ, hvor der nu er sikret museet en til dets størrelse og værdi passende fremtidsbolig. — Carl C. Christensen beretter om ejendommen *Sophiegade 40* (Hist. Medd. om Kbh.) og omtaler tillige de ølhaver, der i 1700'ernes begyndelse fandtes i kvarteret øst for Gothersgade. — Joseph Fischer har skrevet om *den gamle jødiske kirkegård* i Møllegade i København (Vore kirkegårde).

I artiklen »Et Storgods' Historie« har professor Knud Fabricius i korte træk redegjort for *Abrahamstrup* gennem 500 år (Frederiksborg amt). Forfatteren mener, at det udelukkende må have været et jagtslot, da det hverken har spillet nogen strategisk eller politisk historie. Dets godshistorie er derimod indgående belyst og viser et krongods' udvikling, inddelt af forfatteren i en jagtslots-, en staldgårds- og en ladegårdsperiode. — Victor Thalbitzer: *Hellebæk* i ældre tider (Frederiksborg amt) er et udmærket eksempel på, hvorledes man i en årbogsartikkel kan give en kort og dog udtømmende fremstilling. Sproget er klart og uden svinkeærinder. I biografierne over Classen og Schimmelmann viser forfatteren evner til af fyldigere behandlinger at uddrage det karakteristiske. Kun gengivelsen af de to breve forekommer overflødige i den øvrige knappe fremstilling. Artiklen rummer et godt grundlag for en udførligere behandling i bogform, men i så fald må der arbejdes med endnu flere kilder, f. eks. tøjhus-regnskaberne, idet det industrielle afsnit vil bringe en mængde velse af *Hillerød kirkegård 1830—1930* (Vore kirkegårde). — Om *Judiceerhuset ved Frederiksborg slot* (Frederiksborg amt) har Fr. Weilbach skrevet en kort opsats og berettet om dets dødsdom og nedrivelse. — Af Blomberg og Boisen findes en beskrivelse af *Hillerød kirkegård 1830—1930* (Vore kirkegårde). — Om fabrikken på *Kongensgade* ved Helsingø, der kun bestod fra 1846—48, har Victor P. Christensen (Samleren) skrevet særdeles oplysende. Den startedes som konkurrenceforetagende til den kgl. porcellænsfabrik, den opgave, som Bing & Grøndal få år efter optog med mere held.

I »Roskilde Mønter« viser Georg Galster *Roskilde* som møntsted (Fra Københavns amt) og beretter om de fund af mønter, der er gjort gennem tiden i den gamle biseby, deriblandt de store fund på hjørnet af Torvet og Algade i 1854, og det, som i 1918 gjordes ved det gamle Duebrødre hospitals tomt. — Den arkæologiske snushane, konservator Peter Linde, har kigget ind i Roskildes gårde og haver og fundet en del middelalderlige sten-

huggerarbejder (Fra Københavns amt). — Henrik Larsen har skrevet om *Brønshøj* by i fortiden (Hist. Medd. om Kbh.). Det er en på baggrund af matriklerne særdeles indgående og god skildring af gårde og offentlige bygninger. Det er lidt tør læsning men af stor værdi som bidrag til byens ældre historie. — Martin Jensen: *Ørninge* hellige kilde (Fra Københavns amt). Den lå i Ramsø herred. Det er dog mere en beretning om tumulter på »Kildegården« i 1855.

Johannes Tholle har fortsat sine meddelelser om landsbyhaverne i Holbæk amt (Fra Holbæk amt) med *Sejerø* og *Samsø*, ledsaget af gode kortplaner. I det følgende kapitel om stilarter i haveanlæg bringes kort over *Løvenborgs* og *Dragsholms* haver fra henholdsvis 1807 og 1793. Povl Hansen har for såvidt fortsat arbejdet, som han i samme årbog skriver om haverne i *Vallekilde* og *Høng*, ligesom J. P. Jensen skriver om Anders Jørgensen som havemand på *Høng højskole*. — Albert Thomsen har (i »Vore kirkegårde«) skrevet om de forskellige kirkegårde gennem tiderne i *Holbæk*.

Georg Galster har skrevet om møntfund fra Sorø amt (Fra Sorø amt), herunder fremdragningen af et par møntrækker fra *Ringsted* og *Slagelse*, der var møntsteder i den tidlige middelalder. — J. V. Christensen: En Vandring gennem *Tjustrup* Sogns sydlige del (Fra Sorø amt), er en ganske morsom form for topografisk sognebeskrivelse. Efter hjemme at have søgt frem, hvad litteraturen og kunsten har frembragt fra dette snævre område, tager han randslen på ryggen og staven i hånd. På selve stedet genoplever han dets historie, og det er slet ikke lidt, han får at se. Arbejdet er mere journalistisk end videnskabeligt, men det er fornøjeligt og bør finde efterlignere. Der er mange af vore topografer, der trænger til at lære at bruge deres øjne!

I sine studier til *Næstved* bys historie har R. Nielsen behandlet fiskeriet i Susaa og fjorden (Fra Præstø amt). Afhandlingen ligner de foregående. Et stort materiale er fremdraget og gengivet meget detailleret, men det virker for overlæst og er lige så lidt som det øvrige reflekterende. — Henrik Larsen: Herreder og Ting i *Præstø Amt*. Det er en på et stort kildemateriale opbygget udredning af ændringerne gennem tiderne, men til opklaringen af herredernes oprindelse yder den desværre intet nyt. En række problemer er sat under debat, f. eks. spørgsmålet om, hvorvidt underafdelingerne: fjerdinge, settinger og tredinger var skattelæg, men materialet er ikke stort nok til at nå et resultat — måske hvis undersøgelsen udstræktes til at omfatte hele lan-

det! Af særlig interesse er den topografiske fastlæggelse af de forskellige tingsteder.

Til oplysning om markforholdene på *Lolland-Falster* (Hist. årb. for L.-F.) har Henrik Larsen skrevet en udmærket artikel om fællesskabet. Den er i høj grad instruktiv og vil danne et godt grundlag for specialstudier. — F. Ingerslev: *Sakskøbings* vestre Accisebog (Smstds.). De gamle acciseboder i købstæderne er næsten alle forsvundet, fordi de som oftest står i vejen for byernes udvikling og de moderne befordringsmidler. Forfatteren har påtaget sig den prisværdige opgave at opmåle og beskrive en sådan accisebod, der endnu står — men hvor længe? — Hugo Matthiessen har i samme årbog redegjort for de sparsomme fund på *Nysted* gråbrødrekirkes tomt, der dog måske ad åre kan forøges. — Fra *Nykøbing paa Falster* har Johannes Tholle samlet de sparsomme og spredte oplysninger til slotshavens historie, og Helene Strange har fortalt om Czarens hus' indretning til museum for »Falsters Minder«. — I den samme digre årbog er som bidrag til *Virket* bys historie optrykt dens vide af 1721, ledsaget af gode fotografier af byen og dens gårde, og Niels Karstensen har samlet *Nørre Ørslev* folkehøjskoles historie gennem de 50 år, den har bestået. — C. M. Smidt: *Ravnborg* (Fra Nationalmuseets arbejdsmark). Den gamle voldbanke på nordkysten af Lolland er blevet undersøgt og opmålt af nationalmuseets arkæolog-arkitekt. Indtil 1913 kendte man kun af få skriftlige vidnesbyrd lidt til den gamle borg. Nu ligger dens fundamenter blottet, og under hr. Smidts kyndige hænder er de blevet aftvunget en række oplysninger, som viser borgens værdi som »fast punkt«. Forfatteren finder det bekræftet, at Ravnborg må være bygget af Johan den milde af Østholsten o. år 1335.

I »Træk af *Himmelstruphus* Historie« (Fra Odense og Assens amter) søger Fr. Hjort gennem forskellige, ret naive betragtninger, at underbygge Vedel Simonsens oplysninger om dette voldsted. — P. Helveg Mikkelsen redegør i samme tidsskrift for et jættestuefund på *Drøby* mark, og Johannes Tholle skriver om »frihaverne« i Fyns stifts købstæder, d. v. s. kolonihaver efter cirkulæret af 1826. — P. Severinsen skriver (Svendborg amt 1927—28) om *Nyborg* kirke. Indledningen behandler byens ældste topografi og den første kirke, Helgekirke, senere Gammelkirke. Afhandlingen er temmelig knap i sin form, men er dog et dygtigt og læseværdigt bidrag til byens ældste historie. — August F. Schmidt har underbygget sin tidligere meddelelse om helligkilder i *Svendborg amt*. — Med særlig glæde læser man Albert Thomsen: »Hvad matrikelbøgerne fortæller. Af *Avnslev*

og *Bovense* sogns historie«. Som den tidligere omtalte afhandling af Henrik Larsen om Brøndshøj, er denne skildring bygget på matriklernes indhold, men hr. Thomsen har fået en del mere alment stof ud deraf, og hans arbejde er i formen mere tilgængelig end førstnævnte. Det er i et og alt en foregangsartikkel, som man må anbefale sognehistorikerne at have opmærksomheden henvendt på, og den viser fuldt ud, hvor stort stof, der er at hente i matrikelbøgerne til både kirkers, præstegårdes, byer og gårdes historie, ligesom ejerforholdene naturligvis nøje udredes. Her er inddraget nyt land, og det er gjort på en både dygtig og tiltalende måde.

C. Klitgaard: *Vendsysselske* Veje og Kroer (Sund sans nr. 12—13). Et prisværdigt arbejde i en uheldig redaktionel form. Man må håbe, at forfatteren vil uddybe sit interessante emne og gøre det mere alment tilgængeligt, thi det er et stof, der rundt om venter på sine bearbejdere. — Samme forfatter har skrevet om *Hirtshals'* havn (Vendsyssel'ske årbøger). Det er et interessant bidrag til dansk havnehistorie, byggende på både trykte og utrykte kilder. Det viser ikke mindst, hvor meget stof, der kan udtrages af aviserne, når der ledes flittigt og minutiøst. Det er havnens forhistorie gennem c. 130 år, der foreligger her. — Fra samme hånd og i samme årbog findes nogle træk af hovedgården *Hejselts* historie. Det er dog mest personalhistorie. — Poul Nørlund har skrevet om kirketomten i Gammelkirke (Vendsysselske årbøger). Det er *Hundslunds* gamle sognekirke, der ved nationalmuseets og det stedlige historiske samfunds forenede kræfter er blevet undersøgt. Der fremdroges gode spor af en kvaderstenskirk, ligesom forskellige forhold pegede på, at en trækirke tidligere havde stået på samme plads. En række sten-satte grave fra den tidlige middelalder blev nøje undersøgt. Smedemester P. Christensen, der var en værdifuld hjælper ved udgravningerne, har i en selvstændig artikel redegjort for forskellige undersøgelser. — A. Mentz har (Naturens Verden nr. 7) berettet om *den store vildmose* og dens opdyrkning. Et interessant og grundigt arbejde.

Johannes Tholle har skrevet om haver og havebrug i *Aalborg amt* (Fra Himmerland og Kjær herreder). Navnlig er fremhævet Bjørnsholms have, præstegårdshaven i Øster Hornum og de offentlige anlæg i Aalborg. Der er enkelte fejltagelser for sidstnævntes vedkommende bl. a. i omtalen af kildehusene. — M. C. Nielsen: Kystlandet i *Strandby* sogn ved Limfjorden, er navnlig geologiske og arkæologiske betragtninger (samme tidsskrift).

Chr. Wammen har ydet bidrag til *Kjerby* sogns historie, og

N. Nielsen har skrevet om *Isgaard* på Mols (begge i Fra Randers amt).

Om *Viborgs* beliggenhed findes et referat af et foredrag af Hugo Matthiessen (Fra Viborg amt), medens Georg Saxild samme sted skriver om domkirken, og J. Brøndsted beskriver Viborg-egnen i oldtiden. — Jens Westergaard og C. E. Flensborg har begge ydet bidrag til hedeplantningens historie i *Viborg amt*. (Fra Viborg amt). Artiklerne skyldes et afholdt hjemstavnskursus. Det ifjor dannede historiske samfund udsender her for første gang en årbog.

Chr. Heilskov: »Margrethevolden« ved Rosgaard i *Mønsted* sogn (Skivebogen), er en indgående undersøgelse af den »anden« Margrethevold, den der ligger sydøst i sognet, strækkende sig i en halvbue med begge fløje støttet til den tidligere Rosborg sø. Dens forløb er meget prisværdigt blevet indtegnet på en skitse, ligesom et tværsnit af den er blevet opmålt. Disse voldes historie er for de flestes vedkommende ret dunkel. Forfatteren har gjort en undersøgelse i marken og retter nu spørgsmål til »de lærde«. Gid han må få svar! — Hans Kjær har i samme årbog klargjort for udgravningen af en bronzealderhøj ved *Bustrup* gaard i *Salting*.

C. Møller: *Borbjerg* sogns historie (Hardsyssels årbog). Da jeg ifjor skrev anmeldelsen af en afhandling af samme navn, gav årbogen ingen oplysning om, at det var et brudstykke. Redaktionen er derfor skyld i den noget hårdhændede kritik, og kommer der yderligere fortsættelse, gør forfatteren måske endnu flere af mine indvendinger til skamme. I dette afsnit har han bl. a. behandlet gårde og møller, samt skrevet om skolerne, men dog mest om de uundgåelige degne, som den, der gennemgår alle årbøger, snart er ved at få på hjernen. — En beskrivelse af inventaret i gravkapellet ved *Ulfsborg* kirke findes i Storgaard-Petersens: Familien Gyldenstjerne paa Nørre Vosborg (Hardsyssel årbog). — Johanne Vejlager har gennemgået de mange genforeningsmindesmærker i *Ringkøbing amt*, og August F. Schmidt har skrevet om sagn knyttet til sten i amtet med angivelse af deres beliggenhed i herred og sogn. Endelig har P. Skautrup sluttet sin gennemgang af højene i Hardsyssel (alt i Hardsyssel årbøger).

H. Sejerholt har skrevet fornøjeligt om *Aarhus* (Aarhus stift) for 100 år siden med en del oplysninger også for topografer, ligesom samme årbog ved Niels Holm Fussings i 1861 nedskrevne optegnelse giver en indgående skildring af vinkældergården ved domkirken. — L. Sandberg har skrevet om mindeparken ved

Aarhus (Havekunst) med udmærkede billeder. — »Den gamle bys billedbog« bringer nyt fortrinligt billedstof fra købstadsmuseet, bl. a. af Kjellerups gård fra Aalborg, der er gledet udmærket ind i helhedsbilledet. — Ejler Haugsted har skrevet en fyldig og god skildring af *Østbirk* kirke (Aarhus stift), og Chr. Heilskov har fortsat sin beskrivelse af Hjelmlev herred med *Hørning* sogn. Der er en ret fyldig beskrivelse af kirke, skole og mølle samt småbyerne i sognet, ledsaget af både fotografisk og tegnet billedstof. Beskrivelsen er nøgtern uden for mange svinkeærinder. C. M. Smidt har skrevet om herregårdene *Aunsbjerg* og *Møllerup* (Jyske samlinger). Beretningen er stærkt præget af den skolede fagmand, som i en kort og klar form får alt med, antyder og underbygger med stedets historie, hvor det er nødvendigt, og iøvrigt redegør for både mål og midler ved forandringer i arkitektonisk henseende. Afhandlingen om Møllerup på Djursland er ikke mindst interessant ved den arkæologiske beretning om den middelalderlige borg, som blev fremdraget i 1920—21.

Fra *Vejde amt* bringer årbogen en meget nyttig index over fordelingen af de tidligere årbøgers topografiske indhold efter sogne, herreder og købstæder, et godt eksempel til efterfølgelse. — Hugo Matthiessen: Det middelalderlige *Kolding*. Paa Grundlag af J. O. Brandorffs Undersøgelser (Fra *Vejde amt*). Det er allerede tidligere i disse oversigter omtalt, hvorledes kæmner Brandorff gennem et årelangt arbejde med jordbundsundersøgelser har bygget Koldings topografi op »fra grunden«. Selv udgav han ifjor sine studier over den forhistoriske tid, og har nu overladt sit materiale til det middelalderlige afsnit i magister Matthiessens kyndige hænder. Ingen anden forfatter har hidtil som denne formået i få streger at give et rids af en købstads topografiske placering og udvikling. Denne evne er i det foreliggende tilfælde fortrinligt underbygget af det gennem åringer med megen flid indsamlede stof fra grundgravninger i byen, oplysninger som desværre savnes for andre byers vedkommende. Så omfattende er de, at forfatteren har kunnet udnytte selv manglende oplysninger. Brandorff har indvundet nyt land i den topografiske forskning, Matthiessen har bebygget dette med interessante partier af det middelalderlige *Kolding*. — Albert Thomsen har i samme tidskrift skrevet om Komarkshusene ved *Kolding*, og Johannes Tholle har uddybet sin tidligere beretning om slotshaven ved *Koldinghus*. — Hans Kau beretter (Fra *Vejde amt*) om kalkmalerier i *Gadbjerg* kirke, der kom frem ved en restaurering i 1907, men atter måtte forsvinde, og Marius Hansen har skrevet om den nu ombyggede *Skærup* kirke, hvortil trykte kilder er

suppleret med gode bidrag fra gamle regnskaber. — A. Ravnholt har skrevet om accise og konsumtion. Til dette historiske emne, der endnu savner sin forfatter herhjemme, er der ikke ydet nyt stof, men af regnskaberne er udtaget nogle ganske oplysende, men temmelig spredte bidrag til købstædernes historie i Vejle amt. — Mogens Lebech Frederiksen: Af *Elbo herreds* historie (Jyske samlinger) er en skitse-mæssig oversigt over herredets historie, ganske dygtig gjort på grundlag af både trykt og utrykt kildestof.

Om *Ribe* gamle skolebygning, der nu er sparekassens friboliger, skriver C. Frank-Christensen i »Et 200 års jubilæum« (Fra Ribe amt). — Om domkirken indeholder samme årbog en fortrinlig arkitekturhistorisk udredning af William Anderson. Den bringer flere nye og frugtbare synspunkter og rummer en række interessante jevnførelser med den udenlandske arkitektur, som har haft indflydelse paa domkirkens bygning. — Hans Torsbøl har på grundlag af pastor Stampes optegnelser skrevet om *Nørre Nebel* kirke og kirkegård omkring 1850. — Ligesom man i Viborg amt er begyndt at interessere sig for hedernes historie, har Søren Alkærsig for *Ribe amt* taget initiativet til at få indsamlet så meget som muligt om dette interessante topografiske spørgsmål. Han har i Fra Ribe amt skrevet en optakt dertil og søgt at systematisere arbejdet, så at andre kan arbejde videre derpå. Det er en samlingsopgave, udkastet af redaktionen, en af de opgaver, som understreger de historiske samfunds store berettigelse.

Om haverne i *Sønderjylland* særlig på Als har Johannes Tholle skrevet (Sønderjyske årbøger) og vist, hvorledes man sidstnævnte sted altid har været et stykke længere fremme end inde på halvøen. — Til byen *Slesvigs* og Sønderjyllands ældste historie findes en del oplysninger i Steenstrup: Teksten til Adam af Bremens Værk (Historisk tidsskrift 9. rk. VI) og et mindre bidrag til *Dannevirkes* historie af J. S. Vanggaard (smstds.).

Otto Smith.

NY LITTERATUR OM ALMUEKULTUR OG FOLKEMINDER 1929.

I Fortid og Nutid VII 2, 256 er skrevet om første Levering af *J. S. Møllers Værk: Fester og Højtider i gamle Dage, Skildringer fra Nordvestsjælland*. Anden Levering af Arbejdet udkom i

1929; begge Dele udgør tilsammen et stateligt Bind (491 S. Ill. P. Haase & Søn), der indeholder Fødsel — Bryllup — Død. Anden Levering omhandler udelukkende Død og Begravelse, hvorom der i en Række omfangsrige Kapitler (Stedlig Skik, Brug og Folketro, Gravmindet, Sygdomme og Sygdomskure, Skæbnetroen, Skikkene før og efter Dødens Indtræden, Graven og Begravelsen, Gengangertroen, De Dødes Bolig) gives en stor Mængde Oplysninger, ikke alene en Sammenstilling af Holbæk Amts folkloristiske Materiale om Død og Begravelse, men også en ikke ringe Del Enkeltheder af almen religionshistorisk Betydning. Møllers Værk er skrevet på bred Basis, idet han ud fra en, efter Forholdene, forbløffende Viden meddeler Tydninger af og Paralleler til det fra Nordvestsjælland givne Stof. I. S. Møllers Bog rager videnskabeligt set langt op over de fleste danske Værker om Festsikke. Han drager med Forsigtighed og med roligt Omdømme sine Slutninger og åbner for de fleste Læsere store Udsyn og giver dem Forklaring på talrige Spørgsmål. Det synes undertegnede, som om det store Afsnit Død (S. 239—491) er Bogens vægtigste og mest fængslende. Møller har i sit Arbejde om Død og Begravelse i Virkeligheden udført det Arbejde, som *Jacob P. Jacobsen* desværre ikke nåede at komme frem til i sit betydningsfulde Værk *Manes*. Side 312 f., 467 ff. omtaler Møller et Par Stenkast fra Nordvestsjælland og meddeler der nogle Oplysninger, som jeg desværre ikke kendte, da jeg skrev om Stenkast i Danmark (D. St. 1929, 40 ff.). Møllers og mine Studier af dette Spørgsmål har ret beset bragt samme Resultat: Værn mod Genfærd — binde den Døde til Jorden. S. 444 savnes en Henvisning til *Moltke Moes* Undersøgelse: *Limbus puerorum*, om de udøbte Børns Opholdssted efter Døden¹). — Til Afsnittet om Ligbrænding, 461 ff. kunde man have ønsket en Henvisning til *Frederik Poulsens* *Dipylongravene og Dipylonvaserne* (1904), ligesom man til S. 487 om Visionsdigtningen gerne havde set en Note til tredje Bind af *Moltke Moes* »Samlede Skrifter« ved *Liestøl*; thi i dette Bind findes mere om Visionsdigtningen end i *Festskriftet til Feilberg 1911*²). — For én, der dog kun igennem 7—8 År særlig har været optaget af dansk Almues Dødetro, Begravelssikke o. lign., er det en overordentlig stor Glæde at kunne notere, at

¹) *Moes* Afhandling er først trykt i *Festskrift til Sophus Bugge* (1908), optrykt i III Bind af *Moes* Samlede Skrifter, udg. af *Knut Liestøl* 1927. *Moe* henviser dog ikke til *H. F. Feilbergs* Afhandling i Årb. f. dansk Kulturhistorie 1894, 59 ff., hvor et beslægtet Emne er behandlet.

²) Jfr. også *Edda XVI 1929*: *Bogomilernes Betydning som Udbredere af Folkedigtning*.

han kun har nogle få Henvisninger at føje til J. S. Møllers Værk, ligesom han i det store og hele er enig med Møller i de Resultater, han er kommet til. — Det vil føre alt for vidt her at forsøge et Referat af Fester og Højtider. Men om dette Arbejde kan man — om nogetsteds — anvende Ordene, at det er en Bog, man atter og atter vender tilbage til. Den er en Pryd for dansk Folke-mindeforskning.

Et Par andre betydningsfulde Værker bør nævnes i Flugt med J. S. Møllers Bog, selvom de er udgåede fra Sverrig, og i det væsentlige skrevet af svenske Forskere. Det ene er *Nordiskt Folkminne, Studier tilegnede C. W. von Sydow* 21. Dec. 1928 (Stockholm. 258 S. Ill.). Heri findes Undersøgelser om Folkeskikke, Folkedragter, Kritik af Eventyrudgaver, Sagn, Viser, Bylove, Bømærker, Magi, Bygningskonstruktioner, Lege, Kortspil, m. m. Festskriftets mangesidige Indhold er en smuk Hyldest til C. W. v. Sydow, hvis Viden og Interesser jo også er såre omfattende. Festskrifters faglige Betydning skal man oftest søge i, at der i en Række Specialundersøgelser af dygtige Forskere gives en Mængde Oplysninger om forskellige og tit ret utilgængelige Spørgsmål. Dette er således i høj Grad Tilfældet med Festskriftet til von Sydow, hvorved denne betydelige Bog altid vil være til Nytte for enhver nordisk Folkemindeforsker.

Hovedresultatet af H. F. Feilbergs Studium af Julens oprindelige Betydning, nedlagt i hans store Værk *Jul I—II* (1904—05), er det, at Julen var en Sjølefest, en Fest for Slægtens Døde, der i Årets mørkeste Tid mentes at vende tilbage til de levendes Nærhed. Feilbergs Arbejde var et Indlæg mod den af *Oscar Montelius* (i Svenska Fornminnesföreningens tidsskrift IX) fremsatte Anskuelse, at Julen var en Solfest, en Theori, som både *Troels Lund* og *Kristoffer Visted* (sidstnævnte endnu i *Vor gamle Bondekultur* 1923) har givet deres Tilslutning. Såvel Feilberg som Montelius er bleven imødegået i de senere Åringer i Undersøgelser om Julen af svenske og finske Lærde som *Edvard Hammerstedt*, *Martin P:n Nilsson*, *Gabriel Nikander* o. fl., der i Julen først og fremmest ser en Fest for Årsvæksten. I en betydningsfuld Afhandling, »Studien zur Vorgeschichte des Weihnachtsfestes« (Archiv für Religionswissenschaft XIX, 1916—19) hævder *Martin P:n Nilsson*, at Julens Karakter som Dødsfest er sekundær, men at Argumentationen for, at den skulde være en Solfest, heller ikke er overbevisende. Han betragter i første Række Julen som en Frugtbarhedsfest. Naturligvis er det vanskeligt at udskille Sol- og Frugtbarhedsfesten fra hinanden. I Modsætningen Frugtbarhedsfest — Dødsfest står man overfor det

store religionshistoriske Grundproblem, hvorvidt Troen på de døde Ånder er oprindeligere end Troen på Naturvæsener. Her synes der dog kun at være den ene Mening, at Naturdyrkelsen er ældst. Selv i Årets mørkeste Tid festede man for de livsfremmende Magter uden dog at glemme de døde. Snorre Sturleson vidste, hvad der udgjorde Julens Kerne, da han fortalte (Ynglinge-Saga Kap. 8), at »ved Vinterdag skulde man blote for godt År, midt om Vinteren for god Grøde (dvs. Vext og Trivsel for Folk og Fæ og Avl), men ved Sommerdag var det Sejersblot«. — Nu er hele det interessante Problem om Julens Oprindelse og om de hartad utallige Juleskikke blevet taget op til Behandling påny af *Hilding Celander* i et stort Værk, *Nordisk Jul* (Hugo Gebers Förlag, Stockholm), hvoraf første Bind (365 S. Ill.) indeholder Skildringer af Almuens Juleskikke (de højere Stænders Jul bliver omtalt i Bind II); der er følgende Afsnit: Forberedelser til Jul, Lucia, Strax før Jul, Juleaftensdagen, I Bondens Stue Juleaften, Julebordet og Skueretterne, Juleaftenens Festmåltid, Julevågen og Julenatten, Juleaftenens kristne og kristnede Folketro, Juledagen, Andendags Morgen, Staffensskikkene, Julegilder og Julebesøg, Lege Jul, Nytårshelg og Nytårsvarsel, Trettendedagshelgen og Julens Afslutning, Fra Jul til Jul. — Det største folkloristiske Materiale om den nordiske Jul er optegnet i Sverige og svensk Finland. Danmark er her fattigere repræsenteret, hvad Celander rigtigt forklarer, har sin Årsag i, at den gamle danske Bondekultur hurtigere og fuldstændigere blev moderniseret, end Tilfældet var i de andre nordiske Lande. Sandsynligvis har de i Danmark ret rigt udviklede Høst- og Fastelavnsskikke indvirket på vore Juleskikke, så de ikke er bleven så mange og så nuancerede som i de nordlige Nabolande. — Da Celander har et langt større Forråd af Optegnelser om Juleskikke til sin Rådighed end tidligere Forskere, er han af den Grund i Stand til ikke alene at give et langt rigere og mere underholdende Billede af den nordiske Jul end det, vi hidtil har besiddet, men hans Værk vil, når det er helt udkommet, sikkert derfor også blive Standardværket om vor største Årsfest.

Af særlige folkloristiske Undersøgelser fra dansk Side, kan — foruden det foran nævnte Arbejde af J. S. Møller — anføres tre Specialundersøgelser af *Hans Ellekilde* vedrørende tre østdanske Egnes Sagnverden: 1) *Bornholmske Folkesagn* (Bornh. Saml. XIX 1928) indeholdende Redegørelser for Bondevedde, Svensken for Nexø 1645, Bornholmske Landvættesagn, Helligdommen. 2) *Odinsjægeren på Møn* (Festskrift til C. W. von Sydow). 3) *Ellekongen paa Stevns* (Danske Studier 1929). Ellekildes Stu-

dier er som sædvanlig byggede på et meget omfattende Kildemateriale, så man kan være sikker på, at han kender hvert eneste Træk om de betræffende Sagnkredse. Ved sine talrige Henvisninger vil Ellekildes Afhandlinger også være til Gavn for Lokalhistorikere. Ellekildes Styrke som Sagnforskere er den, at han, foruden god Metode, formår at skrive om Sagenes poetiske Indhold. Hans Afhandlinger er altså en Slags æstetisk-folkloristiske Fremstillinger, skrevet i en undertiden beåndet Stil, som det er en Fornøjelse at læse.

I Danske Studier 1929, 97 ff. er offentliggjort en Undersøgelse af J. W. S. Johnsson om *Sejrsskjorten* (udg. af J. S. Møller), en kundskabsrig Redegørelse for den udbredte Tro, at det Menneske, der fødtes med en Sejrsskjorte, ansåes for at være i Besiddelse af særlige Egenskaber, Styrke, Uovervindelighed, Skudfasthed, Synskhed, Visdom m. v.

Dr. Gudmund Schütte har i Skivebogen 1929 og Fra Himmerland og Kjær Herred 1929 skrevet en etnologisk-encyklopædisk Afhandling om Himmerboerne, og i en systematisk Fremstilling meddelt mangeartede Oplysninger om Emner som Himmerboernes Navn, Folkeart, Navneskik, Folkeminder og historiske Overleveringer om Hedenskab (Præstinder, Masseofring, Offerkedler, Himmerlands Tyr, Tordenvæsenet, Knarkvognen, Dan og Skjold, Natravnen, Varulven m. v.), Folkedans, Erhverv o. s. v. I Skivebogen svarer Schütte på en Kritik fremsat af C. Klitgård angående Behandling af et Emne, der ligger udenfor en lokalhistorisk Årbogs naturlige Virkeområde. I Dr. Schüttes Oversigt savner man et og andet, men i Betragtning af Afhandlingens Korthed kan man ikke forlange mere Stof, end der findes i den. — Under tegnede har i Danske Studier 1929 meddelt ikke alene en Fortegnelse over *Stenkast i Danmark* (berørt ovenfor), men også sine Resultater af en Undersøgelse af det danske Materiale¹). Endvidere har jeg smsts. givet en kortfattet Redegørelse for *Blusfesterne og Blusgrænserne* i vort Land samt en Analyse af et *Svenskekrigsagn* fra Mors.

Udgivelsen af anden Række af *Evald Tang Kristensens Danske Sagn* går støt fremad. Andet Bind (Woel 1929. 528 S.) indeholder Sagn om Ellefolk, Nisser o. s. v., religiøse Sagn, Lys og Varsler. Hvert Afsnit er delt i en Del Kapitler, ordnede efter Sagenes Indhold. Om Ellefolk er f. Eks. 15 Kapitler, om Nisser 17, Dødsvarsler 30, Lys og andre Varsler 20 o. s. v. Denne spe-

¹) I *Fataburen* 1929, 117 ff. har *Sigurd Erixon* behandlet Emnet: Offerkaste uden Dødsmotiv.

cificerede Inddeling gør også den nye Række Danske Sagn let anvendelig for Forskningen. Bøgerne er smukt udstyrede, og man må håbe, at også Forlæggeren må få Glæde af, at han har påtaget sig Udgivelsen af anden Række af vor største og bedste Sagnværk.

Fra *Anders Uhrskov* er der selvfølgelig også i År et Par Bøger. Den Bog, der skal nævnes her, er *Fynske Sagn* (Haase & Søn 1929. Ill. 200 S.), hvori findes en lang Række Sagn fra alle fynske Egne samt fra flere af Småøerne under Fyn. Sagnene er inddelt i Grupper efter deres Hovedtanke (Sagn om Søer, Bakker, Skove, Moser, Lygtemænd, Ellepiger og Højfolk, Skatte, Genfærd, Herregårde, Røvere m. m.), og de er alle meddelte Uhrskov efter mundtlig Tradition, optegnede til ham især af Elever fra Høj-, Efter- og Friskoler. Trods al Agtpågivenhed er der dog sluppet nogle Sagn ind i Samlingen, som Optegnerne eller disses Meddelere har kendt fra trykte Kilder. Enkelte Småfejl findes der også — en Del af samme Slags har jeg også fundet i E. T. Kr.'s ovennævnte Danske Sagn — men Sagnsamlingernes reelle Værdi forringes jo ikke, fordi der i Mylderet af Enkeltheder er sluppet en Unøjagtighed ind. Uhrskovs Fynske Sagn er den største Sagnsamling, vi besidder fra den fynske Øgruppe. Derfor er hans Bog kærkommen.

I Fynsk Hjemstavn offentliggøres jævnhen Sagn, dels af *Vedel Simonsens* Optegnelser fra Svenskekrigen (ved E. T. Kristensen), dels af *Rasmus Hansens* Sagn fra Gudme og Sagn optegnet trindt om fra af forskellige Meddelere. I Sønderjydsk Månedsskrift udgives også mellem År og Dag talrige Sagn, i 1929 kan især fremhæves en Samling Sagn og Trosforestillinger fremskaffede ved *Cl. Eskildsen*. — I Skivebogen 1929 har jeg i ordnet Fremstilling samlet og udgivet — ofte i Resumé — alle Sagnene om *Davbjærg Dås*, Centralstedet for al Nordjyllands Troldpak, kendt over det ganske Land formedelst Blicher, Ingemann, H. C. Andersen og Jeppe Aakjær, der i Digtværker har skrevet om dette ejendommelige Højdepunkt i Nordkanten af Alheden. — I denne Oversigt bør det også nævnes, at i »Skånska Folkminnen« (Årsbok 1929, 19 ff.) er udgivet Folkemindestoffet, der findes i skånske Præsters Indberetninger til *Ole Worm* efter kongelig Ordre af 1622. Disse Indberetninger findes i deres Helhed i Rigsarkivet; i Dansk Folkemindesamling findes *Svend Grundtvigs* Uddrag, som nu på Initiativ af *Hans Ellekilde* er trykte i ovennævnte Årbog.

Thorkild Gravlunds Herredsbogen (Aschehoug) blev i 1929 fortsat med *Jylland*, hvoraf undertegnede hidtil har set Skildrin-

gerne af Aabo Syssel, Lover Syssel, Salling Syssel, Mors, Thy Syssel, Vendsyssel, Himmersyssel, Ommer Syssel. Selvom man kan være uenig med Gravlund i et eller andet Spørgsmål, er det dog med Fornøjelse, man læser Herredsbogen, der både ved sin Rigdom på originale Ideer og ved sin festlige Tekst ikke undlader at fængsle Læserne stærkt. Hertil kommer Værkets udmærkede Kort- og Billedmateriale, der jo er hævet over enhver Kritik. Her skal man ikke bruge Plads til at fremhæve Enkeltbeder, hvor man er uenig med Forfatteren. Det skal blot nævnes, at *C. Klitgaard* i *Jyllandsposten* 17. Dec. 1929 i en længere Artikel har kritiseret Gravlunds Omtale af Vendsyssel og meddelt nogle Eksempler på, hvorledes man ad arkivalisk Vej kan aflive et Sagns formentlige historiske Autentitet.

Om *hellige Kilder* er der i 1929 fremkommet et bemærkelsesværdigt Bidrag, idet Maler *Arnold Olsen*, Esrom, på eget Forlag har udsendt en særdeles smukt udstyret Bog: *Nordsjællandske Helligkilder* (52 S.), hvori han meddeler, hvad han ved at rejse rundt i Nordsjælland har kunnet optegne efter Folketradition om 32 Kilder, der dog ikke alle er hellige, selvom de har Navne. Arnold Olsen har ikke benyttet Spor af den trykte Litteratur om Emnet. Derimod har han tegnet alle Kilderne, så hans Bog i kunstnerisk Henseende er såre tiltrækkende. Pastor *E. Steenvinkel* i Søborg, der har forsynet Bogen, som han efter eget Sigende står Fadder til, med et Forord, er ikke helt på Højde med sin Tid, når han skriver, at »Spørgsmålet om de hellige Kilders Forhold til Folkeovertroen (eller Troen) trænger til en grundig Behandling«. — I *Kbhns. A. Årb.* 1929, 455 ff. har Tegnelærer *Martin Jensen*, Borup, givet en ret indgående og fornøjelig Skildring af Kildemarkederne ved Ørninge hellige Kilde i Ramsø Herred. Man får her Besked om et slemt Slagsmål ved Kilden en St. Hans Aften og om en Original, Per Skilling, der spillede til Markedet, bl. a. »Per Skillings Vals«, som Hr. Jensen i en anden Artikel i samme Årbog meddeler særlige Oplysninger om forsynet med Noder. — I *Svendborg Årb.* 1927—28 (1929) har under tegnede offentliggjort nogle Tilføjelser om Helligkilder i Svendborg Amt. I Supplementet er det Kilderne ved Fåborg og St. Regisse Kilde, der behandles.

Sagn og Tro knyttet til Sten findes der Oplysninger om for Ringkøbing Amts Vedkommende (*Harðsyssels Årb.* 1929), samt for Svendborg Amt (*Fynsk Hjemstavn* 1929) og Lolland-Falster (*L.-F. Årb.* XVIII).

Et sørgeligt Emne indenfor gammel dansk Folketro er *Hekseprocesserne*, som Lærer *H. K. Kristensen* har gjort til Genstand

for en samvittighedsfuld Undersøgelse for Vardes og de tre Herreders: V. og Ø. Hornes samt Skads Herreds Vedkommende. Kristensen har i Arkivet i Viborg fundet Oplysninger om henimod 60 Processer i nævnte Egn. De fleste af Processerne endte med brændt Udfald for »Heksene« (Fra Ribe Amt 1929—30).

C. *Klitgaard* har (Vendss. Årb. 1929) skrevet om *Folkekirurgi* i Vendsyssel, især om Gmd. Niels Thomsen i Starbæk, der kurede Benbrud m. v. Han ansøgte om Bevilling, men det blev af Sundhedskollegiet frarådet at give Thomsen Tilladelse til at praktisere. Det var i 1844. — Om den i sin Tid så kendte kloge Mand i Farsø, *Kren Spilmand*, har Dr. *Johannes V. Jensen* i det af *Jens Marinus Jensen* redigerede Juleskrift »Solhverv« (Woel) skrevet en på Barndomserindringer bygget Karakteristik af den meget søgte Mand. Johs. V. Jensens smukke Artikel er et ikke uvigtigt Bidrag til Forståelsen af Kren Spilmands Psyke.

Det må i høj Grad påskønnes, at *Evald Tang Kristensens* Bidrag til Galschiøts »Danmark i Tekst og Billeder« (1888) om den *jyske Hede* er blevet udgivet påny i Gravlunds »Bygd« og som selvstændig Bog på Woels Forlag 1930. Det er ikke uden Vemod, man læser E. T. Kristensens Forord til Nyudgaven, når man erindrer, at dette »Tilbageblik« er skrevet 30. Marts 1929, altså 9 Dage før hans Død — det sidste Vidnesbyrd om en utrættelig Ånd og Hånd. Tang Kristensens gamle Bog om Heden er skrevet såre fængslende, og Forfatterens førstehånds Kendskab til sit Emne bevirker, at hans Værk vil få Plads blandt vore klassiske Skildringer af den jyske Hedes Natur og Folkeliv. Afstanden i Tid 1888—1930 er langt mindre end Afstanden i den kulturelle Udvikling. Medens nu Hedeboerne ikke står tilbage for Øboerne i Teknik, Hygiejne m. v., levede de o. 1880 under Former, der ikke havde ændret sig synderlig gennem Århundreder.

Søren Alkærsig har (Ribe Årb. 1929, Vejle Årb. 1929) slået til Lyd for, at der mens Tid er, bør samles Stof hos de gamle *Hedeopdyrkere*, for at man kan få autentiske Oplysninger om det vældige Arbejde, der i de sidste Par Menneskealdre er udført i Vest- og Midtjylland, især af Bønderfolk, for at kultivere en karrig, lynggroet Jord. Alkærsigs Opfordring er selvfølgelig fuldt berettiget, og en Frugt af den er de Bidrag om Hedernes Opdyrkningshistorie, der er fremkommet i Fra Ribe Amt 1930. — Om-trent samtidig med Fremkomsten af Alkærsigs Opfordring udkom *Salomon J. Frijfelts* omfangsrige Bog: *Gennem de jyske Udmarker* (Aschehoug. 1929. 464 S.) med Vignetter af *Vald. Henriksen* og med Forord af *Vilhelm Pinholt*. Friefelt skildrer i en Række »Kroniker« forskellige Hjem, mest i Hedeegne, han

har besøgt. I disse »Kroniker« fortælles om det Oprydningsarbejde, det kæmpemæssige Slid for Udkommet, der i det stille er udført af disse vort Lands måske bedste Sønner og Døtre. De fortjener i Sandhed en Plads i vor Litteratur, og de har fået den, både i Digternes Værker (Skjoldborg, Aakjær m. fl.) og i kulturhistoriske Arbejder. Når Frifelts Bog vil blive at se over de øvrige Værker af ikke digterisk Art om vore Hedeboender, er det ikke alene, fordi hans Bog er så diger, men også fordi han, der selv er Hedebonde og Digter, evner at skrive fængslende, oplysende og i en stærk personlig Stil, der ikke undlader at gøre et vist Indtryk, idet den påkalder vor Sympati og vækker vor Beundring for disse Udmarkens Folk. Det bør dog ikke forties, at man hist og her ærgrer sig noget over Frifelts Gravlundske Stil; den virker undertiden noget søgt — — — men ligemeget, overfor et Værk som dette, falder i Virkeligheden alle Indvendinger. Man takker for Bogen om Hedens Stridsmænd. Den varmer vore Hjerter og gør os stolte på Landsmandsskabets Vegne. Det siger sig selv, at »Gennem de jyske Udmarker« indeholder et godt kulturhistorisk Stof, og i Navnelisten over alle de Mænd og Kvinder, der indtil 1929 har modtaget »Foreningen af jyske Landboforeningers Sølvmedalje for Landboflid«, findes mange fortrinlige personalhistoriske Oplysninger.

Om den *danske Husmands Historie* fra Stavnsbåndets Løsning og til o. 1929, om Husmændenes Organisationer, Husmandsbrugs økonomiske og sociale Betydning m. v. har Forstander *Tormod Jørgensen*, Høng, i Tidsskrift for dansk Folkeoplysning 1929 offentliggjort et Par instruktive og i det hele fortræffelige Afhandlinger. Blot er hans Litteraturfortegnelse lovlig mager.

I »Den nye Litteratur« VII (1929), 37 ff. har *Anders Uhrskov* skrevet om den Række Levnedsskildringer, han udgiver under Fællestitlen »Liv og Levned«. Og i Bogen *Skæbner* (Aschehoug. 1929. 144 S. Ill.), der er tredje Bind af Skriftrækken, giver Uhrskov nu igen Prøver på, hvad jævne Mennesker på Land og i By, fra forskellige Erhverv, men uden særlig Skoleuddannelse, kan fortælle om deres Livs Oplevelser og Tilskikkelser. Der er ingen Tvivl om, at »Skæbner« er den bedste af de Bøger, Uhrskov hidtil har udsendt i »Liv og Levned«. Bogen indeholder Selvbiografier af fire Mænd, der har det tilfælles, at de alle har følt Skæbnens hårde Hånd på deres Skuldre. To har oplevet en ren proletarisk Barndom, en er blevet Invalid, og en har været vanfør fra sin tidlige Barndom. Det er Folk, der alle har prøvet, hvad Modgang og Lidelse vil sige. Stærkest Indtryk gør Billedskærer *Lars Nielsens* Skildring, der indeholder gode Oplysninger

af kulturhistorisk Art, ikke mindst fra den nordlige Del af Horns Herred. »Skæbner« er forsynet med en Navneliste.

I den lille Bog: »Folkeminder fra Fjends Herred« (Skive 1929. 77 S. Ill.) har *Jakob Odgård* skildret en Række Områder fra Folkelivet i det gamle Fjends Herred, f. Eks. Klædedragt, Erhverv, Lovringsmarked, Bryllup, Barsel, Begravelser, Rakkere, Årets Fester m. v. Særlig kan fremhæves Odgårds Optegnelser om Hyrdernes Pinsefest i Fjends Herred og om Legestuerne, hvor Ungdommen samledes til Dans, Drik og anden Lystighed. Imellem Dansene blev der sunget Viser, hvoraf Odgård har optegnet nogle Stykker. Det var især ved Legestuer, at Almueviserne blev kendte og udbredte blandt Folk. Bogen mangler desværre ganske Registre.

Det er ikke så let at fremkomme med nyt Materiale om det gamle Bondeliv i Fjends Herred, idet denne Egn er gennem søgt grundigt af *Jeppe Aakjær*, hvis talrige kulturhistoriske Afhandlinger nu udkommer i en statelig seks Binds Udgave (Gyldendal). Men Aakjærs meget omfattende Bidrag til dansk Bondehistorie kan ikke nøjes med nogle Linjer her. Når om forhåbentligt kort Tid alle de bebudede seks Bøger er udkomne, vil der være god Anledning til i dette Tidsskrift at give en ordentlig Omtale af Aakjærs hele Indsats som Lokalhistoriker og Folkemindesamler.

I historiske Amtsår bøger og andre Steder er der fremkommet større og mindre Bidrag vedrørende forskellige Emner fra gammelt Folkeliv. Her skal kort meddeles, hvad disse spredt tilgængelige Arbejder drejer sig om.

Redaktør *Frederik Opffer* fortæller (Kbhns. Årb. 1929, 445 ff.) om *Handel og Vandel* i Køge o. 1850. På Krammarkederne indtog Rokkedrejerne stor Plads. Det var jo, da man dyrkede Hør og holdt Får for Uldens Skyld. Opffer skildrer Markedsdagene, Tuskhandel pr. Skib og omtaler den vestindiske Rørsukker, der da domierede på Markedet. — *Svineslagting* i en sydfynsk Gård o. 1860—65 er Emnet for fhv. Højskoleforstander *Povl Hansens* underholdende, detailrige Fremstilling i Svendborg Årb. 1927—28 (1929). *Mine Thomsen* afslutter i Vends. Årb. 1929 sine udførlige Erindringer fra *Nørre Tornby*. Hun beretter grundigt om gammeldags Bryllup; endvidere om Strandinger, Kartegilder, Fåreklipping, Bier, Hjemmefarvning, Knapstøber, Hør, Bisser m. v. — *N. Nielsen* offentliggør i Randers Årb. 1929 Erindringer fra 1864 i Dejret på Mols, medens *H. J. Hanelius* i sine *Minder fra Gjern Vestermark* (Århus Årb. 1929) underholdende fortæller om Tørv, Pramfart på Gudenåen, Levevis, Mormoner, 1864, Fiskeri o. s. v. Hanelius' Minder begynder 1855. — Af

en hel anden Art Oplysning om gammelt Folkeliv end den, de ovennævnte Afhandlinger giver, er de Enkeltheder om Folkesynd og Folkesorg — som Feilberg kalder det — der meddeles af *S. P. Petersen* i hans Afhandling *Det offentlige Skrifte i Them Sogn* (Århus Årb. 1929), bygget på Kirkebogsstudier fra Tiden 1664—1764. Emnets Indhold kan selvsagt ikke give et umiddelbart lyst Billede af hine Tidens Bondeliv. — *Gammeldags Fiskeri* i Nissum Fjord er kyndig skildret — med mange sproglige Oplysninger — af *Jens M. Pedersen* i Danske Folkemaal 1929, 99 ff. — Undertegnede har i Fiskernes Lommebog 1930 [1929], 94 ff. meddelt en Række Eksempler fra den kulturhistoriske Litteratur om Sagn og Tro blandt Fiskere i forskellige Egne. — *Hørrens Behandling* er — på Lydskrift — med Interesse for Detaillerne godt fremstillet i Danske Folkemaal 1929, 148 ff. af *Gunnar Sørensens*, Grevinge, Ods Herred. — Særdeles underholdende er det at læse *M. H. Nielsens Fra den gamle Kniplestue* (Sdj. Mdskr.), hvor Forfatteren — ligervis som i *E Bindstouw* og *En Kaargild* — giver Nutidslæsere et skønt Indtryk af, hvad der taltes om i en Kniplestue i Tønderegnet. — Undertegnede har i Afhandlingerne om *Øster Jølby Sogn* (Morsø Årb. 1929) og *Lejrskov Sogn* (Ribe Årb. 1929) meddelt det foreliggende knappe Folkemindestof fra disse Sogne samt forskellige Oplysninger om Sognenes Historie. Det bør også nævnes, at der i Sdj. Mdskr. og Fynsk Hjemstavn er fremkommet adskillige mindre Bidrag af kulturhistorisk Art. Her skal blot nævnes, at i *H. C. Frydendahls* Tidsskrift findes Artikler om Grøfter og Gærder, Stævnepladsen i Ulbølle, Aahøjrup Bystævne, Aastrup Bylav, Gadelege i Ugerslev o. s. v.

H. Zangenberg har som sædvanlig Afhandlinger om forskellige Egenes *Byggeskik*; denne Gang instruktive, illustrerede Arbejder om bornholmske Gårde (Bornh. Saml. XIX) og om Vestfyns gamle Bøndergårde (Turistforeningens Årb. 1928).

Johannes Tholle vedbliver med ustandselig Flid at skrive — tit meget omfangsrige — Afhandlinger om *Havebrug*; i 1929 er det i Årbøger for Thisted Amt, Himmerland og Kjær Herred og Århus Stift han offentliggør sine indholdsrige Redegørelser for de pågældende Egenes Havebrug eller for Emner, der hører herhen. — En fortrinlig Fremstilling af *Havebrugets Historie på Mors* er givet af *Oscar Bang* i en illustreret Bog på 43 Sider. — *Havebrug ved Mølgård* i Ugilt Sogn af *Anton Jakobsen* (Vends. Årb. 1929) er et Supplement til Tholle. — *Albert Thomsens Kommarksbuskene ved Kolding* (Vejle Årb. 1929, 223 ff.) om Glarmester Th. Thomsen og hans gavnlige Træplantning, der blev

belønnet med Landhusholdningsselskabets Sølvbæger, bør nævnes her, ligesåvel som *Anna Pedersens Farmors Urtehave* i Strøby, Stevns (Danske Folkemål 1929, 141 ff.) og *Axel Langes Fynske Plantenavne og Folkeminder om Planter* i Fynsk Hjemstavn 1929 ff.

Om *Nationaldragter* har *Elna Mygdal* skrevet kyndige Afhandlinger i Turistforeningens Årbog 1929 (Dragter i Nordvestfyn) og i Skivebogen 1929 (om Dragter i Himmerland).

Fædres Tale er Titlen på et Bidrag i Vends. Årb. 1929 af *N. P. Petersen*. Det bringer en hel Række stedlige Talemåder fra Vendsyssel, samt en Del almindelige i denne Landsdel brugte Talemåder (Ordsprog og Mundheld). En Indledning ledsager Fremlægningen af dette tankerige og morsomme Mindestof, og der er ingen Tvivl om, at det vilde være heldigt, om andre Amts-årbøger på lignende Måde offentliggjorde, hvad der er indsamlet fra de forskellige Amter af Ordsprog og Mundheld. — Under »Fædres Tale« kan vist også henregnes *Poul Lorenzens Arbejde: Jagten i dansk Folkeminde* (Bygd 1929 f., udk. i Bogform hos Woel 1930), hvori der på underholdende Måde er sammenstillet en stor Mængde Træk især fra dansk Folkemindelitteratur om Hjort og Hind, Ulv og Bjørn, Gøgen i dansk Folkeminde, Hugorm og Snog i dansk Folkeminde o. m. m. Efter hvert Afsnit følger en Litteraturfortegnelse. Det meget populære Arbejde skal nok finde sine Læsere. Det er fyldt med morsomme, spændende og undertiden usandsynlige Historier, ligesom det bringer ikke så lidt reelt kulturhistorisk Stof. At Værket ikke sådant kan kaldes udtømmende, har vel sin Årsag i, at det er fremkommet i et Tidsskrift, der er beregnet for de videste Kredse.

I »Bygd« har *Thorikild Gravlund* fortsat med at meddele i det væsentligste tidligere, forskellige Steder, offentliggjorte folkepsykologiske Arbejder om Reersø, Kristrup, sjællandsk-jydsk, sjællandsk-skånsk, Sagn på Bygdeskel, I Sydfyn, Hardboer, Bornholmere, Dan og Angel o. s. fr. Disse inciterende Afhandlinger er i 1930 udkommet i Bogform hos Woel under Titlen *Dansk Bygd* III (228 S. og 4 Tavler). — Fra anden Side er også fremkommet folkepsykologiske Bidrag. *Morten Korch* har i Turistforeningens Årb. 1929 skrevet om forskellige Områder af Fynboernes Karakter. — Dr. *Axel Dam* har i en eksempellig, nøgtern Fremstilling i Bornh. Saml. XIX meddelt »Træk af Bornholmernes Nationalkarakter«, ligesom undertegnede i en Afhandling om *Martin Andersen Nexø som Almuedigter* (Danske Udsyn 1929) har skrevet om den Del af Nexø's Forfatterskab, der indeholder direkte kulturhistoriske-folkepsykologiske Oplysninger om den bornholmske Almue.

Fjerde og sidste Bind af *Ernst von der Reckes* store Udgiverværk: *Danmarks Fornviser* (Møller & Landschultz. 1929. 450 S.) udkom i 1929 omtrent samtidig med *H. Grüner Nielsens* Kommentarbund til *Danske Skæmteviser* (Universitetsjubilæet), et ligeså nyttigt som lærd Arbejde. — Mindre Bidrag til Visedigtningens Historie m. v. er givet et Par Steder. Således har *J. Lund Madsen* (Randers Årb. 1929) afsuttet sin veldokumenterede Skildring af Skillingsvisedigteren *Ras Sams Krønike*. Lund Madsen meddeler ikke alene karakteristiske Prøver på Sams Produktion, men giver også Oplysninger om Mormonernes Fesenteren i Øst Djursland i 1870—80'erne. — I Sdj. Mdskr. er bl. a. udgivet et Par typiske Bondeviser fra en gammel Visebog, måske nedskrevet efter mundtlig Tradition, og »Rævevisen«, optr. 1885 i Sundeved (se Arne 56 B). — I Thisted Årb. 1929 er i en populær lille Opsats meddelt de vigtigste Enkeltheder vedrørende *Limgris Vise* (DgF. Nr. 518).

Et Værk til stor Nytte for den internationale Folkeminddeforskning er *Hans Ellekildes Nachschlageregister zur Henning Frederik Feilbergs ungedrucktem Wörterbuch über Volksglauben* (FFC Nr. 85. Helsinki 1929. 244 S.). Det er en stor Glæde at vide, at H. F. Feilbergs Levnedsløb og hans Betydning for Videnskaben nu er skildret på et Verdenssprog; men Hovedopgaven for Arkivar Ellekilde har dog været gennem sit Arbejde at give Forskere i fremmede Lande en Håndsrækning ved at meddele en Stikordsfortegnelse over Feilbergs utrykte Ordbog over Folketro, der findes i Dansk Folkemindesamling. Den utrykte Ordbog består af 60,448 Henvisningssedler samlede i 26 solide Blikkasser. Disse Sedler er ordnede efter samme System som Jysk Ordbog, og de indeholder ca. 250,000 forskellige Henvisninger, for største Delen til Værker, Feilberg selv ejede. Den prægtige Folketro-Ordbog, som Feilberg fremskaffede i Jysk Ordbog, såvel som i dens utrykte imponerende Tillæg, har den Fejl, at den ikke er til Stede i et Verdenssprog. Fremmede Forskere, der ikke kan dansk, kan derfor kun med stort Besvær læse de værdifulde Henvisninger, Feilberg har tilvejebragt. Nu har Ellekilde i sit Arbejde fundet noget af en Løsning på dette Spørgsmål, idet han dér meddeler en Stikordsfortegnelse på dansk og tysk over Opplagsordene i den utrykte Ordbog. Igen gennem denne Ordliste kan udenlandske Lærde nu se, hvad der findes Oplysninger om i Feilbergs Sedler i DFS, og i de allerfleste Tilfælde svarer Seddelsamlingens Stikord til den trykte Ordbogs Stikord. Ved Henvendelse til DFS kan dérfra fjerntboende så for et ringe Vederlag få afskrevet, hvad de ønsker af Henvisninger til et eller andet Emne og sam-

tidig kan de se, hvad der findes i Jysk Ordbog. Ellekilde har gjort den internationale Forskning en Tjeneste ved at offentliggøre en tysk Fortegnelse over Opplagsordene i Feilbergs Henvisningssedler, der er så uhyre rige på Oplysninger. Foruden Hovedlisten over Stikord, har Ellekilde meddelt en Liste over Egennavne i Feilbergs Seddelkasser, en Liste over Helgennavne, en Stikordsfortegnelse over folkloristiske Arbejder af Feilberg og en Fortegnelse over hans Håndskriftsamling i DFS; endvidere en Litteraturfortegnelse til Jysk Ordbog og en Fortegnelse over Danmarks Folkeminders Skrifter. Men det Afsnit i Bogen, der vil glæde mest, er Ellekildes fortrinlige Feilbergbiografi og Vurderingen af hans Forfatterskab.

Til *Evald Tang Kristensens* 86årige Fødselsdag udsendte *Cai M. Woel* en Biografi af den store Folkemindesamler med Undertitel »En Vandrer i Danmark« (Woel 1929. 93 S. Ill.). Woels Bog hviler overvejende på E. T. Kr.'s egne fire Bind »Minder og Oplevelser«, suppleret med Forfatterens personlige Indtryk af E. T. Kr. For uindviede vil Woels Bog være vel egnet til at give et Indtryk af E. T. Kr.'s vældige Livsgerning. Indholdet i Biografien er praktisk ordnet, og den efter Emner ordnede Bibliografi vil også være til Nytte, selvom den naturligvis ikke kan erstatte *Gunnar Knudsens* E. T. Kr.'s Bibliografi i »Troldeagn og dunkel Tale« 1917. — Ved *Evald Tang Kristensens* Død den 8. April 1929 blev der i Landets Presse skrevet talrige Nekrologer over ham, hvori der fra forskellig Hold blev ydet ham Tak for en Livsgerning, der aldrig vil kunne få noget Sidestykke her i Landet. Han fik et Eftermæle, som kun bliver de sjældne få, en Nations Ypperste, til Del.

Til Slut skal nævnes, at der i *Einar Ol. Sveinssons Verzeichnis isländischer Märchenvarianten*, med en indledende Undersøgelse, (FFC Nr. 83, 1929), og i *Martti Haavios Kettenmärchenstudien I* (FFC Nr. 88, 1929) findes en Mængde Oplysninger af Interesse for danske Læsere — og at det har behaget Forfatteren Hr. *Jørgen Bukdahl* i År igen at rette et ligeså voldsomt som dumt Angreb på dansk Folkemindeforskning (Dansk Udsyn 1929, 145). Da Hr. Bukdahl ikke synes at besidde nogen særlig Viden indenfor det folkloristiske Område, skal man af den Grund ikke gå videre i Rette med ham, men blot nøjes med at henvise interesserede til at læse hans Anmeldelse af *Jeppé Aakjærs Fra min bitte Tid* (i Dansk Udsyn 1929, 134 f.); thi i denne Anmeldelse vil de få et Indtryk af den berømte Kritikers kulturhistoriske Viden såvel som af hans Vilje til at anmelde uretfærdigt.

August F. Schmidt.

Hugo Matthiesen, Otto Smith og Victor Hermansen: Ribe Bys Historie. 1660—1730. (Nyt nord. Forlag.)

Bykulturens Indsats i Verdensudviklingen har været enorm. Hvad den aandeligt har betydet for det almenkulturelle Fremskridt lader sig overhovedet ikke udmaale, idet den Mentalitet, der er skabt indenfor Bygrænserne, har været af en ganske særlig frugtbar Art, der Gang paa Gang har indvarslet nye Kulturperioder. Den fulde Forstaaelse heraf synes først i det sidste Slægtled at være trængt ret igennem, men har til Gengæld rundt om i Landene sat sig stærke Spor i Bystudier. Denne almindelige Interesse for Byernes og deres Funktioners Historie er i den allersidste Tid yderligere bleven skærpet ved at træde i Forbindelse med de moderne Bestræbelser for rational Byplanlægning. Netop med Hensyn til Byernes mangehaande og indviklede Forhold har Bystudierne faaet en ikke ringe praktisk Betydning, fordi de — rigtigt anlagt — kan give Byplanlæggere, Byteknikere og Politikere de rigtige Anvisninger og Direktiver for den nutidige og fremtidige Behandling af Byerne, Regulering af deres Udvidelser, og Omlægning og Videreførelse af deres Funktioner af alle Slags.

Ogsaa her i Danmark er der en voksende Sans for Byernes Betydning indenfor vor almindelige Historie og ogsaa her er der i de senere Aar fremkommet adskillige byhistoriske Værker, omend af højest forskelligt Værd.

Det turde være en lønnende Opgave for »Fortid og Nutid« at tage hele denne, herhjemme ret nye historiske Virksomhed op til kritisk Revision, prøve og sammenligne de anvendte Metoder for byhistorisk Studium, klarlægge deres mere eller mindre frugtbare Egenskaber og Muligheder for at oplyse det, der er det egentlige i Byens og dens Borgeres Liv og Færden og danner Baggrunden for den særlige Bymentalitet.

Blandt de Bymonografier, der i den senere Tid har set Lyset, indtager *Bibe Bys Historie 1660—1730* en smuk Plads, men er noget for sig, fordi den kun behandler, omend i fyldig Form, et 70aarigt Udsnit af den gamle Ribe Bys Liv og Skæbne — en Fortsættelse af J. Kinch: *Ribe Bys Historie og Beskrivelse*. Den kan saaledes ikke følge de *lange* Linier, saaledes som en Skildring af Byens hele aarhundredgamle Historie havde kunnet gøre det. Dette medgivet, skal det siges, at der her er skænket os en Bog om en gammel, interessant dansk By, der livligt og dog sagligt beretter om alle de Funktioner, der tilsammen var Ribe i disse 70 Aar! Tilbagegangens Aar var det, og Bogen giver os et levende Indtryk af den Tragik, Byen dengang rum-

mede. Den gør det under Behandlingen af alle de væsentlige Sider af Byens og dens Borgeres Tilværelse, de politiske og kommunale Funktioner, de aandelige, knyttet til Kirke og Skole og — først og sidst — de økonomiske, ved indgaaende Skildringer af Handelens og Haandværkets Vilkaar og af Landbruget som det, man altid i sløje Tider faldt tilbage paa! Navnlig her — og ved Skildringen af Havnens og Sejladsens Forfald — røres ved Tilværelseskampens Nerve og man følger Tingenes tragiske Udvikling med den mest levende Deltagelse, forfærdet over en Nedgangsperiodes deprimerende Indvirkning paa Borgernes Sind og Væsen.

Og dog — midt i alt Forfald og Tilbagegang blev Ribe alligevel ved at være, hvad den havde været i sin Storhedstid: »Blomsternes og Lærdommens By!«

Ribe synes at have en usædvanlig rig og ogsaa menneskelig interessant *indre* Historie, og Kilderne til den synes at være bevarede i ualmindeligt Omfang. Er det ikke Hensigten at fortsætte med Tiderne efter 1730?

Vilh. Lorenzen.

AARSMØDE PAA BORNHOLM.

Den 30. Maj—1. Juni 1930.

Adskillige Gange har Bornholm været paa Tale som Mødested for Fællesforeningen. I Aar blev denne Plan til Virkelighed, idet Bornholmsk Samfund og Bornholms Museum stod sammen med Fællesforeningen som Indbydere. Ved Tilrettelæggelse af Mødet havde der som sædvanlig været et Samarbejde mellem Fællesforeningens Styrelse og en stedlig Komité, i hvilken Amtmand *Kofoed* og Adjunkt *Lind* var henholdsvis Formand og Sekretær, og Fællesforeningens Sekretær havde besøgt Øen for at planlægge dette i Enkelthederne. Enkelte af Mødets Deltagere var rejst til Bornholm et Par Dage i Forvejen, men Størsteparten ankom til Øen Fredag Morgen den 30. Juni og blev paa Dampskibsbroen budt velkommen af den stedlige Komité med Amtmanden i Spidsen. Efter at have drukket Morgenkaffe i Kvartererne, drog man ud paa en Rundtur med Rønneboere som elskværdige og kyndige Førere. Man studerede Byplanen, saa gamle Gader og Huse og Kirken og naaede saa langt mod Syd som til Kastellet, som aabnedes for Deltagerne af Oberst *Stürup*. Endelig vendte man gen-

nem Amtsgaardens smukke Have tilbage til Dams Hotel. hvor Repræsentantmødet begyndte Kl. 10½.

Deltagere i Repræsentantmødet var følgende: Direktør *Arthur Fang* (Københavns Amt), Kredslæge *Møller* (Holbæk Amt og Kalundborg Museum), Akademikasserer, cand. mag. *L. F. la Cour* (Sorø A.), Arkitekt *Tidemand Dal* (Præstø A. og Næstved Mus.), Amtsforvalter *Holck* (Loll.-Falst. og Maribo Stifts Mus.), Gdr. *Jens Iversen Jensen* og Forf. *Jens Madsen Møller*, Thise (Hjørring A.), Dr. phil. *Gudm. Schütte* (Skive), Bibliotekar *Haugsted* (Aarhus Stift), Lærer *Mortensen* (Vejle A.), Fabrikant *Kromann* (Ribe A.), Dr. phil. *Louis Bobé* (Pers. Samfund). — Museumsinsp. *Chr. Axel Jensen* (Nationalmus. og Københ.s Bymus.), Museumsinsp. *Galster* (Nationalmus.), Museumsinsp. *Jørgen Olrik* (Dansk Folke- mus.), Museumsinsp. *Klem* (Kronborgmuseet), Arkivar *H. Hjorth Nielsen* (Post- og Telegrafmuseet), Adjunkt *Lind* (Bornholms Mus.), Museumsinsp. *Johs. Olsen* (Svendborg Mus.), Museumsinsp., cand. theol. *Chr. K. M. Petersen* (Fyens Stifts Museum), kgl. Bygningsinsp. *Norn* (Horsens Mus.); — Landsarkivar *Holger Hansen* (Landsarkivet for Sjælland m. m.), Kaptajn *Rockstroh* (Hærens Arkiv og Generalstaben), Arkivar *Ellekilde* (Dansk Folkeminde- samling), cand. mag. *Gunnar Knudsen* (Stednavneudvalget) — Landsarkivar *Hornemann*, Professor, Dr. phil. *Knud Fabricius*, Dr. phil. *Marius Kristensen* og Adjunkt *R. L. Balslev*.

Amtmand *Kofoed*, som var forhindret i at være tilstede ved de efterfølgende Forhandlinger, bød Forsamlingen Velkommen til Bornholm med følgende Ord:

Hvis Historie er Tildragelserne selv, da har Bornholms Historie, lige fra hin Old, som den mægtigste af alle Jorddigtere, Moses, har sunget om i sin første Sang, og foreløbig lige frem til denne Stund, da De, mine Herrer, gjorde Landgang paa vor Ø. Hvis Historie er Fortælling om Tildragelse, da har vi ogsaa Mænd her paa Klippen. Og er det endelig Historikernes Sag at søge bag om Fortællingernes Mænd og mest mulig klare sig deres personlige Forudsætninger for at fortælle Tildragelserne, som de tildrog sig, da kan ogsaa vi følge med. Undersøg i de kommende Dage Sandheden af mine tredobbelte Ord! Velkommen til Bornholm, den urskabte, historiesvangre og spillevende Ø, det danske og smukke Land. Nyd Bornholm og lad os nyde ogsaa Dem.

Professor *Fabricius* takkede og udtalte: Bornholm er en gæk- kende Ø, der drager, men ofte synes vanskelig at naa. Dansk historisk Fællesforening er glad for, at det nu er lykkedes, og ser de kommende Dages Betydning ikke blot i det »historiske«, men ogsaa i dette at lære Landsmænd at kende.

Man gik derefter over til Repræsentantmødet, som varede et Par Timer og fortsattes i en Time den følgende Morgen. Referatet gives her samlet.

Formanden omtalte i sin *Beretning* den udsatte Prisopgave, som var offentliggjort i Efteraaret. Iøvrigt havde Bestyrelsen gennemlæst samtlige Amsaarbøger og havde besluttet at tilkende en Artikel af Kommunalærer *Albert Thomsen* (Hvad Matrikelbøgerne fortæller) Præmie med følgende Begrundelse:

»I Overensstemmelse med den paa Repræsentantmødet i Efteraaret 1929 tagne Beslutning, at fremsætte en Præmie for den eller de Artikler i de historiske Aarbøger, der befandtes saa gode, at de fortjente at fremhæves, har Styrelsens Medlemmer gennemlæst, hvad der i Aaret 1929 er fremkommet, og er standset ved *Albert Thomsens* Artikel i Svendborg Amts Aarbog: »Hvad Matrikelbøgerne fortæller«. Den fremtræder som 10. Afsnit af »Af Avnslev og Bovense Sognes Historie«; de tidligere Afsnit handler om Oldtidsminder, Runestenen fra Avnslev, Svenskekrigen, Kirkerne i Sognene m. m. Forfatteren viser sig at have godt Kendskab til den trykte Literatur og Evne til at benytte Arkivernes Indhold; han skriver et godt Sprog og har en fortræffelig Hjælp i sit personlige Kendskab til Egnen. De samme gode Egenskaber træffes ogsaa i hans lille Artikel i Vejle Amts historiske Aarbog »Komarksbuskene ved Kolding«. Artiklerne om Avnslev og Bovense Sogne vil, naar de engang afsluttes, danne en god Sognehistorie og kunne tjene som Mønster for andre Sognes Historiskrivere. Vi har derfor fundet den værdig til at belønnes med Fællesforeningens Præmie«.

Kassereren, Landsarkivar *Holger Hansen*, fremlagde dernæst *Regnskabet for 1929* samt Budget for det følgende Aar og udtalte, at det var nødvendigt at spare, efter at saa stor en Del af Foreningens Formue blev anvendt til Prisopgaven, og efter at man havde sat sig i en aarlig Udgift til Præmiering. Der kunde næppe blive Raad til at udvide Tidsskriftet ud over det fastsatte Arkantal.

Formanden haabede, at man kunde faa Raad til bedre Papir.

Hjorth Nielsen udtalte sin Tilfredshed med, at man nu lod Regnskabet trykke. Ønskede ogsaa Revisorernes Bemærkninger aftrykt samt Sekretærens Kasse afskaffet, da det vanskeliggjorde Overskueligheden, og sluttede sig til Formandens Ønske om bedre Papir.

la Cour: Dog først ved Overgangen til nyt Bind.

Rockstroh manede ligeledes til Sparsommelighed. Havde fra første Færd næret Betænkelighed ved Prisopgaven, som han

mente laa uden for Foreningens Opgave, selv om det valgte Emne var interessant og alment. Han ønskede, at Styrelsen vilde optræde meget kritisk over for Besvarelserne af Prisopgaven og snarere udvide Aarbogspræmieringen.

Formanden: Prisopgavens Fremlæggelse er en afgjort Sag. Gentagelse vil vel af økonomiske Grunde være udelukket. De to Opgaver, Foreningen har taget op, hører netop sammen. Naturligvis vil Styrelsen anvende tilbørlig Kritik, men hvis en Besvarelse er tilfredsstillende, da vil der være gjort et saa stort Arbejde, at det maa belønnes ordentligt.

Regnskabet godkendtes.

Chr. Axel Jensen fremlagde Beretning om *Museumsforeningen*¹⁾.

Man gik dernæst over til *Valg af Styrelse*.

Formanden gjorde opmærksom paa, at den nye Ordning af Foreningen krævede en ny Sammensætning af Styrelsen og meddelte desuden sit eget Ønske om at trække sig tilbage: Jeg har nu været med i Foreningen siden 1909, først som Sekretær, siden som Formand, og mener ikke, at for lang Virksomhed er heldig, det kan da komme til at spærre for nyt Initiativ. Jeg maa tage Hensyn til Helbred og ønsker desuden at samle mig om bestemte Opgaver, dels gamle, dels nye, i de Aar, jeg har tilbage at arbejde i. Jeg har meget at takke Fællesforeningen for; skylder ogsaa Tak til mange, som her er tilstede. Jeg haaber, at Severinsens Planer om at trække sig tilbage kan omstødes og foreslaar iøvrigt som Formand i mit Sted Dr. Marius Kristensen.

Holger Hansen havde med Bekymring og Beklagelse hørt, at Prof. Fabricius vilde trække sig tilbage, vilde endnu engang bede Professoren ændre sin Beslutning; mente, at Professoren havde særlige Evner til at samle de forskelligartede Kræfter, som rummedes indenfor Foreningen. (Stærk Tilslutning fra Forsamlingen).

Formanden takkede, men fastholdt sit Ønske.

Severinsen udtalte, at han nu havde siddet i Styrelsen siden 1911, og at han ofte havde maattet være fraværende ved Møderne. Mente derfor, at han nu passende kunde holde op, men syntes, at Fabricius' Afgang paa dette Tidspunkt hverken var paakrævet eller ønskelig.

Marius Kristensen og *Rockstroh* opfordrede begge under stærk Tilslutning fra Forsamlingens Side *Formanden* til at blive.

Formanden fremhævede *Marius Kristensens* Stilling som fri og selvstændig Videnskabsmand samt den Betydning, han havde ved sine mange Forbindelser ud over Landet. Haabede, at *Severinsen* kunde overtales til at blive.

¹⁾ Beretningen findes trykt i nærværende Hefte S. 238 ff.

Diskussionen om denne Sag fortsattes den følgende Dag.

Haugsted: Ved Samraad og Samtale mellem Repræsentanterne har der vist sig stor Enighed om, at Fabricius er det bedste Enhedsmærke. Alle er enige om at opfordre Fabricius til at fortsætte. Oplæste følgende Udtalelse, som var forsynet med samtlige Repræsentanters Underskrifter:

I taknemmelig Erkendelse af det udmærkede Arbejde, De i en lang Aarrække har gjort for Foreningen, og i sikker Forvisning om, at Arbejdet fra alle Sider vil blive gjort Dem let, opfordrer vi Dem paa det mest indtrængende til at fortsætte som Formand.

Under Tryk af den stærke Tilkendegivelse fra Forsamlingen erklærede *Formanden* sig villig til at blive i Styrelsen, dog uden at være Formand.

Marius Kristensen foreslog, at man valgte en yngre Mand ind i Styrelsen, men at Fabricius vedblev at være Formand.

Resultatet af Forhandlingerne blev, at *man genvalgte den siddende Styrelse, suppleret med Kredslæge Møller som Repræsentant for Museumsforeningen.*

Formanden oplyste, at der forelaa en Indbydelse til *Aarsmøde i 1932* fra Aarhus; Bestemmelse herom skulde dog først træffes ved Repræsentantmødet i København i 1931.

Under Punkt *Eventuelt* udtalte *Chr. Axel Jensen:* Det tidligere Udvalg ang. *Præstegaarde* var nedlagt, fordi man mente, at Myn-dighederne vilde virke. Nationalmuseet havde i 1924 ønsket en Oversigt over fredningsværdige Præstegaarde. Ministeriet udsendte Spørgeskemaer, og Museet udarbejdede paa Grundlag heraf en Oversigt, delt i Grupper efter Art og Værdi. Skemaerne er dog meget ufuldstændigt og uensartet affattet, saa det er vanskeligt paa dette Grundlag at gribe administrativt ind. Foreningen af 3. December 1892 har imidlertid taget fat paa en Opmaaling, men har forgæves søgt Statsstøtte dertil. Selvfølgelig kan der kun holdes paa enkelte gode Ting. Magister Hugo Matthiesen har lovet paa Grundlag af det indsamlede Materiale at skrive en Artikel til »Fortid og Nutid« om Præstegaarde, og Taleren vil henstille, at der i hvert Amt paa dette Grundlag haves Opmærksomheden henvendt paa Præstegaardene.

Tidemand Dal: Foreningen af 3. December bestaar ikke mere, men vil det ikke være gavnlig at sætte sig i Forbindelse med Akademisk Arkitektforening eller med de stedlige Arkitekter?

Severinsen: Ministeriet har anmodet mig om gennem Menighedsraadens Blad at advare mod Nedrivningen i Anledning af Jordreduktionen. Heller ikke landøkonomisk er det nogen Fordel at rive ned.

Formanden: Hvor skal Pengene komme fra?

Severinsen: Bygningerne maa falde, naar man ikke vil bevare Gaardene; men man skal blot ikke rive ned for senere maaske at blive nødt til at bygge op.

C. A. Jensen: Kølstrup Præstegaard reddedes ved Laan i Stifts-midlerne, enkelte typiske maa kunne reddes.

Formanden: Bygningerne kan være saa ringe, at de hygiejniske Forhold er for daarlige; men i hvert Fald er det vigtigt at faa opmaalt.

Holck: Ofte sker disse Ødelæggelser i Dølgemaal, saa at man ikke kan naa at faa Fotografi eller Opmaaling. Der burde kræves Meddelelse til Nationalmuseet eller Bygningsinspektoraterne.

Severinsen: Jordreduktionen er jo vidt fremskreden, saa Nedrivningstendensen er vel ogsaa langt fremme.

Holck foreslog en Henvendelse fra Fællesforeningen til Ministeriet, at man ikke burde nedrive, uden at der blev sørget for Fotografering og Opmaaling.

C. A. Jensen: Bestyrelsen kunde overveje en saadan Henvendelse.

Fang: I Roskilde har vi rettet en saadan Henvendelse til Byraadet med gunstigt Resultat.

Det overdroges Bestyrelsen at fremme en saadan Henvendelse.

Fredag den 30. Maj Kl. 2½ samledes Mødets Deltagere i *Bornholms Museum*. Her som ved de senere Sammenkomster deltog tillige adskillige Bornholmere.

Adjunkt *Lind* bød Velkommen og udtalte nogle Ord om Museets Opstaaen og nuværende Ordning.

Derefter talte Dr. phil. *J. Brøndsted* om *den bornholmske Arkæologi*.

Taleren paaviste, hvorledes Kulturstrømningerne i forhistorisk Tid især havde vist sig i Folks Forhold over for deres Døde. Paa Bornholm er der Paavirkninger at spore baade fra Nord og Syd. Tre Ting er særlig karakteristiske for Bornholm, nemlig Stenrøser, Brandpletter og Bautastene.

Dr. *Marius Kristensen* talte derefter om *de bornholmske Runestene*, som alle fandtes i Original eller Afstøbning paa Museet. Bornholm har forholdsvis mange Runestene, kun Randerseggen kan sidestilles hermed. Flere af Runestene har Slægtskab med svenske Sten og viser, at Bornholm laa paa en vigtig Sejlroute. Taleren paapegede, hvorledes man ved at studere Stenenes Personnavne gennem Navneopkaldelsen kunde skelne hele Slægter

paa den Tid. Navneopkaldelsen bestod deri, at et Navneled var fælles for flere i Slægten.

Begge de to Foredrag var en Indledning til at bese Museet, det sidste dog tillige til de Runemindesmærker, som man vilde faa at se paa den følgende Dags Udflugt.

Efter at Museet var beset og efter en Middagspause samledes Deltagerne atter *Kl. 8 paa Dams Hotel*. Professor *Fabricius* indledede Mødet ved at mindes afdøde Professor *Bidstrup*, som altid havde været en trofast Deltager i Fællesforeningens Møder. Foreningens Styrelse havde vedtaget at lade lægge en Krans paa Prof. *Bidstrups* Grav. Formanden gav derefter Ordet til Aftenens to Talere: Docent, Dr. *von Sydow* om *svensk Hjemstavnsforskning med særligt Henblik paa Skaane*, samt cand. polit. *Jørgen Pedersen* om *Instituttet for Økonomi og Historie*¹⁾.

Lørdag den 31. Maj forlod 3 store og 6 alm. Personbiler Rønne for at føre Repræsentanter og andre Deltagere rundt paa Øen, det blev en skøn og interessant Tur i dejligt Vejr. Ved *Nylars* standsede man, og Magister *C. A. Jensen* fortalte om Rundkirker i Almindelighed og denne i Særdeleshed, som er den bedst bevarede, medens Dr. *Marius Kristensen* havde Runestene at vise og forklare. Efter en solid *Frokost paa Hotel Jomfrubjerget i Almindingen* gjorde Toget Holdt ved *Aa Kirke*, som Magister *Jensen* gennemgik, medens Dr. *M. Kristensen* viste Runestene og den særlig ejendommelige Døbefont. Ved den ejendommelige Samling *Bautasten paa Hjortebakken* talte den lærde Husmand *Peder Thorsen* om *Bautasten* og fortalte Sagn, som knytter sig til Stenen »*Helligkvinde*« ved *Svaneke*. I *Svaneke* indtoges Eftermiddagskaffen, hvorefter man drog videre forbi *Helligkvinde* til *Østerlars*. Her spillede Pastor *Rohde* paa Orgelet, og man sang »*Dejlig er Jorden*«, hvorefter Præsten forklarede Kirkens Bygning, særlig dens Forhold til skaansk Kirkebygningssmaade.

Den følgende Del af Vejen op til Hammeren blev en stor Oplevelse for Deltagerne; her og senere paa *Hammershus* viste den særlige bornholmske Natur sig i al sin Skønhed og Ejendommelighed. Selv om det ikke er første Gang, man er paa Stedet, virker *Hammershus* mægtigt og imponerende, og gjorde det ikke mindre i den synkende Sols Belysning. Adjunkt *Lind* var her en udmærket Fører.

Endelig samledes man til en *Middag paa Hotel »Hammershus«*. Ved Bordet talte fhv. Rektor *Koefoed* for Fællesforeningen, me-

¹⁾ Redaktionen haaber senere at kunne meddele begge disse Foredrag in extenso.

dens Professor *Fabricius* takkede ved en Tale for Bornholm og Bornholmerne, særlig henvendt til den lokale Komité. En Række andre Taler fulgte, af Museumsinsp. *Olsen*, Svendborg, Dr. *Louis Bobé* og Kredslæge *Møller*, Kalundborg. Efter nogen Tids hyggeligt og fornøjeligt Samvær drog Selskabet tilbage til Rønne, men denne Gang i spredt Orden, da adskillige ønskede at dvæle endnu nogen Tid paa det skønne Sted.

Søndag den 1. Juni kort efter Middag drog Repræsentanterne og mange andre Interesserede af Sted med Tog fra Rønne til Almindingsens Station. Herfra gik man til *Gamleborg*, hvor Museumsinsp. *C. A. Jensen* fortalte om det gamle Anlæg. Turen fortsattes til *Lilleborg*, hvor *C. A. Jensen*, for sidste Gang paa dette Møde, tog Ordet for at fortælle om Lilleborgs Anlæg og Historie. Efter et kortere Ophold paa det skønne og stille Sted gik man videre til »Skytternes Festplads«, hvor der imidlertid havde samlet sig en Del af Øens Beboere.

Det offentlige Møde begyndte med Sangen: »Bornholm, du prude Vikingmø«, hvorefter *Amtmanden* besteg Talerstolen for at hyde Velkommen og give Ordet til Mødets første Taler, Professor *Fabricius*, som, efter at Forsamlingen havde sunget: »Det var en skøn Begejstrings Tid«, talte om *Madvig*.

Madvigs Hovedindsats som Politiker var hans Forslag om Slesvigs Deling, som blev offentliggjort i Historisk Tidsskrift 1883. Taleren vilde nu søge bag om Livserindringerne til Samtidens Breve og Aktstykker for at faa den rette Vurdering af ham og se, hvorfor han kom til kort i Gennemførelsen af sin Tanke.

Madvig fødtes i Svaneke i 1804. Under sin Opvæxt lærte han Sans for Ro, Flid, Retskaffenhed og Orden; men aandelige Strømninger fandtes ikke, siger han. Heller ikke paa Latinskolen i Frederiksborg eller paa Universitetet fik han nogen aandelig Paavirkning; Videnskaben stod lavt, saa han maatte være sin egen Lærer. Hans tidlige Ansættelse ved Universitetet og hans tidlige Giftermaal virkede sammen med smaa Kaar til at spærre af, saaledes at han først sent kom i aandelig Vekselvirkning med europæiske Lærde, og dog blev han ved sin geniale kritiske Evne og Metode en af Danmarks betydeligste Videnskabsmænd.

Han blev aldrig studerekammerlærd, men fulgte med levende Interesse den aandelige Udvikling i vort Folk, ikke mindst det nationale Røre i 1840erne; men han nærede ingen Hadskhed mod Tyskerne, og stod kritisk overfor en selvovervurderende Nordiskhed.

Madvig kom i 1848 ind i Ministeriet og var Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling. Han var en dygtig Fagminister, som paa Skolens Omraade gennemførte varige Reforme. Men hans originaleste Indsats er hans Forsøg paa at løse det slesvigske Spørgsmaal ved en Deling, en Tanke, som var langt forud for hans Tid; havde han oplevet Spørgsmaalets Løsning i vore Dage, var han blevet laurbærkronet som en af dem, der havde set det rigtige.

Tanken om Deling mødte stærk Modstand hos Kongen og Folket; men tre Mænd var i Efteraaret 1848 klar over, at en Deling var det rigtige. Det var *Andræ*, »Fantasterne«s Digter, *Hans Egede Schack* og *Madvig*. I Efteraaret 1850 mente *Madvig*, at det psykologiske Øjeblik var inde, idet baade Tyskere og Danskere maatte anses for at være tilstrækkelig møre. Den 13. Oktober forelagde han i Statsraadet det Dokument, der først blev trykt i 1883. Hans *Moti-*

vering var et Krav om Respekt for Folketsindet, hvilket stiller ham paa Linie med alle moderne tænkende Mennesker. Uden at udtale Ordet Afstemning er Madvig faktisk ad indirekte Vej blevet Fader til Afstemningstanken.

Hvorfor kom han tilkort? Det kan ikke nægtes, at hans egen Personlighed i nogen Grad svigtede. Det havde været værdigere, om han straks var traadt ud af Regeringen og havde kæmpet for sin Idé. Det var mærkeligt, at han senere lod sig vælge til Præsident for Rigsraadet og i 1863 hyldede Novemberforfatningen. Han var en Mand, der nok manglede det aktive Mod, men ikke det passive; han kunde gaa paa Akkord med Hensyn til Gennemførelsen af sin Idé, men han blev selv sin Tanke tro. Som det er blevet sagt om en anden, kan det siges om Madvig:

Held den, der gaar mod Tidens Strøm,
til Tidens eget Gavn.
Den vaagner dog en Gang af Drøm
og kranser Heltens Navn.

Efter Sangen »Staa fast, du lille Flok« afløste Dr. *Marius Kristensen* Professor Fabricius paa Talerstolen og supplerede Billedet af den store Bornholmer ved et Foredrag om Madvig som Videnskabsmand, Lærer og Menneske.

Man kunde ikke frakende Madvig praktisk Evne og en betydelig Energi. Men han led Livet igennem under forskellige Vanskeligheder, han maatte saaledes paatage sig forskellige Hverv, der fulgte med Embedet som Professor. Og dog fik Madvig Tid til at tage Del i Studenterlivet og var meget for sine Disciple, som han altid betragtede som sine Medstuderende. »Den eneste, vi kunde tale med, var Madvig«, har en af hans Elever sagt. Han havde en mærkelig Evne til at holde sig aaben for nye Strømninger; andre Fag end Sprogvidenskaben kastede han sig over, Matematik, Filosofi, især Religionsfilosofi; men han følte det Livet igennem, som om hans menneskelige Udvikling ikke havde kunnet følge Skridt med hans faglige. Hans Syn naaede sjældent saa vidt, som det kunde være naaet, særlig mærker man det ved hans Modstand mod Grundtvigs Tanke om »Skolen i Soer«.

Madvig begyndte Tekstkritiken i Behandlingen af gamle græske og latinske Manuskripter, i Kunsten at finde ud af, hvad der har staaet paa et »fordærvet« Sted, var han Mesteren blandt Europas Lærde. Ogsaa i Tænkningen over Sprogens Natur var han en Mester. Paa dette Omraade havde man haft stor Forvovlethed, Madvig vendte tilbage til Virkelighedens Grund, og han, Klassikeren, kunde godt gribe et Udtryk fra københavnsk Talesprog for at vise et Eksempel. Han er den første, der gør opmærksom paa, at Nutidssprogene i og for sig ikke er ringere end Oldtidssprogene. Det gælder blot om, at Sprogene kan udtrykke Tingene præcist.

Madvig stod i sin Alderdom som en udpræget stærk Personlighed, en Prydelse for dansk Aandsliv. Han var ikke fejlfri; det er for Resten meget sjældent, man finder den Slags Mennesker, og de skal være utroligt kedelige. Hans Landsmænd har al Grund til at se op til ham med Ærbødhed og Agtelse.

Amtmanden takkede de to Foredragsholdere og udtalte, at Madvig havde den gode Bornholmers bedste Egenskaber: Nøgtternhed, Dagklarhed, i inderlig Sammenknytning med en bunden og stærk Varme.

Amtmanden gav dernæst Ordet til Mødets sidste Taler, Valgmenighedspræst *Andreas Hansen*, Rønne, som talte om *Vækkelsesprædikanten Pastor Trandberg*.

Madvig og Trandberg var de store Modsætninger; Modsætninger, som vi ogsaa finder dem i den bornholmske Natur. Trandberg er Bondetype. Den bornholmske Bonde er født til at være Herre i sit eget Hus og skal helst være overordnet. Han blev født i 1832 paa Brunsgaard i Nylars og gennemgik Rønne Latinskole og Københavns Universitet, til han i 1858 blev cand. theol. Samme Aar har han sit religiøse Gennembrud og blev en positiv Kristen. Soren Kierkegaard greb ham stærkt, især ved sine Angreb paa den offentlige Kristendom, men trods store Betæneligheder gik Trandberg dog ind i Statskirken og virkede 2 Aar som Præst i Jylland. Han arbejdede med stor Nidkærlighed og skabte Liv og Røre. Men han var rastløs, ogsaa deri, at han bestandig maatte skifte Opholdssted. Han fattede en stor Plan om at rejse til Bornholm og ved en fri Missionsvirksomhed vække en Menighed der. Han fik Brug for sine store Evner som Vækkelsesprædikant; det meste af det folkelige og kristelige Aandsliv paa Bornholm har sin Rod i den Vækkelse, han skabte. Men Præsterne blev hans Modstandere, de lukkede Kirkerne for ham, og ved et stort Folkemøde paa Christianshøj forkyndte han sin Udrædelse af Folkekirken. Han tog Bolig i Rønne, som en Overhyrde for sin Menighed, der paa sit Højdepunkt talte 1700 Medlemmer. Men det gik ikke. Trandberg var Vækker, ikke Organisator. Hans Svaghed var hans store Naivitet og hans manglende Menneskekundskab, han er i den Henseende den store Modsætning til Vilhelm Beck. Det kom til en Strid mellem ham og en af hans Prædikanter, Chr. Møller, som førte til en Sprængning af Menigheden. I de følgende Aar paavirkedes Trandberg stærkt af den grundtvigske Retning, blev Valgmenighedspræst og var med til at rejse Bornholms Højskole. Men heller ikke i dette kunde han finde Ro. Fra 1877 til 1882 var han fri Rejseprædikant, mest i Jylland, indtil han i 1882 rejste til Amerika, hvor han døde 1896. Ogsaa der var han Vækkelsesprædikant, uden bli-vende Sted, under en voldsom Højspænding.

Hans Liv var paa en Maade en Tragedie, rigt paa Lidelser og Sjælekampe; hans Svaghed ligger ikke blot i det, at han ikke forstod andre Mennesker, men ogsaa deri, at han ikke kendte sig selv. Men han var en Mand af Aand, han var under Kaldets Herlighed og Kaldets Rædsel, og han var det ærligt, derfor kunde Livets Gud altid bruge ham.

Sognepræst *P. Severinsen* sagde nogle Ord i Tilslutning til Foredraget og bragte Pastor Hansen Tilhørernes Tak. Saa lød Sangen »Lad Lykkens Ganger springe«, hvorefter Mødet sluttede med, at Amtmanden udbragte et »Danmark leve!«

Kl. c. 6 tog Repræsentanterne og andre Deltagere med Toget fra Christianshøj Station til Rønne og samledes atter Kl. c. 9 med deres bornholmske Værter til en Kop Afskedskaffe paa Dams Hotel, hvor *Bornholmerkoret* under Kantor *Johansens* Ledelse sang gamle bornholmske Viser. Kantoren, som selv har samlet og udsat Melodierne, fortalte om de gamle Viser. Efter endnu et Par hjertelige Afskedstaler drog Repræsentanterne, fulgt af den lokale Komité og Værterne til Københavnsdamperen, som Kl. 11 forlod Øen. — Kl. 7 næste Morgen naaedes København, hvorefter Deltagerne, som sammen havde tilbragt tre udbytterige og smukke Dage, atter spredtes udover Landet.

DANSK KULTURHISTORISK MUSEUMSFORENING.

Ekstraordinært Møde Lørdag 16. November 1929.

For at faa Virksomheden paabegyndt inden Stiftelsesaarets Udgang afholdtes dette Møde uden Tilslutning til Dansk historisk Fællesforenings Aarsmøder. Kunstindustrimuseet havde velvilligst stillet sin Mødesal til Raadighed for Museumsforeningen.

I Mødet deltog Repræsentanter for Museerne i *Holbæk, Kalundborg, Stege, Maribo, Nykøbing F., Odense, Middelfart, Svendborg, Hjørring, Nykøbing M., Horsens, Varde* og *Herning* samt for *Nationalmuseets 1., 2., 3. og 4. Afd., Kunstindustrimuseet, Københavns Bymuseum, Medicinalhist. Museum, Tøjhusmuseet, Post- og Telegrafmuseet, Jernbanemuseet, Handels- og Søfartsmuseet paa Kronborg, ialt 24 Museer.*

Formanden, Kredslæge *Møller*, Kalundborg, bød Velkommen. Til Dirigent valgtes Amtsforvalter *Holck*, Maribo.

Som Introduktion til *Dagsordenens Punkt 1: Forhandling om faglig Assistance i Museumsarbejdet* (Rejsekonserverator, Rejseinspektør), holdt Sekretæren, *C. A. Jensen*, Nationalmuseet, et lille Foredrag om Museernes interne Opgaver, hvorefter *Formanden* indledede Diskussionen om Konsulenter for Provinsmuseerne. De mindre Museer ledes af Mænd, som yder gratis Fritidsarbejde og er Autødidakter paa Museumsomraadet. Derfor tiltrænges sagkyndig Hjælp, og de Museer, som ønsker det, bør kunne opnaa en saadan. Med egne Kræfter kan Provinsmuseerne ikke løse denne Opgave; deres økonomiske Basis er usikker og Statstilskuddet saa lille som muligt. Konsulenttanken kan muligvis realiseres ved Ansættelse af to uddannede Museums mænd, den ene paa det forhistoriske, den anden paa det historiske Omraade, der i Sommermaanederne kan staa til Raadighed for Provinsmuseerne og i Vinterhalvaaret arbejde paa Nationalmuseet. Tidspunktet for en Henvendelse til Staten herom er heldig, da Nationalmuseet nu har faaet bevilget saa store Beløb til Nybygningen, at Provinsens beskedne Ønsker ikke kan overhøres. Før eller senere maa ogsaa Spørgsmaalet om Provinsmuseernes Statstilskud tages op, med fornyet Overvejelse af, hvorledes det skal fordeles og Tallet af nye Museer begrænses. Staten bør udrede Lønnen til Konsulenterne, men Museerne selv bør yde Bidrag til deres Rejseudgifter og Ophold. Indsamlingsarbejde og Ledelse bør Konsulenterne ikke overtage.

I Diskussionen deltog foruden Dirigenten *Petersen* (Odcense), *Norn* (Horsens), *Friis* (Hjørring), *Stöckel* og *Smith* (Tøjhusmu-

seet), *Hansen* (Herning), *Mackeprang* (Nationalmuseet) og *Formanden*. Ordskiiftet kom i nogen Grad til at dreje sig om, hvorvidt Konsulenterne burde og kunde bistaa ved Udgravninger, som Nationalmuseet ikke kunde overkomme, hvilket hævdedes af Petersen, medens Friis udtalte sig derimod. Endvidere berørtes Spørgsmaalet om Vanskeligheden ved at bevare Kontinuiteten i Museumsarbejdet og at finde brugbare Efterfølgere. Hansen ønskede ikke, at Museerne skulde stole for meget paa Rejsekonsulenten, men hævdede Betydningen af at skaffe Museumslederne og Opsynsmændene gode økonomiske Vilkaar, og foreslog, at der ogsaa sørgedes for Tilskud til Studiekursus paa Nationalmuseet. Efter at Mackeprang havde givet sin Tilslutning til Tanken om, at Foreningen rettede en Henvendelse til Undervisningsministeriet, fremsatte Formanden følgende Forslag til *Resolution*, der vedtoges enstemmigt:

»Dansk historisk Museumsforening udtaler paa Mødet 16. November 1929, at Museumsarbejdet, særlig ude i Provinsen, ofte tiltrænger sagkyndig Bistand med Hensyn til Ordning, Konservering og andre tekniske museale Opgaver, og den bemyndiger Bestyrelsen til efter nærmere Forhandling med Nationalmuseets Direktør at henvende sig til Bevillingsmyndighederne om et Stats-tilskud, dels til Honorar for to Rejsekonservatorer, dels til Studiekursus paa Nationalmuseet for Museumsledere«.

Dagsorden, Punkt 2. *Sekretæren* gav derefter Meddelelser om Foreningens Virksomhed. Straks efter det stiftende Møde 27. Maj havde Bestyrelsen under Formandens Ledelse konstitueret sig med Norn (Horsens) som Næstformand, C. A. Jensen (Nationalmuseet) som Sekretær og Uldall (Dansk Folkemuseum) som Kasserer. Der var straks givet Meddelelse til Pressen om Foreningens Stiftelse og senere udsendt Henvendelser til alle de til de tidligere Museumsforhandlinger indbudte Museer; Svarene herpaa indløb desværre kun langsomt, saa at det var vanskeligt at opføre Foreningens Medlemstal. En af Bestyrelsen vedtagen Forretningsorden forelagdes og godkendtes foreløbig, dog saaledes, at dens Slutningsparagraf om Regnskabsvæsenet skulde udgaa og i ændret Form forelægges som Lovforslag ved næste Aarsmøde. I Tilslutning til denne Forhandling valgtes allerede nu *Hjorth-Nielsen* (Postmuseet) til *Revisor*.

Efter Forhandlingerne gav Mackeprang (Nationalmuseet) en af Lysbilleder støttet Oversigt over Nationalmuseets Nybygning og mindedes Provinsens stærke Støtte under Indsamlingsarbejdet. Endelig foreviste Uldall en Række af Folkemuseets kulturhistoriske Films, der vakte megen Interesse.

DANSK KULTURHISTORISK MUSEUMSFORENING.

Aarsmøde Torsdag 29, Maj 1930, Kl. 1.

Mødet afholdtes i Prinsens Palæ, hvor det kgl. nordiske Oldskriftselskab velvilligst havde tilladt Foreningen at benytte Mødesalen.

Ved Navneopraab konstateredes, at der var mødt en eller flere Repræsentanter for Museerne i *Helsingør, Kalundborg, Holbæk, Næstved, Vordingborg, Maribo, Odense, Middelfart, Svendborg, Aarhus, Horsens, Herning, Varde* og *Tønder* samt for *Nationalmuseet (3 Afdelinger), Kunstindustrimuseet, Københavns By-museum, Tøjhusmuseet* og *Post- og Telegrafmuseet, ialt 21 Museer.*

Formanden, *Kredslæge Møller, Kalundborg*, indledede. Til Dirigent valgtes Inspektør *Chr. M. K. Petersen, Odense.*

Dagsordenens Punkt 1, Foreningsmeddelelser. Formanden meddelte, at Bestyrelsen i Henhold til Foreningens Vedtagelse paa det ekstraordinære Møde i Novbr. havde indgivet et *Andragende til Undervisningsministeriet*, som efter den forudgaaende Forhandling med Nationalmuseets Direktør havde faaet følgende Ordlyd:

»Dansk kulturhistorisk Museumsforening tillader sig hermed at henvende sig til Undervisningsministeriet med Andragende om, at der paa det kommende Aars Finanslov maa blive optaget en fast aarlig Bevilling paa 6500 Kr. bestemt til Honorar og delvis Rejsegodtgørelse for en Museumskonsulent og til Studieophold i København for Provinsmuseumsledere.

Den i Fjor stiftede Dansk kulturhistorisk Museumsforening, der omfatter Museer af den paagældende Art baade i København og i Provinsen, har paa sit Medlemsmøde den 16. Novbr. 1929 særligt drøftet Spørgsmaalet om sagkyndig Bistand for Provinsmuseerne, der længe har været Genstand for Overvejelse indenfor snævrere Kredse. Det kan ikke være andet, end at alle Museumsinteresserede, der arbejder ude i Provinsen, ofte tiltrænger Hjælp paa en Række forskellige Omraader. Næsten overalt udføres Museumsarbejdet som Fritidssyssel, der dyrkes af ideelle Hensyn og uden Vederlag, og det er saare vanskeligt for Mænd, hvis meste Tid og Arbejdskraft er optaget af anden Virksomhed, at opfylde de Krav, de maa stille til sig selv. De Samlinger, der betros til deres Omsorg, spænder i Reglen over alle Tider, fra Stenalderen til Nutiden, og for blot at passe de daglige Forretninger fyldestgørende skal Museumsmanden ikke blot være for-

trolig med sin Egns og sin Bys Historie, men ogsaa have Kendskab til forhistorisk og historisk Arkæologi, Kunsthistorie, Stilarter, Folklore, Museumsteknik, Konserveringsteknik, Antikvitetspriser og Forfalskninger. Ogsaa de faa Museumslederes isolerede Stilling ude i Provinsen maa virke hæmmende. Det volder undertiden nu og vil i Fremtiden sikkert oftere volde Vanskelighed paa vedkommende Sted at finde en Museumsleder, der blot nogenlunde kan opfylde disse Krav. Foreningen underkender ikke den Hjælp og Vejledning, som paa en Række Punkter ydes af Nationalmuseet, særligt gennem Statens Tilsynshavende ved Provinsmuseerne, men disses Opgave er dog i første Række af anden Art, og den Tid, de har til deres Raadighed, er meget begrænset. Tiltrænger et Provinsmuseum videregaaende, langvarig Bistand til videnskabelig, kritisk Revision, til større Omordninger af Samlingerne, til Etiketering og trykte Vejledninger for Publikum, har Nationalmuseet ikke tilstrækkelig disponibel Arbejdskraft til at yde den Hjælp, som i stigende Grad tiltrænges, ikke mindst efterhaanden som Samlingerne vokser sig større og derved bliver vanskeligere at beherske. Baade for Museernes videnskabelige Værdi og for deres alment belærende, folkeoplysende Opgaver vil det utvivlsomt betyde et meget væsentligt Fremskridt, om de kunde paakalde faglig Bistand, og om Museumslederne selv kunde søge Erfaring og Belæring ved Studiekursus i København.

Hvad det første Punkt angaar, vilde dette efter Foreningens Opfattelse bedst kunde naas gennem to Museumskonsulenter, den ene med særlig Kendskab til forhistorisk Arkæologi, den anden til historisk Arkæologi og Folklore. Men da det for Tiden vistnok vil vise sig vanskeligt at faa begge Poster besatte, og da der ubetinget er mest Brug for Konsulentvirksomheden paa det sidstnævnte Omraade, skal Foreningen dog kun andrage om Oprettelsen af en enkelt Konsulentpost. I Sommerhalvaaret skulde Konsulenten staa til Raadighed for Provinsmuseerne, i Vinterhalvaaret kunde han yde Nationalmuseets danske Afdelinger praktisk og videnskabelig Assistance, da det næsten overalt er umuligt at arbejde i Provinsmuseerne om Vinteren, fordi deres Lokaler ikke er opvarmede. Ved en saadan Ordning vilde det sikkert blive muligt som Konsulent at anvende en yngre Mand af Faget, der gennem sin Virksomhed kunde vinde praktisk Erfaring og Belæring, og der kunde tillige derved tilvejebringes et yderligere Samarbejde mellem den videnskabelige Centralinstitution og Lokalmuseerne. Det vil ved denne Ordning ikke være nødvendigt at oprette et egentligt Embede, men Stillingen vilde

kunne være honorarlønnet med 4000 Kr. aarligt samt 1500 i Rejse- og Opholdsgodtgørelse. Naar denne sidste Sum sættes forholdsvis lavt, er det, fordi man forventer, at de Museer, som ønsker Konsulentens Bistand, af deres egne Midler vil betale hans Befordringsudlæg samt en passende Del af Rejsediæterne.

Angaaende det andet Punkt skal kun bemærkes, at de nævnte Studiekursus særligt skulde gælde Konserveringsarbejde, Registreringsarbejde og lignende praktisk Museumsvirksomhed og skulde medføre et dagligt Arbejde, væsentlig paa Nationalmuseet. Aarstilskudet hertil tænkes anslaaet til 1000 Kr., idet man ogsaa her forventer, at Bevillingen af Provinsmuseerne vil blive betragtet som en Hjælp til Selvhjælp. Man kan ikke med Rette forvente, at Museumsledere i Provinsen, der udfører deres Arbejde ganske vederlagsfrit, ofte endog med økonomiske Ofre og altid med et stort Offer af deres Fritid, selv skal kunne deltage i Udgifterne ved et saadant Studiecophold. Der vil altid være et vist stadigt Arbejde, som de stedlige Museumsledere selv maa udføre, og af Hensyn til Museernes hele Fremtid er det af den allerstørste Betydning, at dette bliver gjort saa godt og saa rigtigt som muligt. Endelig skal det tilføjes, at de fleste Provinsmuseer arbejder med et saa ringe Budget, at de er ude af Stand til at løse disse Spørgsmaal ved egne Kræfter«.

Forhaabentlig vilde dette Andragende blive modtaget med Velvilje af Myndighederne. Nationalmuseets Direktør oplyste, at det havde faaet Anbefaling fra hans Side overfor Undervisningsministeriet.

Endvidere havde Bestyrelsen udarbejdet og omsendt til alle de Museer, som havde været indbudt til det stiftende Møde, Skemaer vedr. deres økonomiske Forhold, der nu vilde tjene som Grundlag for Forhandlingerne paa Dagsordenens Punkt 2.

Med enkelte, idag indmeldte, omfattede Foreningen nu 40 Museer, deraf 12 i København og 28 i Provinsen.

Punkt 2. Sekretæren gav en ret detaljeret Oversigt over de Oplysninger om *Provinsmuseernes økonomiske Forhold* i Aaret 1928, som Svarene paa Spørgeskemaerne havde givet. I Overensstemmelse med Skemaernes Følgeskrivelse betragtedes Enkelthederne som fortrolige Meddelelser, og der skal derfor kun refereres visse Hovedtræk.

Ialt var indkommet 33 Besvarelser, praktisk set alle fra Provinsmuseer, for hvis Forhold Spørgeskemaets Rubriker jo ogsaa var beregnede, medens de ikke passede for de københavnske Centralmuseer. Stoffet var meget uensartet, og det vilde være umuligt at behandle det tilbunds i et enkelt Møde. Økonomisk

set kan Museerne udenfor København deles i tre Grupper, de ikke statsunderstøttede Smaamuseer, de statsunderstøttede Museer og endelig enkelte Museer, der af en eller anden Grund har haft stærkere Vækst, ved deres Beliggenhed i større Byer og ved at have Bolig paa et Slot. Saa godt som alle Provinsmuseerne er selvejende Institutioner; kun Stiftmuseet i Odense er helt bleven en kommunal Institution. Af de ikke statsunderstøttede tilhører enkelte Foreninger. Flertallet af Museerne ejer selv deres Bygninger, enkelte bor i Stat eller Kommune tilhørende Bygninger. En nøjagtig Statistik over Aarsindtægterne vanskeliggøres noget derved, at enkelte Museer har medregnet deres Kunstsamlinger. 10 statsunderstøttede Provinsmuseer har hvert haft Indtægter over 4000 Kr., Resten mellem 2000 og 1000. Det sidste Gennemsnitsbeløb gælder ogsaa de ikke understøttede, hvoraf to dog næsten ikke har haft Indtægter. Indtægtskilderne er Statstilskud (1928: 17 410 Kr.), Amtstilskud, som bortset fra Sønderjylland, kun er smaa, Tilskud fra Købstadkommuner, hvis Størrelse viser stærke lokale Variationer, Tilskud fra Landkommuner (især paa mindre Øer), fra Banker og Sparekasser og fra Museumsforeninger; de sidstnævnte kan arbejdes op, men har ikke lang Levetid. Hertil kan komme Entré, Renter og Husleje. Paa Udgiftssiden er der Bygningsomkostninger, Afdrag, Reparationer, Husleje, Skatter, Assurance, Lønninger til Kustoden, der er stærkt varierende, og Rengøring. Af Museumsledere modtager kun tre virkelige Lønninger, nogle flere Honorarer, ligesom Udgifterne til Varme er paafaldende smaa; endnu savner de fleste Provinsmuseer Centralvarme. Udgiftsposter er fremdeles Samlingernes Assurancepræmier, Indkøb, Konservering og Inventar. I det hele og store sætter Museerne Tæring efter Næring, men Undtagelse kan dog forekomme, særligt naar Museerne viser stort og friskt Initiativ. Helt udenfor Reglerne staar Maribomuseets nye Frilandsafdeling, som økonomisk set er baseret paa to rentefri Laan med femaarig Afdragstid. Alt i alt viser denne Oversigt, at Statstilskudet i høj Grad er en Hjælp til Selvhjælp.

I den følgende Diskussion deltog *Petersen* (Odense), *Tidemand-Dal* (Næstved), *Mackeprang* (Nationalmuseet), *Petersen* (Helsingør), *Olsen* (Svendborg), *Hansen* (Herning), *Toft* (Tønder), *Holck* (Maribo), *Jepsen* (Varde), *Thomsen* (Holbæk), *Haugsted* (Aarhus) og *Formanden*. Skemaernes Oplysninger kaster Strejflys over en stor Række Problemer ikke blot af økonomisk Art, og Forhandlingerne maatte derfor selvfølgelig blive meget spredte. De strejfede Spørgsmaal som de kommunale Tilskud fra Købstæder og i anden Række fra Landkommuner, om den indbyrdes

Sammenhæng mellem Kommune-tilskud og Skoleklassebesøg, om Entréindtægter, Assurancevurderinger og Præmier, Gratisadgang og betalende Adgang. Paa Forhaand havde Sekretæren fremhævet, at det havde været umuligt med den korte Tidsfrist at bearbejde alle Skemaernes Oplysninger, særligt ikke at udarbejde en Statistik over Adgangstider, Entréafgifter og Kustodearbejdstider, der burde optages til Behandling paa et kommende Møde. Endvidere havde man paa enkelte Punkter forsømt at spørge eller formuleret Spørgsmaalene urigtigt, hvilket særlig gjaldt Museernes Pengekapitaler og Assurance-Vurderinger. Diskussionen koncentreredes efterhaanden om to Punkter, Ønskeligheden af at udfylde disse Mangler og benytte de indvundne Erfaringer ved Udsendelsen af et nyt Spørgeskema, og Spørgsmaalet om, i hvilken Udstrækning en Oversigt burde og kunde offentliggøres. Der faldt flere Udtalelser om, at man ikke burde nøjes med et enkelt Aar, men skulde tilstræbe en Gennemsnitsoversigt over f. Ex. 3 Aar, men fra anden Side fremhævedes Vanskelighederne ved at spørge for meget. Efter Dirigentens Forslag enedes man om at opfordre Bestyrelsen til »snarest belejligt at udsende et nyt Spørgeskema, der tog Hensyn til de indvundne Erfaringer«. Med Hensyn til Oplysningernes Offentliggørelse faldt Udtalelser baade for og imod, men man vedtog endelig, at Sekretærens Meddelelser ikke burde trykkes, men i forkortet Udgave maskinskrives og omsendes som fortrolig Meddelelse til de Museer, der nu er Medlemmer af Foreningen.

I naturlig Tilknytning til den indholdsrige Forhandling gik man strax over til *Dagsordenens Punkt 4*: Eventuelt. Allerede forud havde *Thomsen* (Holbæk) fremhævet Ønskeligheden af en Museumsstat. med Fortegnelse over Museernes Formænd og deres praktiske Ledere, og *Mackeprang* (Nationalmuseet) havde tilbudt at skaffe Foreningen Exemplarer af Skandinavisk Museumsforbunds i sin Tid udarbejdede Oversigter over danske Museer.

Særlig Interesse havde Spørgsmaalet om et nøjere Samarbejde mellem Museer og Skoler vakt. Det fremførtes med megen Kraft af *Lauritz Petersen* (Helsingør), en Række af Talerne oplyste om, hvad der allerede var gjort i denne Retning, og med en lille Ændring af Slutningsordene vedtoges følgende, af Overlærer Petersen foreslaet Resolution:

»Det vedtages at arbejde for, at Museerne i højere Grad end hidtil kommer til at gøre Nytte som Undervisningsmiddel, dels ved, at der af Museerne gives speciel Vejledning for Lærere, dels ved Klassebesøg under Læreres Vejledning«.

Endelig behandlede *Dagsordenens Punkt 3*, *Forholdet mellem Købstadmuseer og Landsbymuseer*.

Formanden oplyste, at et enkelt, i de seneste Aar stiftet Landsbymuseum havde ønsket Optagelse i Foreningen. Efter Lovene var der ingen Tvivl om, at det skulde optages, men i Bestyrelsen havde der været visse Betænkeligheder m. H. t. Konsekvenserne. Hidtil havde Foreningen foruden de københavnske Museer henvendt sig til Købstadsmuseer og hvad man kunde kalde Ømuseer, men der voksede op en Række Landsbymuseer, som kunde gøre deres store Nytte, men ogsaa frembød Farer for Museumsarbejdets Stabilitet og Sagernes Bevaring i det lange Løb. Bestyrelsen vilde ikke stille noget Forslag, men kun søge Spørgsmaalet belyst ved en forberedende Forhandling.

I Diskussionen deltog *Holck* (Maribo), *Norn* (Horsens), *Petersen* (Odense), *Uldall* (Folkemuseet), *Slomann* (Kunstindustrimuseet), *Mackeprang* (Nationalmuseet), *Hansen* (Herning), *Hjorth-Nielsen* (Postmuseet), *Sekretæren* og *Formanden*. Stemningen var i overvejende Grad for, at man skulde stille sig velvilligt over for de nye Museer og hellere vejlede dem end jage dem bort. *Petersen* (Odense) mindede om, at Stiftsmuseerne engang havde dannet en Forening for at hævde deres Privilegier, *Uldall* fremhævede, at man burde tilstræbe at formulere visse Betingelser for de mindste Museers Optagelse i Foreningen, ikke mindst af Hensyn til Museumsgenstandenes Bevaring; *Sekretæren* og andre tilraadede at fremskaffe en Oversigt over de mange, ganske utilstrækkeligt kendte nye Museer, idet man iøvrigt mente, at Foreningens Kontingent vilde regulere Tilgangen. Bestyrelsen be myndigedes til at iværksætte en nøjere Undersøgelse og eventuelt stille Forslag paa næste Aarsmøde.

Dagsordenens Punkt 5. Den foreslaaede Tilføjelse til Lovenes § 5 vedtoges: »Foreningens Regnskabsaar er Kalenderaaret. Det af Kassereren for hvert Aar inden næstkommende Aars 1. Marts aflagte Regnskab revideres af en paa hvert andet Aarsmøde valgt Revisor og forelægges med dennes Bemærkninger paa Foreningens følgende Aarsmøde til dennes Afgørelse«.

Den paa Novembermødet valgte *Revisor*, *Hjorth-Nielsen* (Postmuseet) genvalgtes.

Efter Mødets Afslutning samledes de af Deltagerne, der havde Lyst og Tid dertil, til et beskedent Fællesmaaltid, og 11 Museumsrepræsentanter afrejste om Aftenen til Bornholm for at deltage i Dansk historisk Fællesforenings Aarsmøde.

IN MEMORIAM.

GENERALLØJTNANT TUXEN.

3. Marts 1853 — 6. Januar 1929.

I Generalløjtnant *August Tuxen*, som døde d. 6. Jan. 1929, har Dansk Historisk Fællesforening mistet en af sine gode Venner og trofaste Støtter. Ved Siden af Opfyldelsen af sine militære Pligter fandt Tuxen hele Livet igennem Tid til at pleje den historiske Interesse, som var grundlagt ved Barndomsindtrykkene paa Als, hvor han som 11aarig Dreng havde oplevet Krigen 1864, og allerede som ung Kaptajn i Helsingør begyndte han de historiske Studier, som han med stadig videre Horisont og dybere Indtrængen fortsatte gennem et halvhundrede Aar til sin Død. Selv om denne Virksomhed, der væsentlig faldt paa Militær- og Personalhistoriens Omraade, ligger i Periferien af vor Forenings Virkeomraade, blev August Tuxen dog faa Aar efter Fællesforeningens Stiftelse en ivrig og kærkommen Gæst i samme, hvor han mødte som Repræsentant for Generalstabten. Dette var med god Grund. Ikke blot forstod Tuxen at tilføre Drøftelserne paa Repræsentantmøderne et Fond af nyttig Viden og selvstændige Synspunkter, der krydrede ved hans bekendte ætsende Vid, saa at hans Indlæg er blevet uforglemmelige for Deltagerne. Men fik man gennem denne alvorligere Del af Virksomheden navnlig Indtrykket af en Mand med megen common sense og med Evne til at skære igennem al dunkel Tale, saa havde Generalløjtnant Tuxen ogsaa et andet Ansigt, som han viste i den selskabelige Del af Møderne, hvor hans spirituelle og vel turnerede Taler, der ligesom Diskussionsindlæggene tilsattes med en passende Portion attisk Salt, var sikre Træffere, der altid i Eksplosionsøjeblikket fremkaldte en Storm af Latter og Bifald, ogsaa hos dem, der følte sig ramte. Generalløjtnant Aug. Tuxen har paa forskellige Omraader ydet saa meget til vor Forening, der med Højagtelse og Kærlighed saa hen til sit ældste Medlem, at Mindet om ham vil blive bevaret her i Taknemlighed.

Knud Fabricius.

MATTHIAS BIDSTRUP.

25. Marts 1852—25. Januar 1929.

Arkitekt, Professor Matthias Bidstrup stod i første Række mellem de historisk interesserede Bornholmere. Hans Kærlighed til Hjemstavnsøens Fortidsminder voksede med Aarene. Uddannet som Tømrer og derefter som Arkitekt under Herholdt, i en Skole, som ingenlunde var ømskindet overfor Fortidens Bygningskunst, forstod han trods sin sunde Konservatisme at følge med i Tidens Udvikling og blev Bygningsarkæolog med aabent Blik for de bornholmske Kirkers interessante Detailler; han deltog ivrigt i Diskussionen om deres Alder, som han bedømte nøgternt og uden Tilbøjelighed til at gøre Bygningerne for gamle. Skønt han en Aarrække var stærkt optaget af praktiske Arbejder, deltog han i Stiftelsen af Bornholms Museum i Rønne 1893 og var fra 1907 dets virksomme Formand, ligesom hans Samarbejde med Nationalmuseet fortsattes til det sidste.

D. H. F., af hvis Museumsudvalg han var Medlem, mindes ham særligt som trofast og interesseret Deltager i næsten alle vore Møder og Diskussioner fra det konstituerende Møde i 1909 til Repræsentantmødet i 1927.

Chr. Axel Jensen.

DANSK HISTORISK FÆLLESFORENING'S
REGNSKAB FOR 1929.

Indtægt.

Kassebeholdning Januar 1929	7232,91
Kontingenter: A. Foreninger	906,67
B. Byraad	380,00
C. Institutioner	400,00
Statstilskud	840,00
Refunderet af Dansk Folkemuseum	113,50
Renter	230,38
Hagerups Boghandels Afregning	128,71
Gave	6,00
Summa Kr.....	<u>10238,17</u>

Udgift.

Sekretærens Honorar	300,00
Nielsen & Lydiches Bogtrykkeri	2279,03
F. Hendriksens Reproduktionsanstalt	227,00
Forfatterhonorarer	832,50
Ekspedition af »Fortid og Nutid«	202,28
Repræsentantmøde	325,00
Bestyrelsens Bejseudgifter	47,40
Gebyrer	4,04
Beholdning Januar 1930	6020,92
Summa Kr.....	<u>10238,17</u>

Sekretærens Kasse.

Indtægt.

Beholdning Januar 1929	101,64
Indtægt ved Salg af Tidsskriftet	320,01
Rente af Postkonto	70
Summa Kr.....	<u>422,35</u>

Udgift.

Honorar for Mødeberetning	60,00
Forskellige Kontorudgifter	73,34
Beholdning Januar 1930	289,01
Summa Kr.....	<u>422,35</u>

Holger Hansen.

INDHOLD:

	Side
KAJ ULDALL: Dansehøj, Pinsebod og Gildesvold (sluttet)	169
OTTO SMITH: Oversigt over topografisk Litteratur 1929	193
AUG. F. SCHMIDT: Ny Litteratur om Almuekultur og Folke- minder 1929	213
Ribe Bys Historie (anm. af VILH. LORENZEN)	227
Foreningsmeddelelser:	
Aarsmøde paa Bornholm 30. Maj—1. Juni 1930	228
Dansk kulturhistorisk Museumsforening:	
Ekstraordinært Møde 16. November 1929	238
Aarsmøde 29. Maj 1930	240
In Memoriam:	
Generaløjtnant TUXEN (ved KNUD FABRICIUS)	246
Professor MATTHIAS BIDSTRUP (ved CHR. AXEL JENSEN)	247
Dansk historisk Fællesforenings Regnskab for 1929	248

»FORTID OG NUTID« udkommer med 8 Ark aarlig og koster i Boghandelen 5 Kr. pr. Aargang. To Aargange udgør et Bind. Det kan bestilles gennem enhver Boghandel. Medlemmer af Amtssamfund under DHF. kan faa det for halv Pris ved Henvendelse til vedkommende Samfunds Bestyrelse. Bidrag til Tidsskriftet samt Bøger, der ønskes anmeldt deri, bedes sendt til Adjunkt R. L. BALSLEV, VINKELVEJ 5, KBHVN. V.